

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОХОТА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 334.722:631.11:331.101.38

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ
СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК**

051 – економіка

05 – соціальні та поведінкові науки

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.В. Охота

Науковий керівник:

Калетнік Григорій Миколайович

доктор економічних наук, професор,
академік НААН України

Вінниця – 2021

АНОТАЦІЯ

Охота Ю.В. Ефективність розвитку та організаційно-економічне стимулювання підприємницької діяльності в АПК. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – економіка. – Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню, здійсненню наукової оцінки ефективності розвитку та визначенню особливостей організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі.

Предметно-об'єктною базою дослідження стала підприємницька діяльність в агропромисловому комплексі України та сільськогосподарські підприємства Вінницької області: ПП «АгроНіка», с. Тополівка, Гайсинський район; ПСП «Вікторія», смт. Вендичани, Могилів-Подільський район; ПП «Дари садів», с. Бронниця, Могилів-Подільський район; ПрАТ «Дашківці», с. Дашківці, Вінницький район; ПП «Кургани», с. Бандишівка, Могилів-Подільський район; ПСП «Фортуна», с. Брицьке, Вінницький район.

У теоретико-методичному плані дослідження доведено, що в сучасних умовах господарювання розвиток економіки держави значною мірою залежить від розвитку та ефективності діяльності суб'єктів господарювання агропромислового комплексу (АПК). Зокрема, сільськогосподарське підприємництво відіграє значу роль у збереженні сільських територій, розвитку їх інфраструктури і формуванні матеріального добробуту населення, і не тільки сільського. Окрім цього, сільськогосподарське підприємництво має значний вплив на макроекономічний показник ефекту господарювання, зокрема відповідно формує значну частку АПК у ВВП України, сектор стабільно посідає перші місця серед інших галузей економіки країни.

Дана проблематика і зумовила актуальність теми, сприяла формуванню мети, об'єкта і предмета наукового дослідження, ідентифікації завдань дослідження та пошуку наукової новизни.

У ході дослідження систематизовано теоретико-еволюційні основи становлення підприємницької діяльності та доведено, що підприємництво ще з початку свого виникнення стало безальтернативним мотивом, причиною створення економіки, формування результатів її функціонування, зокрема в межах ринково-конкурентної системи господарського порядку. На сьогоднішній день підприємництво – це особлива форма господарювання, яка заснована на самостійній ініціативі, відповідальності та інноваційній підприємницькій ідеї з метою отримання прибутку.

На підставі результатів дослідження сформовано власне авторське бачення підприємництва, яке полягає в тому, що підприємництво – це явище в економіці і суспільстві, що представлене як сфера докладання праці та капіталу, механізм соціально-господарських відносин, взаємодій, здійснюваних в умовах ризику й спрямованих на досягнення головної мети – отримання прибутку шляхом ефективної організації статутної діяльності, що забезпечує перевищення вигід над понесеними витратами.

Під час здійснення систематизації теоретико-еволюційних основ становлення підприємницької діяльності окремо розглянуто різні концепції визначення суті поняття «підприємство» як організаційно-формального чинника здійснення підприємницької діяльності та виявлено, що воно трактується з різних аспектів. Проте кожне трактування об'єднує думка про те, що кожне підприємство, безумовно, повинно складатись із капіталу, трудових ресурсів, матеріально-технічної бази та мати чітко сформовану мету, яка, перш за все, повинна полягати в отриманні максимального прибутку.

Виокремлено організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК, які доводять складність системи відносин між учасниками ринку і державою із забезпечення реалізації

відповідно до державної політики підтримування балансу інтересів держави, підприємців і споживачів.

Досліджено теоретико-методичні засади державної підтримки розвитку підприємництва, які повинні базуватися на визначенні заходів і засобів регулювання відповідно до ринкової ідеології з урахуванням закону конкуренції, особливостей соціально-економічної та ринкової взаємодії, а також відповідно до системи державної політики.

Проведено оцінку організаційно-економічних характеристик здійснення підприємництва, які становлять систему ідеологічних, організаційних, галузевих, природно-економічних чинників з використанням загальнодержавних аналітичних даних. Практику представлення результатів підприємницького господарювання в агропромисловому комплексі проаналізовано на прикладі підприємств різних організаційно-правових форм господарювання та видів економічної діяльності.

Здійснено аналіз економічної результативності та ефективності господарської діяльності досліджуваних підприємств, діяльність яких пов'язана із традиційним сільським господарством та вирощуванням кількох експортоорієнтованих культур, та виявлено загально експортоорієнтований факт їх розвитку відповідно до кон'юнктури ринку і мотивації виробляти продукцію-сировину, що становить головну можливість досягти мінімізації витрат, бути конкурентоспроможними та отримати максимальний прибуток.

Досліджено стан та роль державної політики щодо стимулювання розвитку підприємництва в АПК, яка повинна зважати на сучасні умови господарювання агроформувань та забезпечувати таку політику регулювання, яка б спонукала сільськогосподарські підприємства виробляти готову продукцію з метою підвищення рівня ВВП країни.

Доведено необхідність розвитку виробництва біопалива як перспективної сфери стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі з огляду на наявні відновлювальні сировинні ресурси агроформувань та з метою зменшення енергозалежності й

відповідних витрат, вирішення проблем утилізації відходів. Також безвідходне виробництво агроформувань України є великою перспективою забезпечення не лише продовольчої, екологічної, а й енергетичної та економічної безпеки держави в цілому.

Розкрито напрями формування організаційно-економічних умов та механізму стимулювання розвитку підприємництва та виявлено, що одним із найбільш значимих інструментів у формуванні організаційно-економічних умов розвитку підприємництва є кадровий потенціал як основний забезпечуючий чинник зокрема щодо ефективності й конкурентоспроможності. А у стратегічному контексті формування організаційно-економічних умов і механізму стимулювання розвитку підприємництва в АПК запропоновано сукупність пріоритетів, на які слід зорієнтовувати державну політику.

На основі досліджень набули подальшого розвитку кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності до умов її здійснення на конкурентному ринку та доведено їх ефективність з огляду на підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів (послуг) та зниження трансакційних витрат. Також виокремлено переваги кооперації як інституційного механізму саморегулювання підприємницької діяльності, враховуючи міжнародний досвід.

У роботі з метою удосконалення стимулювання підприємництва в агропромисловому комплексі було досліджено та запропоновано методичні положення удосконалення оцінки ефективності господарської діяльності підприємств, застосовуючи методи аналізу середовища функціонування та кореляційно-регресійного аналізу. Було визначено оптимізовані значення досліджуваних суб'єктів господарювання щодо витрат на виробництво та обсягів зростання реалізації продукції.

Ключові слова: підприємництво, підприємство, агропромисловий комплекс, сільське господарство, кадровий потенціал, державна підтримка,

кооператив, біопаливо, ефективність розвитку, організаційно-економічне стимулювання.

SUMMARY

Okhota Y. V. Efficiency of development and organizational-economic stimulation of entrepreneurial activity in AIC. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy, speciality 051 Economics. – Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, 2021.

Thesis is devoted to substantiation, scientific estimation of development efficiency and definition of organizational and economic stimulation features of business activity in an agro-industrial complex.

Entrepreneurial activity in the agro-industrial complex of Ukraine and agricultural enterprises of Vinnytsia region became the subject-object base of the research, i.e., PE AhroNika (Topolivka, Haisyn district), PE Victoriia, (Vendychany, Mohyliv-Podilskyi district), PE Dary sadiv (Bronnytsia, Mohyliv-Podilskyi district), PJSC Dashkivtsi (Dashkivtsi, Vinnytsia district), PE Kurhany (Bandyshivka, Mohyliv-Podilskyi district), PE Fortuna (Brytske, Vinnytsia district).

It is proved theoretically and methodologically that the development of the state economy largely depends on the development and efficiency of economic entities of the agro-industrial complex (AIC) in present-day economic conditions. In particular, agricultural entrepreneurship plays a significant role in preserving rural areas, developing their infrastructure and shaping the material well-being of the population, not only rural one. In addition, agricultural entrepreneurship has a significant impact on the macroeconomic indicator of the economic effect, in particular, forms a significant share of agriculture in Ukraine's GDP, the sector consistently ranks first among other economic sectors.

This problematic determined the relevance of the topic, contributed to the formation of the goal, object and subject of scientific research, the identification of

research tasks and the search for scientific novelty.

The study systematizes the theoretical and evolutionary foundations of entrepreneurial activity and proves that entrepreneurship has become an unalterable motive, the cause of the economy, the formation of the results of its operation since its inception, in particular within the market-competitive economic system. Today, entrepreneurship is a special form of management based on independent initiative, responsibility and innovative business ideas for profit.

Taking into account the research results, the author has formed her own definition of entrepreneurship. It is a phenomenon in the economy and society presented as a sphere of labour and capital, a mechanism of social and economic relations, interactions under conditions of risk aimed at achieving the main goal, i.e., to make a profit by effectively organizing the statutory activities ensuring the excess of benefits over costs incurred.

Systematizing the theoretical and evolutionary foundations of entrepreneurial activity, various concepts of enterprise as an organizational and formal factor of entrepreneurial activity are considered separately and it is found that it is interpreted from different aspects. However, each interpretation is united by the idea that every enterprise, of course, should consist of capital, labour, material and technical base and have a clearly defined goal to maximize profits.

The organizational and economic conditions of development and stimulation of entrepreneurship in the agro-industrial complex are highlighted, they prove the complexity of the system of relations between market participants and the state to ensure the implementation of state policy to balance the interests of the state, entrepreneurs and consumers.

Theoretical and methodological principles of state support for business development were researched, they should be based on measures and means of regulation in accordance with market ideology, taking into account competition law, features of social, economic and market interaction, as well as in accordance with public policy.

The organizational and economic characteristics of entrepreneurship

constituting a system of ideological, organizational, sectoral, natural and economic factors have been evaluated using national analytical data. The practice of presenting the results of entrepreneurial management in the agro-industrial complex is analysed on the example of enterprises of different organizational and legal forms of management and types of economic activity.

The efficiency and effectiveness of economic activity of the investigated enterprises have been analysed, their activity is connected with traditional agriculture and cultivation of several export-oriented crops. The general export-oriented fact of their development in accordance with market conditions and motivation to produce raw materials, the ability to minimize costs, to be competitive and maximize profits have been considered.

The role of the state policy for stimulating the development of entrepreneurship in the agro-industrial complex has been researched, it should take into account the current economic conditions of agricultural formations and provide a regulatory policy that would encourage agricultural enterprises to produce products to increase GDP.

The necessity of development of biofuel production as a perspective area of entrepreneurial activity stimulation in agro-industrial complex is proved considering available renewable raw materials of agrarian formations in order to reduce energy dependence and corresponding expenses, and to decide problems of waste utilization. Waste-free production of agricultural formations of Ukraine is a great prospect for ensuring food, environmental, energy, and economic security of the state.

The ways of organizational and economic conditions formation and the mechanism of business development stimulation are revealed; personnel potential is one of the most important tools of organizational and economic conditions formation for business development being the basic providing factor in particular concerning efficiency and competitiveness. The set of priorities necessary to orient the state policy on is offered in the strategic context of formation of organizational and economic conditions and the mechanism of stimulation of development of

business in agrarian and industrial complex.

Cooperative priorities of stimulating social and economic efficiency of entrepreneurial activity in a competitive market have been further developed and their effectiveness has been proved taking into account increasing competitiveness of manufactured goods (services) and reducing transaction costs. The advantages of cooperation as an institutional mechanism of self-regulation of entrepreneurial activity are also highlighted considering international experience.

In order to improve the promotion of entrepreneurship in the agro-industrial complex methodological provisions for improving the assessment of economic efficiency of enterprises were investigated and proposed using methods of analysis of the operating environment and correlation-regression analysis. Optimized values for the researched economic entities in terms of production costs and sales growth were determined.

Key words: entrepreneurship, enterprise, agro-industrial complex, agriculture, human resources, state support, cooperative, biofuels, development efficiency, organizational and economic incentives.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз:

1. Kaletnik G., Honcharuk I., **Okhota Yu.** The Waste-Free Production Development for the Energy Autonomy Formation of Ukrainian Agricultural Enterprises. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Volume XI, Summer, Issue 3 (43). P. 513-522. DOI: 10.14505/jemt.v11.3(43).02 (**Scopus**) (0,84 друк.арк. – особистий внесок – обтунтовано доцільність запровадження безвідходного виробництва з метою забезпечення енергетичної автономії сільськогосподарських підприємств – 0,24 друк.арк.).

2. Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchuk T., **Okhota Yu.** The World Experience in the Regulation of the Land Circulation. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. № 9 (2). P. 557-568. DOI: 10.14207/ejsd.2020.v9n2p557 (**Scopus/Web of Science**) (0,78 друк.арк. – особистий внесок – виокремлено проблеми розвитку електронного кадастру земельних ресурсів – 0,18 друк.арк.).

3. Kaletnik G., **Okhota Yu.** Tools of State Regulation of Economic Development of Agricultural Business Entities. *The scientific heritage*. 2020. VOL 6. № 56 (56). P. 44-50 (0,6 друк.арк. – особистий внесок – досліджено інструменти державного регулювання економічного розвитку суб'єктів господарювання аграрної сфери та запропоновано заходи державного рівня з метою переорієнтації інструментів – 0,45 друк.арк.).

4. Охота Ю.В. Розвиток сільськогосподарських кооперативів в Україні: аналіз стану і динаміка результативності. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). С. 69-75. DOI: 10.24412/2520-2480-2021-390-69-75 (0,65 друк.арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

5. Охота Ю.В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші

основні аспекти. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6193> (0,67 друк.арк.).

6. **Охота Ю.В.**, Козак К.В. Основні тенденції ефективного використання біогазу в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6264> (0,67 друк.арк. – особистий внесок – висвітлено основні аспекти та обґрунтовано доцільність виробництва біогазу, використовуючи поновлювальні джерела енергії – 0,5 друк.арк.).

7. Охота Ю.В. Кадровий потенціал як інструмент забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 10 (50). С. 126-132. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-10-16 (0,65 друк.арк.).

8. Охота Ю.В. Організаційно-структурні аспекти формування економічної результативності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 98-106. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008098> (0,87 друк.арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

9. Мазур Ю.В. Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7 (23). С. 128-136 (0,57 друк.арк.).

Інші видання:

10. Материнська О.А., **Мазур Ю.В.** Актуальні проблеми теорії та практики аналізу господарської діяльності та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету: економічні та юридичні науки*. 2015. С. 47-53 (0,47 друк.арк. – особистий внесок – визначено роль аналізу господарської діяльності підприємств та окреслено практичні проблеми його здійснення – 0,37 друк.арк.).

11. Мазур Ю.В. Організація аналітичної роботи на підприємстві. *Проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління*

підприємством: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців. 16 квітня 2015 р., Вінниця: ВНАУ, 2015. С. 144-147 (0,18 друк. арк.).

12. Охота Ю.В. Організаційно-економічні інструменти забезпечення розвитку підприємств АПК в сучасних умовах господарювання. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. 1 червня 2019 р., Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 10-12 (0,17 друк. арк.).

13. Охота Ю.В. Вплив галузевих особливостей сільського господарства на динаміку розвитку агроформувань. *Modern science: problems and innovations: Abstracts of III International Scientific and Practical Conference*. 1-3 June 2020, Stockholm, Sweden, 2020. P. 627-633 (0,3 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
1.1. Теоретико-еволюційні основи становлення підприємницької діяльності	23
1.2. Організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК	36
1.3. Теоретико-методичні засади організації розвитку та державної підтримки підприємництва	55
Висновки до розділу 1	68
Список використаних джерел до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК	79
2.1. Організаційно-економічні характеристики здійснення підприємництва	79
2.2. Аналіз економічної результативності та ефективності господарської діяльності підприємств	101
2.3. Державна політика стимулювання розвитку підприємництва в АПК	116
2.4. Розвиток виробництва біопалива як перспективної сфери стимулювання підприємницької діяльності	122
Висновки до розділу 2	138
Список використаних джерел до розділу 2	141
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АПК	147
3.1. Формування організаційно-економічних умов та механізму стимулювання розвитку підприємництва	147

3.2. Кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності	161
3.3. Методичні положення вдосконалення оцінки ефективності господарської діяльності підприємств	179
Висновки до розділу 3	195
Список використаних джерел до розділу 3	197
ВИСНОВКИ	200
ДОДАТКИ	204

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Економічна динаміка й трансформації середовища господарювання в агропромисловому секторі економіки України системно вплинули на ефективність функціонування підприємств та змінили організаційно-економічні підходи до стимулювання підприємницької діяльності. Утвердження ринкового механізму господарювання забезпечило формування передумов досягнення конкурентоспроможності виробництв, адже стосовно окремих позицій наша держава є лідером на глобальному ринку сільськогосподарської продукції-сировини та продовольства. Зазначені результати в глобальному вимірі слід відносити на рахунок позитивної господарської практики в агропромисловому комплексі, проте на національному рівні чинними все ще залишаються макро- і мікроекономічні проблеми ефективності розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності.

Підприємництво в АПК, зокрема сільськогосподарське, займає визначальне місце у збереженні сільського способу життя і формуванні матеріального добробуту населення, і не тільки сільського. Потенціал цієї сфери величезний, але його реалізація відбувається в складних умовах транзитивності й трансформацій, які все ще продовжуються, зокрема, наприклад, в частині практики запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. Наявна галузева структура виробництва і система орієнтування виробників на цільові ринки продукції характеризуються усталеністю засад монокультурного ефекту господарювання, тому актуальним для вирішення в аграрній сфері є завдання реструктуризації підходів до формування ефективності розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності.

Фундаментальні й прикладні дослідження проблем розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємництва в економіці й агропромисловому комплексі здійснені багатьма представниками класичної економічної науки, а також агрогалузевого спрямування, серед яких:

В. Я. Амбросов, М. Блауг, І. М. Бойчик, В. М. Бондаренко, Л. О. Вдовенко, С. А. Власюк, В. В. Галанець, І. В. Гончарук, П. Друкер, Т. В. Журавльова, Т. В. Ємчик, Г. М. Калетнік, А. Г. Мазур, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, Л. М. Пронько, О. М. Саковська, А. Сміт, О. Г. Шпикуляк, Й. А. Шумпетер, Т. Шульц та інші.

Однак науково-теоретичні та методично-практичні засади розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі є результатом поглибленого дослідження і постійного удосконалення механізмів регулювання відносин у системі господарського механізму за участі державних структур і суб'єктів ринкового саморегулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Вінницького національного аграрного університету і є складовою частиною науково-дослідних тем: «Дослідження розвитку трансформаційних процесів в аграрній економіці макрорегіону Поділля» (номер державної реєстрації 0115U001345, 2015-2017 рр.), де автором обґрунтовано значення державної підтримки АПК України, проаналізовано її сучасний стан та вплив на діяльність агропідприємств; «Маркетингове управління розробленням інноваційної продукції олійно-жирового підкомплексу України» (номер державної реєстрації 0118U004781, 2018-2020 рр.), де автором висвітлено перспективи розвитку кадрового потенціалу як інструменту менеджменту задля забезпечення розвитку підприємницької діяльності; «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0117U004204, 2017-2021 рр.), де автором на основі систематизації емпіричних даних щодо розвитку сільськогосподарських підприємств визначено сучасні особливості формування економічної результативності господарювання, її організаційно-структурні аспекти з оцінками розмірів підприємств та їх регіональної специфіки забезпечення ефективності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є здійснення наукової оцінки ефективності розвитку та визначення особливостей організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі. Для досягнення зазначеної мети в роботі були поставлені та вирішені такі завдання:

- здійснити розробку теоретико-еволюційних основ та характеристик підприємницької діяльності й підприємництва;
- охарактеризувати організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК;
- представити сутнісні характеристики державної підтримки в механізмі організаційно-економічного стимулювання підприємництва;
- виявити й структурувати організаційно-економічні характеристики здійснення підприємництва в аграрній сфері;
- здійснити аналіз економічної результативності та ефективності господарської діяльності підприємств;
- оцінити специфіку державної політики стимулювання розвитку підприємництва в АПК;
- визначити пріоритетність розвитку виробництва біопалива як перспективної сфери стимулювання підприємницької діяльності;
- запропонувати напрями формування організаційно-економічних умов та вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва;
- адаптувати кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності до умов її здійснення на конкурентному ринку;
- удосконалити здійснення оцінки перспективної ефективності господарської діяльності підприємств, застосовуючи методи аналізу середовища функціонування та кореляційно-регресійного аналізу.

Об'єктом дослідження є процеси формування ефективності розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в

АПК.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних засад і практичних підходів щодо забезпечення ефективності розвитку та організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано фундаментальні положення сучасної економічної теорії, теорії підприємництва, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі та забезпечення його стимулювання. У процесі дослідження використовувалися такі методи дослідження: діалектичний, системно-структурний аналіз, монографічний, статистико-економічний, балансовий, абстрактно-логічний, графічний, економічного прогнозування, картографічний. Для аналізу складу і ефективності підприємницьких формувань використано системно-структурний аналіз, метод аналізу середовища функціонування, кореляційно-регресійний аналіз, статистико-економічний, абстрактно-логічний – для обґрунтування організаційно-економічного забезпечення стимулювання підприємницької діяльності в АПК, включаючи пріоритетно креативну галузь виробництва біопалива.

Інформаційну базу дослідження становили матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, статистичних щорічників, фінансової та статистичної звітності досліджуваних підприємств, наукові розробки зарубіжних та вітчизняних учених з визначеної тематики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні науково-практичного завдання щодо організаційно-економічного забезпечення ефективного розвитку та стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі. Основні положення, що визначають наукову новизну одержаних результатів, які є особистим здобутком автора і виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано теоретико-методичні удосконалення засад віднесення соціально-економічних явищ до сектору підприємницької діяльності, підприємництва, в основі яких критерії: статусу ринкового суб'єкта (господарська самостійність і систематична діяльність), умов функціонування (наявність ризику), цільової спрямованості господарювання (отримання прибутку), суб'єктності на ринку (фізична та юридична особа), формалізації (реєстраційна регламентація);

удосконалено:

- теоретико-методичний зміст пізнання засад та умов стимулювання розвитку підприємництва в АПК як механізму організаційно-економічного впливу, що включає не лише фінансово-економічні, а й соціальні фактори мотивації підприємницької діяльності;

- напрями формування організаційно-економічних умов та вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва, який включає пріоритети стимулювання господарської діяльності, зокрема, в системі виробництва-споживання відновлюваних джерел енергії сільськогосподарського походження;

- визначення пріоритетності розвитку виробництва біопалива як перспективної сфери стимулювання підприємницької діяльності, яка забезпечить гарантії енергетичної безпеки для конкретних суб'єктів господарювання;

набули подальшого розвитку:

- представлення сутнісних характеристик та теоретико-методичних засад державної підтримки в механізмі організаційно-економічного стимулювання підприємництва, які полягають у визначенні її як системи сприяння формуванню мотивації підприємницької діяльності;

- організаційно-економічні характеристики здійснення підприємництва в АПК, які становлять систему ідеологічних, організаційних, галузевих, природно-економічних чинників;

- взаємозалежні оцінки економічної результативності та ефективності господарської діяльності підприємств на основі аналізу структурної динаміки розвитку підприємницьких формувань;
- оцінки специфіки державної політики стимулювання розвитку підприємництва в АПК;
- кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності до умов її здійснення на конкурентному ринку;
- оцінка перспективної ефективності господарської діяльності підприємств у змінному середовищі ринку, що полягає в системному використанні методів аналізу середовища функціонування та кореляційно-регресійного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів. Окремі наукові розробки автора щодо забезпечення розвитку підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі використовуються Могилів-Подільською районною радою Вінницької області під час розробки проектів рішень та районних програм в частині економічного та соціального розвитку району (довідка № 01-23/01-16/67 від 15.02.2021 р.); у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема: ПСП «Вікторія» під час визначення основних напрямів підвищення конкурентоспроможності, застосовуючи запропонований механізм організаційно-економічного стимулювання розвитку підприємницької діяльності (довідка № 19 від 26.06.2020 р.), ПП «Кургани» під час удосконалення механізмів підвищення економічної результативності (довідка № 189 від 23.12.2020 р.), ПП «Дари садів» під час формування та застосування стратегічних пріоритетів розвитку підприємства з урахуванням впливу сучасних галузевих особливостей (довідка № 21 від 22.01.2021 р.).

Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Вінницького національного аграрного університету під час викладання окремих частин навчальних дисциплін «Аграрна політика та

земельні відносини», «Регіональна економіка». Практичне значення одержаних наукових результатів зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії (довідка № 01.1-60-1531 від 02.10.2020 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, результати якого сприяють розв'язанню теоретично-практичних завдань щодо здійснення наукової оцінки ефективності розвитку та визначення особливостей організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в АПК.

Наукові результати дисертаційної роботи належать особисто автору і є його внеском у розвиток економічної науки.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення дисертаційної роботи та практичні результати дослідження були апробовані на 10 науково-практичних конференціях, зокрема: V Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Проблеми облікового, контрольного й аналітичного забезпечення управління підприємством» (м. Вінниця, Вінницький національний аграрний університет, 16 квітня 2015 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих учених та студентів «Майбутнє аграрного сектору України: погляд молодих учених» (м. Вінниця, Вінницький національний аграрний університет, 15-16 травня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів «Упровадження передових технологій у виробництво продукції бджільництва» (с. Чернятин, Чернятинський коледж ВНАУ, 21-22 березня 2019 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні технології в будівництві, економіці та дизайні» (м. Немирів, Немирівський коледж будівництва, економіки та дизайну ВНАУ, 4-5 квітня 2019 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Економіка, бізнес та управління» (м. Могилів-Подільський,

Могилів-Подільський технолого-економічний коледж ВНАУ, 22-23 квітня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах» (м. Полтава, Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 1 червня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Земля – потенціал енергетичної, економічної та національної безпеки держави» (м. Вінниця, Вінницький національний аграрний університет, 24-25 жовтня 2019 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих учених та студентів «Сучасні тенденції розвитку агропромислового сектору економіки в умовах конвергенції» (м. Вінниця, Вінницький національний аграрний університет, 14-15 травня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми менеджменту та права» (м. Вінниця, Вінницький національний аграрний університет, 1-2 червня 2020 р.); III International Scientific and Practical Conference «Modern science: problems and innovations» (Stockholm, Sweden, 1-3 June 2020).

Публікації. За результатами дослідження автором опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 7,42 друк. арк. (власний доробок автора 5,8 друк. арк.), у тому числі 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз – 2,87 друк. арк.; 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних – 2,86 друк. арк.; 1 стаття у наукових фахових виданнях України – 0,57 друк. арк.; 4 публікації у інших виданнях – 1,12 друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг дисертації становить 169 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 48 таблиць (із них 7 займають усю площу сторінки), 29 рисунків, 13 додатків, викладених на 27 сторінках. Список використаних джерел включає 145 найменувань, викладених на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Теоретико-еволюційні основи становлення підприємницької діяльності

Ефективність реалізації будь-яких господарських, виробничих, організаційних і навіть соціальних ініціатив, конкурентоспроможність суб'єктів товарообмінних відносин, а також створеного продукту (послуги) у загальному значенні залежить від підприємництва, підприємницької діяльності. Історично так склалося у світовій практиці й формуванні наукових концепцій пізнання світу, економічного та соціального життя, що організаційні, управлінські і обмінні операції на ринку стають практично упізнавані винятково за опосередкування підприємницькою діяльністю. Підприємництво як форма організації, зокрема механізм господарської взаємодії, практичного втілення та поширення новітніх, інноваційних способів взаємодії продуктивних сил та розвитку виробничих відносин, забезпечує наслідування економічних, соціальних ефектів людством для формування багатства.

У класичній економічній науці, соціології ринку, теорії суспільно-економічних взаємодій, підприємницька діяльність як системне явище відповідає суті й практиці існування людства щодо визнання її у статусі визначального чинника сприяння руху вперед. Усі передові країни, суспільства, у яких підприємницька ініціатива є визнаною необхідністю у реалізації, підтримці, розумному й конструктивному державному регулюванні, досягали й досягають конкурентного балансу інтересів, рухаються по траєкторії зростаючого поступу. Статус підприємництва як визначальної організуючої продуктивної сили підтверджений наробками багатьох науковців, має як пряме, так і опосередковане визнання.

Історія економічної думки засвідчує, що підґрунтям для зародження підприємництва стала інтенсифікація ремісників та купців в епоху Середньовіччя, хоча його прояви відомі науці з практики розвитку Стародавніх Греції та Риму. Теоретико-методичного осмислення підприємництва набуло у період становлення капіталізму й ринкової моделі економічних взаємовідносин у XVII-XVIII столітті. А. Сміт, Д. Рікардо в наукових трактатах про ринок і фактори виробництва частково окреслювали аспекти підприємницької діяльності, проте не до кінця усвідомлювали її значимість. Науковим батьком терміну «підприємець» вважається Р. Кантільон, який у XVIII столітті вперше сформулював визначення підприємництва.

Наслідуючи вчення Р. Кантільона про сутність підприємництва набули поширення в системі наукового, суспільного дискурсу у процесі подальших еволюцій, що дістало характер усебічного його пізнання як господарської діяльності, соціально-економічної системи, сфери впровадження новітніх способів створення додаткового продукту, механізму примноження суспільного та індивідуального багатства тощо.

До реалізації наукового поступу у розробленні теоретико-еволюційних основ становлення підприємницької діяльності в статусі першопрохідців долучилося чимало економістів, проте вперше найбільш комплексно з економічного, соціального, господарського, управлінського погляду цю акцію здійснив А. Сміт [59]. Зазначимо, що вчення А. Сміта про «багатство народів» [59], визначаючи основоположні ідеї й засадничі аспекти формування багатства народів, усебічно розкриває виняткову роль у цьому процесі підприємницької діяльності. Загальну кваліфікацію значення підприємницької діяльності у житті кожного народу опосередковано засвідчує оцінка значимості праці [59, с. 9], а саме висновок про те, що «Річна праця кожного народу є первісним фондом, який дає всі необхідні для існування та вигод життя продукти, щоб споживати їх протягом року, і складається або з безпосередніх продуктів цієї праці, або з того, що

дістається в обмін на ці продукти в інших народів. Тому залежно від кількості цих продуктів чи одержаного в обмін на них порівняно з кількістю тих, хто їх споживає, народ виявляється краще або гірше забезпеченим усіма необхідними предметами та вигодами для своїх потреб» [59, с. 9]. У цьому висновку простежується кваліфікаційна характеристика теоретичних положень щодо сутності, значимості підприємницької діяльності як явища, що відповідає основним ознакам праці людини, яка прагне краще задовольнити свої потреби за рахунок взаємодії у системі виробництва й обміну, тобто ринку. Насамперед зазначимо, що це непряме визначення засад підприємництва, похідних від природного начала чинника створення товару і його призначення – для задоволення потреб – з вартісним опосередкуванням у системі ринку. Також зазначене наводить на думку про історично зумовлену природу підприємництва як форми поєднання креативів, ресурсів і стимулів, що в комплексі забезпечують зростання можливостей для якісного задоволення потреб, ефективного використання залучених активів тощо.

Сучасну теоретико-методологічну кваліфікацію сутності і законів підприємництва системно здійснив Й. Шумпетер [66], системно виклавши сутність підприємництва. Дослідник виокремив усі відомі на теперішній час його елементи, складові й методологічно довів зв'язок підприємництва з новизною, інноваціями в розвитку економіки і суспільства, зокрема відзначив, що «...бути підприємцем – означає втілювати нові комбінації...» [66, с. 82-83]. Тобто довів, що підприємець – це новатор, суб'єкт здійснення креативних комбінацій ресурсів і капіталу з метою отримання прибутку. Загалом у такому класичному розумінні сутність підприємництва як явища, підприємницької діяльності як процесу – використовується у практиці ринкового господарювання, а також у науковому обігу. Й. Шумпетер [66] розглядав економічний розвиток як процес досягнення ефективності, результативності й суспільної корисності через призму якостей та ознак підприємництва. Його безпосередньо вважають основоположником класичної підприємницької теорії, тієї, яка

дійшла до наших днів і є сукупністю ідей для визначення засад характеристики підприємництва.

Проте також вважається, що першість у поширенні і визначенні поняття підприємництва відповідно до категорії «підприємець», належить Р. Кантільону, який, як зазначає М. Блауг [3], запропонував базові чинники підприємництва як діяльність підприємця – суб’єкта, що прагне прибутку й для цього ризикує капіталом і ресурсами. Теоретико-методичні кваліфікації пізнання суті підприємництва як визначального для перспективи розвитку людства явища вже давно сформовані наукою й використовуються як класичні, що систематизовано, у тому числі в науковій довідковій літературі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Теоретико-методична систематизація категорій визначення підприємницької діяльності та її ознак

Підприємець		
Р. Кантільон: суб’єкт економічного обміну, який згоден ризикувати всім своїм майном заради можливого прибутку	Ф. Кене, Є. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо: особа, учасник господарського обміну, який є лише власником капіталу	Ж.Б. Сей, Дж. С. Мілль: підприємець – це лише організатор виробництва і не обов’язково власник капіталу
К. Маркс розмежував функції власника і підприємця	Ф. Хайек, Р. Коуз вважають підприємцями активних у реалізації створюваної інноваційної функції суб’єктів	Й. Шумпетер, П. Друкер: новатор і не обов’язково власник капіталу
Підприємництво		
Самостійне організаційно-господарське новаторство – діяльність спрямована на випуск нових товарів, пошук нових способів організації виробництва, праці, а також джерел ресурсів і механізмів здешевлення виробництва та підвищення якості товарів	Функції: новаторська, організаційна, господарська, соціальна, особистісна. Основні умови підприємництва: плюралізм форм власності, рівноправність суб’єктів підприємництва і конкурентне поле ринкової взаємодії, рівнозначність державного впливу й регулювання	
Стимулювання підприємництва (стимулювання економічне)		
Дії щодо економічного спонукання економічних агентів, зокрема підприємців та інших суб’єктів ринку до певних дій для досягнення, у тому числі суспільно корисного ефекту		

Джерело: утворено автором із використанням матеріалів довідкових джерел [21]

Вітчизняний законодавець трактує сутність підприємництва в

класичному розумінні його суті за ринковим підходом, визначеним у світовій практиці застосування цього поняття, адже згідно із Законом України «Про підприємництво» [52] – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [52]. Унормуванням зазначеного визначення підприємництва встановлено ринкові засади пізнання цього явища із чітким дотриманням установчих інституційних критеріїв віднесення соціально-економічних явищ до підприємництва, зокрема:

- господарська самостійність і систематична діяльність (реалізовувана у певних галузях, сферах прикладання праці і капіталу; організована у визначеній законом формі);

- наявність ризику (діяльність підприємця на ринку здійснюється в ринково-конкурентному середовищі, що об'єктивно передбачає наявність ризику втрати капіталу, невиконання угод, неотримання прибутку тощо);

- цільова спрямованість господарської діяльності на отримання прибутку (прибуток є визначальним критерієм щодо мети підприємництва і засобом розширеного відтворення й забезпечення ефективного розвитку суспільства із задоволення потреб його членів);

- визначення суб'єктності на ринку (передбачає наявність суб'єктів підприємництва з статусом фізичної та юридичної особи);

- необхідність формалізації статусу через реєстрацію суб'єкта господарювання.

Загалом у реалізації і практичному втіленні критеріїв підприємницького статусу в ринковій системі реалізується його соціально-економічна місія, формується ефективність господарювання, відбувається впровадження програмних та інших заходів державної підтримки, стимулювання підприємницької діяльності.

Між підприємництвом (явище, система господарської,

соціально-економічної взаємодії) і підприємницькою діяльністю (механізм, спосіб досягнення цілей у певних сферах ринкового та соціального обміну) є відмінності. Підприємництво як суспільно-економічне явище, підприємницька діяльність як процес у трактуваннях пройшли тривалу еволюцію пізнання в науці й практиці. Інтерпретації їхніх визначень вважаються загалом сталими, а головне класичними для усіх галузей і сфер життєдіяльності людини, у яких суспільство задіяло потенціал новаторства та прагне до утворення споживчої вартості. Проте варто відзначити наявність галузевих особливостей здійснення підприємницької діяльності, що пов'язані зі способом виробництва і залежні від чинника природи в аграрній сфері, агропромисловому комплексі.

Слід погодитися із загально визнаним визначенням про те, що підприємництво варто вважати [48] самостійною, ініціативною діяльністю; реалізуючи її, підприємець на свій страх і ризик реалізує власні підприємницькі здібності, упроваджує організаційні та техніко-технологічні новації з метою отримання прибутку через опосередкування задоволення потреб суспільства, а також індивіда. Практика підприємницької діяльності втілюється поєднанням різних форм власності на засоби виробництва і предмети праці у будь-якій не забороненій сфері діяльності. Основною дійовою особою здійснення підприємництва визнано підприємця, який здобуває ресурси, капітал і, поєднуючи їх із власними підприємницькими здібностями, формує підприємницький ефект у формі товару-послуги, що опосередковує можливість отримання прибутку. Подібний контекст визначення вважаємо загальноприйнятим у сучасній економічній науці [5; 9; 12; 27; 39; 50; 54; 55; 65], практиці правового регулювання [19], а похідною його поширення визнано праці класиків економічної науки – А. Сміта [59], Й. Шумпетера [66], Р. Кантільона [3]. Ми також долучилися до цієї ідеології у своїх дослідницьких напрацюваннях [46; 47; 48; 68].

Відзначаючи тематичну спрямованість пропонованої дисертації, зауважимо, що аграрна сфера, агропромисловий комплекс у формуванні

підприємницької моделі господарювання впроваджує такі ж принципи характеризування категорій підприємництва і підприємницької діяльності – відповідно сфери й функції в організації взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин [9; 12; 13; 14; 22; 25; 26; 31; 32; 34; 35; 38; 39; 40; 47; 48; 53; 56; 64; 65; 68; 77], про що зазначав ще А. Сміт [59]. Таким чином, на основі загального аналізу теоретико-еволюційних основ становлення підприємництва як сектору соціально-економічної та виробничо-господарської взаємодії, а також функції (процесу) зазначаємо, що в агропромисловому комплексі підприємницька діяльність здійснюється з дотриманням класичних принципів, однак вплив має чинник природи. Це зокрема потребує особливих умов підтримки, регулювання і стимулювання діяльності.

Фундаментальна залежність агропромислового, аграрного, сільськогосподарського підприємництва від природно-кліматичних умов, чинника сезонності доказово підтверджує висновок про те, що в процесі виробництва та здійснення господарської діяльності сільськогосподарські підприємства мають відмінні від інших сфер діяльності особливості, про що ми відзначаємо в опублікованих нами дослідженнях [48]. Практично зазначене проявляється в тому, що економічний процес відтворення в сільському господарстві переплітається з природним. Економічні, соціальні та інші наслідки підприємницького господарювання залежать не лише, наприклад, від працівника, підприємця, матеріально-технічної бази господарства, а й від природних умов, які у рослинництві є визначальними. Істотний вплив природних факторів на результати виробничо-господарської, а також підприємницької діяльності пов'язаний, зокрема, із використанням особливого ресурсу – землі, яка має природну родючість. Зазначимо, що в організаційному плані процес виробництва сільськогосподарської та агропромислової продукції здійснюється через організацію підприємства, а також може бути реалізованим фізичною особою-підприємцем [48].

Юридичне визначення статусів підприємництва як організаційної

форми господарювання закріплено положеннями Господарського Кодексу України (стаття 62), у якому відзначено формальні ознаки підприємства, відповідно – це «самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами» [19]. Тобто підприємство є організаційним втіленням підприємницької діяльності суб'єктів, які його створили для здійснення виробничо-господарської діяльності, реалізації створеного товару для задоволення попиту на ринку й отримання вигод понад понесені витрати, а значить – забезпечення приросту ефективності. Зазначену методичну конструкцію пізнання сутності підприємництва пропонують вітчизняні науковці, що згруповано у таблиці 1.2.

Важливо виділити інституційний, статусний у досягненні різних цілей, аспект визначення підприємництва, зокрема з прив'язкою його сутності до агропромислового комплексу як структурно багатоманітної за сферами докладання капіталу і праці галузі (виробництво сільськогосподарської продукції та продовольства, постачання сировини в різні галузі промисловості). Для прикладу специфіки агропромислового підприємництва варто відзначити результати досліджень Г. М. Калетніка [26; 30; 68; 69], який підкреслює перспективну, пріоритетну участь підприємництва, задіяного в агропромисловому секторі, не лише у забезпеченні продовольчої, а й у гарантуванні енергетичної безпеки країни, з чим варто погодитися й представити, зокрема, аспект виробництва біологічних видів палива за участі агропромислових підприємств (п. 2.4).

Підприємництву також притаманна інноваційність, організаційно-економічний чинник, від якого залежить виживання в ринкових умовах, тому виникає необхідність входження в інноваційні галузі, наприклад, біопаливну.

**Виклад змісту і характеристик підприємництва вітчизняними
науковцями***

П.І.Б. науковця	Думка науковця
В. М. Бондаренко [6, 7, 20, 70]	В умовах глобалізації економіки держави та інтеграції у світогосподарські зв'язки підприємств аграрного виробництва одним із першочергових завдань у діяльності цих підприємств є їхня реструктуризація.
Л. О. Вдовенко [11, 75, 78, 79]	Основою сталого й ефективного розвитку аграрного сектору є забезпечення на державному рівні сприяння конкурентоспроможності підприємств.
С. А. Власюк [14]	Подальший розвиток підприємництва в аграрній сфері потребує формування сприятливого підприємницького середовища, дієвої державної підтримки, розвитку системи фінансової підтримки, покращення режимів кредитування тощо.
І. В. Гончарук [26]	Для середніх і дрібних агроформувань поки що головне – це можливість просто вижити. Більшість таких сільгоспвиробників не мають можливості для первинної обробки та зберігання вирощеного урожаю та виробленої тваринницької продукції.
Г. М. Калетнік [26, 28-31]	Функціонування та розвиток підприємництва, зокрема й аграрного, у сучасному економічному просторі значно залежить від можливості швидкої та ефективної адаптації до умов середовища. Висока швидкість та непередбачуваність соціально-економічних процесів значно ускладнює процес адаптації підприємств до змін.
А. Г. Мазур [36, 70, 71]	Багатоваріантність організаційних форм сільськогосподарського виробництва повинна передбачати можливість переходу від однієї до іншої, більш відповідної форми, що наведе доказ його життєздатності та ефективності в процесі підприємницької діяльності.
М. Й. Малік [65, 38, 56]	Підприємництво є однією з підвалін економіки країни й охоплює всі галузі незалежно від форм власності. Нині цей вид діяльності все більше поширюється в сільській місцевості.
Р. В. Логоша [34]	Дослідження економічного потенціалу аграрних підприємств - це досить складне завдання, вирішення якого необхідне для оцінки можливостей виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, вимірювання та виявлення резервів ефективності виробництва, формування потенціалу та об'єктивної оцінки діяльності організацій.
Л. М. Пронько [32, 53, 72, 73]	Сучасний підприємець здатний найвигідніше використати та реалізувати ринкові можливості. Підприємницька діяльність стала новою формою ведення господарства, яка найбільш вдало сприяє процесу становлення і розвитку ринкових відносин у суспільстві.
О. Г. Шпикуляк [13, 38, 64, 65, 77]	Підприємницька діяльність в аграрному секторі економіки спрямована на створення умов для забезпечення розвитку економіки, реалізації прав і свобод громадян, узгодження інтересів груп у суспільстві і забезпечення соціального розвитку сільських територій.
Ю. В. Охота	Підприємництво – явище в економіці й суспільстві, що представлене як сфера докладання праці та капіталу, механізм соціально-господарських відносин, взаємодій, здійснюваних в умовах ризику й спрямованих на досягнення головної мети – отримання прибутку шляхом ефективної організації статутної діяльності, що забезпечує перевищення вигід над понесеними витратами.

Джерело: сформовано і доповнено автором на основі вивчення літературних

джерел

Актуальною в питанні еволюції положень сутності підприємництва, зокрема з прив'язкою до специфіки агропромислового сектору є позиція М. Й. Маліка та інших вітчизняних дослідників [39]. У такому випадку підприємництво в агропромисловому секторі за визначених авторами методологічних інтерпретацій вбачається як інститут сприяння інноваційному розвитку; спосіб структурної перебудови; стимул трансформаційних змін; організаційна структура побудови господарського механізму на засадах конкурентного ринку [39]. Зазначене означає різносторонню еволюцію теоретико-методичних конструкцій сутності підприємництва, зокрема, як суспільно-економічного явища, яке є всепроникним у різні сфери життєдіяльності людини, тим паче це стосується агропромислового комплексу, про що йде мова в публікаціях багатьох дослідників щодо проблеми підприємницької діяльності [1-79].

На переконання І. Бойчик [5], сучасне підприємство функціонує у виробничій, обслуговуючій та інших сферах соціально-економічної, господарської й інтелектуальної взаємодії і є при цьому організаційно відокремленою, економічно самостійною економічною одиницею [5], але за нашим переконанням це ще й організація, що виконує статутну діяльність. У публікації цього ж автора (І. Бойчик [5]) відзначено найбільш загальні цілі або ж, на переконання дослідника, найбільш загальні завдання підприємств, серед яких одержання доходу власником підприємства; забезпечення споживачів продукцією підприємства відповідно до ринкового попиту та укладених договорів; забезпечення виплати заробітної плати персоналу підприємства, нормальних умов праці та можливостей професійного росту працівників; створення робочих місць для населення; створення та підтримка потенціалу для майбутнього розвитку, безперервності існування підприємства; охорона довкілля (землі, повітряного та водного басейнів); недопущення зриву поставок або випуску неякісної продукції, скорочення обсягів виробництва та зниження доходів підприємства [5].

Ми ж переконані, що цільова модель функціонування, статусу, характеристик підприємства поряд із базовими принципами щодо організації підприємницької діяльності залежить від інтересів власника, розміру задіяного капіталу, сфери діяльності, умов внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування [48]. Тобто теоретико-методична сутність, організаційна система підприємництва еволюціонує разом із змінами, які відбуваються в економічному, організаційному, інституційному, галузевому (агропромисловий комплекс, зокрема як особлива природно-залежна галузь) середовищі економічного, соціального, інституційного обміну.

Відповідно до зазначених теоретико-методичних конструкцій еволюції сутності підприємництва, можна вважати, що головним організаційним чинником підприємницької діяльності є підприємство – суб'єкт організації поєднання капіталу і праці у певних галузях і секторах економіки. Для детальнішого вивчення сутності підприємства в аграрному (агропромисловому) секторі варто ознайомитися з існуючими теоріями (концепціями) підприємства.

У процесі розвитку економічної науки сформувались кілька основних теорій (концепцій) підприємства, кожна з яких вміщує в собі сутність поняття «підприємство» у різних трактуваннях [48] (табл. 1.3) – це, зокрема, неокласична теорія, інституційна концепція підприємства, еволюційна теорія, підприємницька модель, інтеграційна концепція, концепція підприємства як відкритої системи.

Підприємництво ще з початку свого виникнення стало безальтернативним мотивом, причиною створення економіки, формування результатів її функціонування, зокрема в межах ринково-конкурентної системи господарського порядку. Усвідомлення того, що підприємництво є одним із важливих факторів виробництва поряд із капіталом, землею і працею, забезпечило відповідний розвиток людства в координатах науково-технічного прогресу.

Концепції визначення суті й функцій підприємства як організаційно-формального чинника здійснення підприємницької діяльності

Концепція	Визначення змісту
Неокласична теорія	Підприємство – це цілісний об’єкт, у якому вхідні ресурси залучаються у виробництво і перетворюються в готову продукцію, що продається на вільному ринку. Ця модель підприємства ґрунтується на виробничій функції, яка «пов’язує» між собою витрачені фактори і результати виробництва. Параметри виробничої функції підприємства визначаються конкретними технологічними процесами, які застосовуються для виробництва продукції.
Інституційна концепція підприємства	Підприємство – це організація, створена людьми для більш ефективного використання їхніх можливостей. Інституціональна теорія фірми, на відміну від неокласичної, не акцентує уваги на передбаченні поведінки фірми відповідно до існуючої виробничої функції, тобто технологічної залежності між витратами факторів виробництва і максимально можливим виходом продукції при відповідній їх комбінації.
Еволюційна теорія	Підприємство – як один із суб’єктів у середовищі собі подібних. Його поведінка визначається, по-перше, взаємовідносинами між членами спільноти, а, по-друге, його внутрішніми характеристиками. У процесі функціонування підприємства та його взаємодії з «популяцією» формуються відповідні традиції та розробляються процедури прийняття рішень, алгоритми реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Згідно з еволюційною концепцією ці правила загалом визначають «обличчя» фірми, відмінність одного підприємства від іншого в конкурентній боротьбі.
Підприємницька модель підприємства	Підприємство – це досить складна відкрита виробничо-господарська і соціальна система, яка складається із взаємозалежних частин – виробництв, цехів, дільниць, служб тощо; взаємодіє із зовнішнім середовищем, з якого у систему надходять необхідні фактори виробництва та в якому реалізуються продукція, роботи, послуги.
Інтеграційна концепція підприємства	Підприємство – це відносно стійка, цілісна соціально-економічна система, яка інтегрує в часі й просторі процес виробництва, реалізацію продукції, відтворення ресурсів. З’єднуючою ланкою між цими процесами та ринковим іміджем підприємства є його потенціал, який розглядається як сукупність ресурсів та можливостей підприємства, що визначають очікувані характеристики його розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища.
Концепція підприємства як «відкритої» матеріально-речової та соціально-економічної системи	Підприємство – це «відкрита» матеріально-речова система, оскільки його діяльність можна описати за допомогою моделі «вхід - вихід». На «вході» підприємства є всі види матеріальних і нематеріальних ресурсів, а на «виході» – товари, послуги тощо. «Вхідні» та «вихідні» потоки поєднують підприємство з відповідними ринками. Така концепція зосереджує увагу на необхідності з одного боку враховувати вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства, а з іншого – формує ефективну виробничо-управлінську систему.

Джерело: сформовано за [5], із представленням у публікації автора дисертації [48]

У заданому аспекті характеристики еволюції сутності підприємництва варто погодитись із висновком вітчизняних науковців [55] про те, що при визначенні підприємництва «його світоглядною основою є опора на підприємливість (готовність діяти) – нормальної функції людського організму до усвідомлення й задоволення власних потреб (цілей) відповідно до суб'єктивних оцінок зовнішніх умов життєдіяльності [55, с. 6]; «...підприємництво є еволюційно обумовленою соціальною формою реалізації підприємливості індивідів, публічною діяльністю, спрямованою на досягнення ними власних цілей через задоволення (пряме та опосередковане) потреб інших людей» [55, с. 7]; «в інституційному механізмі ринку підприємництво представлено як явище, діяльність, яка є історично зумовленою у реалізації мотивацій із задоволення потреб і отримання прибутку» [54, с. 8]; «аграрне підприємництво – ареал реалізації мотивацій, у якому зреалізовуються мотиви виключної важливості – від задоволення первинних потреб у їжі – до розбудови ефективної моделі сталого, відновлюваного розвитку – збереження життєвого середовища для майбутніх поколінь» [54, с. 9]. У зазначених трактуваннях і характеристиках еволюції підприємництва відзначається приналежність до висновку про історичну, еволюційну зумовленість становлення, розвитку й утвердження підприємництва як форми соціально-економічної взаємодії, що забезпечує: формування інноваційних ідей господарського поступу; конкурентну взаємодію суб'єктів ринку; максимізацію ефективності використання ресурсів і капіталу, а також праці в реалізації заходів, спрямованих на отримання прибутку.

Підсумовуючи змістовний виклад матеріалу у цьому параграфі дисертації, можна стверджувати, що еволюція підприємницької моделі господарювання віддзеркалює зміни, які відбулися і відбуваються в процесі поступу людства, побудови ринкової системи, формування конкурентоспроможності й визначення шляхів покращеного задоволення потреб суспільства, окремого індивіда. Виникнення цього явища, інституту, механізму соціально-економічної взаємодії пов'язуємо із пошуком

інноваційних шляхів створення додаткового продукту, сектором задіяння яких є підприємництво. Дослідження еволюції, удосконалення теоретико-методичних основ і практики підприємницької діяльності показали її виняткову значимість для вдосконалення економічної системи, забезпечення конкурентоспроможності галузей, наприклад агропромислового сектору.

Досвід світової практики еволюції підприємництва в передових економічних системах і становлення сучасної національної господарської моделі дають підстави для ствердження про те, що підприємницька система:

- найбільш прийнятна для сприйняття такого головного чинника науково-технічного прогресу як інновації;
- забезпечує конструктивну мотивацію індивіда до пошуку інноваційних моделей організації виробництва і праці для конкурентоспроможного господарювання;
- є організаційно-економічним чинником, а в плані результативності – індикатором стану економіки і соціуму;
- уособлює сферу органічного поєднання суб'єктивного переконання про шляхи досягнення цілей і об'єктивного впливу законів ринку й механізму конкуренції;
- культивує і впроваджує найбільш ефективні, конструктивні, раціональні способи поєднання праці та капіталу;
- реалізує механізм задоволення ринкового попиту на товари і послуги;
- формує інституційні передумови і реалізує механізми задоволення потреб суспільства.

1.2. Організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК

Підприємництво проникло в усі доступні для людини сфери господарської діяльності та сектори соціально-економічного обміну й ринкового механізму. Не є винятком із загальної сукупності також і агропромисловий комплекс – сфера задіяння підприємництва, у якій

створюються продукти для безпосереднього забезпечення населення продовольством, а також виробляються інші товари сільськогосподарського призначення, зокрема біоенергетичні ресурси тощо. Організаційний контекст функціонування підприємництва агропромислового спрямування реалізується в аграрній сфері, яка здійснює практичне поєднання природного, господарського і соціального начала.

Варто відзначити (і це не лише наше дослідницьке переконання, а усталений факт), що в сучасному світі (і так було, і буде завжди) аграрна сфера, агропромисловий комплекс, відіграє одну з визначальних ролей у організаційно-економічному забезпеченні життєдіяльності людини. Прикладний аспект визнання значимості аграрної сфери для економіки, соціуму, людства загалом упроваджується через практики господарювання. Для України аграрна сфера і зокрема результативність діяльності суб'єктів господарювання має неабияке значення, адже галузь забезпечує значний вклад у формування національного економічного добробуту. Наша держава, її економіка критично залежні від ефективності господарювання в аграрній сфері, особливо це спостерігається сьогодні – в умовах деформації агропродовольчих ринків через появу глобальних структурних бар'єрів, одним із яких є світова пандемія COVID – 19. Суб'єкти господарювання як первинна ланка утворення додаткової вартості, створення валового національного продукту перебувають у складному становищі, тому для них потрібно запроваджувати ефективні інструменти державного регулювання стимулюючого плану. У перспективному розвитку аграрної сфери повинні функціонувати інструменти, адаптовані до сучасних умов, традицій та особливостей сільськогосподарського виробництва [68].

Функціонування агропромислового комплексу, зокрема й в Україні, вибудовується за підприємницькою моделлю і цей сектор, як особливий за значимістю, характеризується специфічними організаційно-економічними умовами розвитку та стимулювання, що в теоретико-методичному контексті пізнання проблеми складають відповідний механізм. Розвиток

підприємництва в агропромисловому секторі, комплексі, економічній підсистемі залежить від такого важливого складника стимулювання як державна підтримка.

Передньо коментуючи власні дослідження піднятої проблеми [37], варто відзначити певну теоретико-методичну усталеність висновку про те, що організаційно-економічні умови розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі включають:

- стан економічного середовища – «ефективний розвиток аграрного сектору загалом впливає на розвиток аграрних підприємств, гарантує продовольчу безпеку держави, дає можливість вітчизняним сільськогосподарським виробникам бути високоефективними та конкурентоспроможними на внутрішньому та зовнішньому ринках, покращує та відновлює соціальну інфраструктуру в селах і т.д.» [37];

- вплив сезонності і природно-економічних умов – «розбіжність робочого періоду і періоду виробництва, тобто час безпосереднього використання живої і уречевленої праці не співпадає з часом від початку виробництва до одержання готової продукції, у результаті виникає сезонність сільськогосподарського виробництва, яка полягає в нерівномірному використанні робочої сили й засобів виробництва та в нерівномірному надходженні продукції і доходів аграрних товаровиробників протягом року» [48];

- в аграрному, агропромисловому секторі постійно створюються і функціонують суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм, загальні і спеціальні умови їх створення визначає законодавство [48].

Організаційно-правовий контекст розвитку підприємництва реалізується через створення підприємств різних форм відповідно до положень Господарського кодексу України [19], зокрема, таких як приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі

колективної власності; комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності) [19]. Загалом створювані в зазначених формах підприємства у функціональному плані можуть вважатися мікроекономічних організаційно-економічних умов розвитку підприємництва. Методична змістовність зазначеного статусу підприємницької спроможності відповідає зокрема характеристиці розвитку підприємства як самостійного суб'єкта господарювання, діяльність якого об'єднує відносини з виробництва, первісної переробки і реалізації сільськогосподарської продукції.

Макроекономічний аспект організаційно-економічних умов розвитку підприємництва включає такі проблемні сегменти, які потрібно також виокремити в ролі статусних теоретичних компонентів пізнання проблеми, як формування і розвиток інституціонального середовища діяльності підприємницьких форм з метою формування середнього класу на селі й підтримання конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції та продовольства; забезпечення рівнодоступності ресурсів і державної підтримки для усіх підприємницьких формувань, незалежно від форми власності та розміру; удосконалення структури сівозмін та впровадження використання органічних добрив сільськогосподарськими товаровиробниками; вирішення кадрових проблем за рахунок збільшення чисельності кадрів із високою кваліфікацією; оновлення матеріально-технічної бази; удосконалення системи управління та організації виробничих відносин [48].

Таким чином, подальший розвиток підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва держави загалом. Проблематика, характеристики організаційно-структурних аспектів формування економічної результативності сільськогосподарських підприємств привертають увагу

наукової спільноти. Розробку загальноекономічних і конкретних методичних засад визначення, характеристики економічної результативності розвитку аграрної галузі, сільськогосподарських підприємств наведено у працях різних науковців [47].

Зокрема, актуальні в заданому контексті наукової дискусії висновки і трактування змісту проблеми з приводу того, що:

- подальший розвиток села в умовах ринкової економіки відбуватиметься шляхом удосконалення організації виробництва в усіх видах сільськогосподарських підприємств, удосконалення земельних і майнових відносин, поліпшення результативності їхньої виробничо-фінансової діяльності – зазначають науковці під керівництвом вченого Г. Калетніка [27];

- як стверджують О. Шпикуляк і М. Малік, в аграрному секторі економіки України сформувалася специфічна система господарювання, характеристики якої необхідно ідентифікувати за відповідними індикаторами; створення підприємств різних організаційних форм, розмірів та спеціалізації і є виразником інституціональних трансформацій; загалом розвиток підприємництва відбувається під впливом кардинальних інституціональних трансформацій [65];

- за висновком Н. Буреннікової та І. Завгороднього, однією з найважливіших проблем удосконалення дієвості аграрної сфери вирізняють підвищення ефективності економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, неодмінною умовою розвитку підприємств є активізація їхньої економічної діяльності з використанням відповідних потенціалів [9];

- зарубіжні науковці К. Rezaei-Moghaddam, Н. Izadi вважають, що малі сільськогосподарські підприємства – це один із найбільш ефективних факторів у розвитку економічних і соціальних систем кожної країни, оскільки вони здатні конкурувати з великими галузями промисловості, тому ці підприємства повинні знаходитися в центрі уваги влади [74].

Методично виділимо також дійсну важливість і креативність висновку, за яким в організаційно-структурній системі формування результативності вирішального значення набуває не форма господарювання [50], а спосіб, модель управління, яка реалізується керівником підприємства [54, 55] задіяна для координування структурних взаємодій.

У сільському господарстві, агропромисловому комплексі України можна виділити чотири основні групи виробників сільськогосподарської продукції (рис. 1.1) [12].

Рис. 1.1. Групи виробників сільськогосподарської продукції

Джерело: сформовано автором за [48]

Кожна група виробників сільськогосподарської продукції має свої особливості, умови функціонування та перспективи розвитку.

Домашні господарства населення (включають також фізичних осіб-підприємців), не є юридичними особами та вирощують сільськогосподарську продукцію як для власних потреб, так і на продаж. Такі господарства спеціалізуються на комерційному вирощуванні овочів та інших більш нішевих культур, що важко виростити в промислових масштабах через необхідність ручної праці.

Приватні підприємства в сільському господарстві представлені фермерськими господарствами та приватними сільськогосподарськими підприємствами.

Фермерські господарства можуть створюватися винятково громадянами України, а їхня діяльність повинна базуватися на праці членів сім'ї фермера, хоча і допускається найм працівників. Земля може належати фермеру як за правом власності, так і орендуватися. Площі ферм також можуть різнитися від декількох гектарів до п'ятдесяти тисяч гектарів, що є фактично повноцінним підприємством середнього розміру. Більше 60% фермерських господарств мають площу від 100 до 2000 тис. гектарів [12].

Приватні сільськогосподарські підприємства – це юридичні особи, що діють на основі приватної власності та можуть засновуватися громадянами України, а також іноземцями, особами без громадянства та юридичними особами. До них застосовуються загальні правила Цивільного та Господарського кодексів щодо ведення господарської діяльності [12].

Існують підприємства колективної власності, різні форми кооперативів. Кооперативи в Україні можуть бути різних видів. Найпоширенішими з них є виробничі та обслуговуючі кооперативи.

Виробничий кооператив утворюється винятково фізичними особами для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їхньої обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

Обслуговуючий кооператив – фізичними та/або юридичними особами для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам задля провадження їхньої господарської діяльності.

Господарські товариства можуть бути як національними, так іноземними або з іноземними інвестиціями. В агросекторі господарські товариства є найпоширенішою формою господарювання після фермерських господарств. Вони представлені переважно у формі товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і/або громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. ТОВ має статутний фонд, розділений на частки у розмірах, указаних установчими документами – статутом. Законом не встановлена мінімальна кількість учасників ТОВ, проте максимальна кількість учасників не може сягати більше ста осіб [12].

Акціонерні товариства (АТ). Статутний капітал АТ поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, а акціонери відповідають за зобов'язання товариства тільки в межах належних їм акцій. Засновниками АТ можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [12].

Розглянувши зазначені організаційно-правові форми підприємств, можна зробити висновок, що перші три види організаційних форм є більш характерними для малого і середнього агровиробника та рідко використовуються для залучення іноземних інвестицій. Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) та Акціонерні товариства (АТ) є найбільш поширеними та можуть бути як малими, так і великими підприємствами і є більш зручними та привабливими для залучення інвестицій. Найбільші сільськогосподарські виробники обирають холдингову структуру організації та розміщують свої акції на світових фондових біржах [12].

Підприємницька діяльність в економіці і аграрній сфері є процесом поєднання праці й капіталу, здійснюється та можлива винятково у ринковій системі господарювання, демонструє найбільш конструктивну ефективність за рівнозначних умов взаємодії, рівнодоступних умов стимулювання державою щодо підприємств усіх форм власності та господарювання. В аграрній сфері підприємницька діяльність у процесі організації й здійснення означає переважаючу залежність від природи та земельного ресурсу.

Відповідно в сучасних умовах господарювання на діяльність сільськогосподарських підприємств значно впливатиме земельна реформа, яка передбачає продаж земель сільськогосподарського призначення.

Сьогодні сільськогосподарські підприємства України займаються рослинництвом у переважній більшості на орендованих землях, частка яких у загальному користуванні землею перевищує 95%. У попередні роки власники земельних ділянок уклали договори оренди переважно з сільськогосподарськими підприємствами, що працюють на території власників земельних ділянок. Однак відбулися зміни, адже починаючи з 2016 року близько 52% договорів оренди в Україні було укладено з іншими суб'єктами господарювання, зареєстрованими за межами територіальних громад. У переважній більшості 45% договорів від загальної кількості укладено на 8-10 років, 17% - на більше ніж 10 років та 3% - договори оренди на 1-3 роки [67].

Це пояснюється тим, що фермери та власники сільськогосподарських підприємств неспроможні придбати землі сільськогосподарського призначення, а оренда – це один із раціональних інструментів забезпечення земельними ресурсами. Адже таке придбання понесе за собою негативні фінансові наслідки, які вплинуть на капітал, фінансовий результат підприємства та призведе до виведення оборотних коштів з виробництва. Для прикладу, врахувавши досвід країн ЄС, можна розглянути їхні частки орендованих та власних земель сільськогосподарського призначення (табл. 1.4).

З огляду на показники таблиці 1.4, країни ЄС значно різняться за рівнем оренди між собою. Зокрема провідні з них мають більший відсоток орендованих земель, а саме сільськогосподарські підприємства Словаччини та Чехії здійснюють господарську діяльність переважно на орендованих землях, частина яких становить понад 90% у загальній кількості землекористування; господарства у Франції, Бельгії, Німеччині та Естонії мають понад 60% орендованих земель [67, 63].

Частина власної та орендованої землі фермерами ЄС (у відсотках до загальної площі сільськогосподарських угідь)

Країна	Власні землі,%	Оренда земель,%	Країна	Власні землі,%	Оренда земель,%
Данія	76	24	Швеція	56	44
Польща	72	28	Естонія	38	62
Австрія	71	29	Німеччина	32	68
Іспанія	67	33	Бельгія	25	75
Італія	63	37	Франція	16	84
Нідерланди	62	38	Чеська Республіка	9	91
Об'єднане Королівство	59	41	Словаччина	4	96

Джерело: розроблено автором [67], використовуючи дані з джерел [63]

Однак потенційні покупці земель сільськогосподарського призначення в Україні все-таки є, це власники великих холдингів із іноземним капіталом, що є загрозою для малих сільськогосподарських підприємств. Адже малі агроформування можуть залишитись без основного засобу виробництва – землі. Тому в питанні сучасної земельної реформи досить важлива роль держави, яка в обов'язковому порядку при здійсненні державного регулювання повинна враховувати спроможності усіх видів суб'єктів господарювання в аграрній сфері та забезпечити організаційно-політичну підтримку, фінансово-кредитну спроможність агроформувань та соціальну справедливість.

Важливу роль у досягненні позитивного фінансового результату агроформувань у свою чергу відіграє ефективний менеджмент. Як зазначає Р. Ф. Бруханський, галузеві особливості діяльності сільськогосподарських підприємств безпосередньо або опосередковано впливають на специфіку і ефективність обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту (табл. 1.5) [8].

Це певною мірою інституційно позначається на характері й ефективності господарювання підприємств у сільському господарстві, які в результативності та реалізації цілей повністю залежні від природного

чинника, адже природно-кліматичні, погодні умови кардинально впливають на ефекти, які планує отримати підприємець, діючи на свій ризик в аграрній галузі. Відповідні аспекти специфіки сільського господарства представлені з позиції стратегічного менеджменту (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Специфіка сільськогосподарського виробництва та її вплив на організацію стратегічного менеджменту аграрних підприємств

Галузеві особливості сільського господарства	Обліково-економічні параметри	Спрямованість облікового забезпечення стратегічного менеджменту
Вплив природно-кліматичних умов	Нестабільність виробництва продукції	Стратегія прогнозування у прийнятті рішень
Загроза стихійного лиха	Високий рівень ризикованості бізнесу	Стратегічне управління ризиками
Паралельний вплив економічних і біологічних законів відтворення	Тривалість виробничих циклів	Стратегічний моніторинг динаміки незавершеного виробництва
Сезонність виробництва	Нерівномірність використання ресурсів	Стратегічне управління платоспроможністю
Використання готової продукції як засобу виробництва	Готова продукція споживається у наступному циклі	Стратегічне прогнозування обсягу товарної продукції
Вплив національних споживчих уподобань	Обмеженість асортименту продукції	Стратегічне планування асортименту продукції
Земля – основний засіб виробництва	Спеціалізація аграрних підприємств	Стратегічні напрями діяльності

Джерело: сформовано за [8]

Загалом сезонний характер виробництва спричиняє своєрідну організацію праці в цій галузі (вищий рівень зайнятості працівників та підвищення коефіцієнта змінності техніки у важкі та напружені періоди весняно-літніх польових робіт, ніж у період зими). З цим пов'язані також як і надходження грошових коштів, так і особливості реалізації продукції. Отже, невідповідність робочого періоду і періоду виробництва негативно впливає на сільське господарство, зменшує реальні прибутки суб'єктів господарювання. Крім того, кінцевий прибуток сільський товаровиробник може одержати лише після реалізації продукції. Така залежність від умов природи викликає необхідність створювати в аграрних формуваннях

численні страхові запаси насіння, кормів на випадок неврожаю, викликаного непередбачуваними (форс-мажорними) обставинами, а саме: посухою, морозом, градобоєм, повеннями тощо. Це вимагає розробки відповідних заходів для пом'якшення сезонності й урахування цього фактору під час вибору спеціалізації аграрного підприємства, а існування взаємозалежності і взаємодоповнюваності окремих рослинницьких і тваринницьких галузей вимагає всебічного обґрунтування його галузевої структури. Варто враховувати й те, що значна частка сільськогосподарської продукції (насіння, корми та ін.) не набуває товарної форми, а використовуються в наступних циклах відтворення [43]. Отже, у цьому випадку важливе значення мають розробки принципів підприємництва, визначення практичних шляхів його розвитку і підтримки.

Основні принципи вільного розвитку аграрного підприємництва такі: застосування різних форм власності, господарювання і розмірів підприємств; переважний розвиток малого підприємництва; збереження й раціональне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства [22] – чинників, що формують результативність.

На наше переконання, економічна результативність господарської діяльності підприємств, у тому числі агроформувань, залежить від їхніх розмірів. Класифікація підприємств за розміром залежно від кількісних характеристик у масштабах національної економіки регламентується Господарським кодексом України та Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05.10.2017 р. № 2164-VIII. Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих, балансової вартості активів, доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Інші суб'єкти господарювання, які не входять до перерахованих класифікаційних ознак, належать до суб'єктів середнього підприємництва [47] (табл. 1.6).

Регламентована класифікація підприємств за організаційною розмірністю

За Законом України № 2164-VIII	За ст. 55 Господарського кодексу України
Мікропідприємства	
Мікропідприємствами є підприємства з відповідністю таких критеріїв: балансова вартість активів – до 350 тис. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тис. євро; середня кількість працівників – до 10 осіб.	Суб'єктами мікропідприємництва є юрособи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.
Малі підприємства	
Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: - балансова вартість активів – до 4 млн євро; - чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 млн євро; - середня кількість працівників – до 50 осіб.	Суб'єктами малого підприємництва є: юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.
Великі підприємства	
Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів – понад 20 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 млн євро; середня кількість працівників – понад 250 осіб.	Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.
Середні підприємства	
Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів – до 20 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 млн євро; середня кількість працівників – до 250 осіб.	Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Джерело: сформовано за [19, 51], із представленням у публікації автора [47]

Організаційно-економічні умови розвитку підприємництва функціонально підпорядковані заходам стимулювання, які реалізуються ринковим механізмом та системою державної підтримки. Варто зазначити, що заходами щодо підвищення ефективності механізмів державної підтримки сільського господарства в Україні мають бути:

- прозора та суттєва система виплати дотацій для виробників продукції сільського господарства;
- урегулювання кредитно-інвестиційної політики в аграрній сфері;
- стимулювання будівництва тваринницьких комплексів;
- установа обґрунтованих цін на сільськогосподарську продукцію;
- підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників;
- заохочення формування замкнутого циклу виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволить одержувати додану вартість на всіх стадіях агропродовольчого ланцюга та вивіз продуктів кінцевого споживання з більшим рівнем переробки [69].

А. О. Науменко [42] стверджує, що державне регулювання агропромислового комплексу економіки становить сукупність різних інструментів і форм економічного впливу на розвиток сільського господарства з метою формування стабільності й конкурентоздатності всіх категорій господарств, створення можливостей для збагачення ринку якісним продовольством, розвитку сільських територій і досягнення продовольчої безпеки країни. Проте як ще одну основну проблему державної підтримки сільського господарства в Україні варто назвати відсутність довіри до держави у цій сфері з боку сільгоспвиробників та недостатній рівень впливу заходів бюджетної підтримки на розвиток вітчизняного сільського господарства.

О. М. Ільчук [25] вважає, що основними отримувачами державних програм підтримки мають стати малі і середні сільськогосподарські товаровиробники, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та

кооперативні об'єднання, які є селозберігаючими суб'єктами в селах. Тому що в такому випадку існує особиста зацікавленість фермера або членів кооперативу у подальшому розвитку як власного бізнесу, так і території, де вони проживають.

І. В. Гончарук та І. В. Томашук [18] стверджують, що саме розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств є основним фактором соціально-економічного розвитку територій села. Він забезпечує ключові інтереси країни, її безпеку, підтримує культурний та соціальний рівень життя нації. Ефективне державне регулювання розвитку сільських територій повинно об'єднати інтереси влади, бізнесу та суспільства. Державне регулювання розвитку сільських територій має включати методи стимулювання розвитку підприємництва на селі, зокрема пільгове кредитування, лояльну податкову систему та, найголовніше, правовий захист розвитку малого та середнього бізнесу.

Зазначимо, що вітчизняні науковці у сфері аграрної економіки Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, В. Я. Месель-Веселяк слушно зауважують, що загалом інструменти державного регулювання діють у певному інституційному середовищі [38, 50, 54, 65], а об'єктами регуляторного впливу є суб'єкти господарювання, підприємства різних розмірів [50, 54] та організаційних форм [50]. Це важлива позиція, яку необхідно враховувати при розбудові регуляторної політики впливу на економічні тенденції розвитку підприємств, стимулювання ефективності й конкурентоспроможності.

У наш час аграрний сектор як організаційно-економічна складова аграрної сфери, окрім потужного ресурсного потенціалу, характеризується низкою особливостей, які сформувалися на підставі специфіки сільськогосподарського виробництва, до якої входять сезонність та природно-кліматичні умови, нестабільність цінової політики на сільськогосподарську продукцію, тривалий виробничий цикл, низький рівень інвестицій у галузі, проблематичність залучення кредитних коштів для

розвитку, низький рівень розвитку інфраструктурного забезпечення [68].

Важливою і безумовно значимою організаційно-економічною умовою розвитку підприємництва та стимулювання досягнення високої ефективності господарювання є кадровий потенціал. З цього приводу в ранзі теоретичного усвідомлення наукових позицій щодо агропромислового сектору відповідає висновок з практики про те, що сьогодні важливо-актуальною проблемою є низький рівень поповнення сільськогосподарських підприємств кадрами високої кваліфікації. За останні десятиліття відбулися великі зміни у формуванні та використанні трудових ресурсів села. Після розпаду колишніх колгоспів робочі місця втратили сотні тисяч висококваліфікованих робітників. Відсутність робочих місць і культурно-побутових умов життя сільського населення, занепад соціальної інфраструктури на селі викликають занепад сільських територій, відтік сільської молоді у міста. У сільській місцевості відбувається активний процес зменшення сільського населення і погіршення його кількісних і якісних характеристик. Значна частина населення складається з людей пенсійного віку, з нижчим рівнем освіти, ніж у промисловому секторі, без належної мотивації до праці. Відбувається масове переміщення трудових ресурсів до особистих селянських господарств з переважанням важкої ручної праці та низьким рівнем її продуктивності [17].

Варто зазначити, що ще за часів класиків економічної науки трудовий ресурс знаходиться в центрі уваги дослідників. А. Сміт, Т. Шульц і Г. Беккер, які поклали початок теорії людського капіталу, радили включати кваліфікованих спеціалістів у склад національного багатства. При розгляді думок одних науковців можна зустріти визначення, які змішують кадровий потенціал з трудовим потенціалом. В інших наукових поглядах поняття кадровий і трудовий потенціали відрізняються один від одного, але не можливо їх розглядати нарізно. Т. М. Хаянок, вважає, що поняття «трудовий потенціал» як елемент людського фактору виробництва, тобто як соціально-економічне явище, несе в собі можливість накопичення людського

капіталу та його реалізації, у тому числі у вигляді використання трудових ресурсів. Тоді як категорія «кадровий потенціал» розглядає працівника не просто як учасника виробництва, а як невід’ємний і рушійний початок всіх стадій виробничого процесу, як носія суспільних потреб та як творця стратегічних і тактичних цілей розвитку економіки [62, с. 67].

Концентруючись на цій теоретико-методичній основі засад мотивації підприємництва можна сказати, що для глибшої конкретизації цього питання варто розглянути поняття кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства в контексті з поняттями «потенціал» взагалі та «кадри» [45] (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Визначення поняття «кадровий потенціал сільськогосподарського підприємства»

Джерело: сформовано автором за [58], із представленням у публікації [45]

За умови формування теперішнього аграрного виробництва, його кадровий потенціал повинен розвиватися гармонійно на різних рівнях управління, урахуваючи специфіку галузі. Тому для більш детального вивчення питання щодо оцінки та використання кадрового потенціалу, потрібно проаналізувати фактори, які впливають на його формування та розвиток на різних рівнях управління (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Система ключових факторів розвитку кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства

Джерело: узагальнено та систематизовано автором за [62, с. 67], із представленням у публікації [45]

Зазначену систему ключових факторів розвитку кадрового потенціалу аграрної сфери можна згрупувати за об'єктом їхнього розвитку [62, с. 67]:

- на кадровий потенціал працівника залежно від форми реалізації та рівня розвитку можна відзначити такі фактори впливу: рівень освіти та кваліфікації, навички та досвід, здібності та вміння, рівень знань та здатність до навчання і розвитку. Ці фактори дозволяють визначити ступінь

відповідності рівня розвитку складових кадрового потенціалу працівника до вимог конкретного робочого місця в конкретний момент часу та в майбутньому;

- кадровий потенціал підприємства, як правило, розвивається під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні фактори пов'язані з покращенням його якісних характеристик та використанням кадрів під час трудової діяльності. Зовнішні фактори більше впливають на кількісну характеристику кадрового потенціалу підприємства, які пов'язані з його чисельністю, соціальною структурою (розподіл за віком, статтю), використанням робочого часу і формуються у зовнішньому середовищі організації;

- кадровий потенціал галузі залежить від факторів, що умовно можна поділити на дві групи: загальні фактори розвитку та специфічні галузеві фактори розвитку, які мають різний організаційно-технологічний інструментарій функціонування (наприклад, специфіка виробництва продукції рослинництва та тваринництва). Загальні фактори розвитку (економічні, політичні, соціальні, екологічні тощо) направляють і формують галузеві фактори відповідно до загальних положень соціально-економічного розвитку країни в цілому [62, с. 67].

У сучасних умовах розвиток економіки держави значною мірою залежить від розвитку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу (АПК). Розвиток підприємств АПК здійснюється через організаційно-економічні інструменти, які є способом функціонування сільськогосподарського виробництва з притаманними йому формами і методами використання економічних законів. Але науці й практиці необхідно звернути увагу на обставини, що зумовлюють дисфункціональність зазначених інструментів розвитку агропромислового виробництва, що спричинена неповною та непослідовною визначеністю довгострокових політичних, організаційних, екологічних, соціальних та економічних цілей, які мають загальне глобальне значення.

1.3. Теоретико-методичні засади організації розвитку та державної підтримки підприємництва

Економічна діяльність сільськогосподарських підприємств в аграрній галузі пов'язана з низкою ризиків, усунення яких не залежить від людини, тому досягнення головної підприємницької цілі – отримання прибутку – потребує зовнішнього організаційно-економічного та фінансового сприяння в ролі державної підтримки. Установлення високих, конкурентоспроможних у соціально-економічному плані фінансових результатів означає одночасно реалізацію соціальної та економічної місії сільськогосподарського підприємства. Від якості результату, отриманого підприємством, залежить соціально-економічний добробут підприємця, працівника, сільської території, жителів села, адже сільське господарство – надзвичайно обширна за значимістю галузь.

Коментуючи теоретичні аспекти організації розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті необхідності державної підтримки цієї сфери господарювання, варто відзначити безумовну доцільність реалізації підтримувальної політики щодо цієї сфери підприємництва, адже цей захід відзначений практикою минулого і сучасності. Підприємства сільського сектору економіки, перебуваючи в організаційно-економічній залежності від природи, ресурсної бази території, залишаються ключовими гравцями в реалізації процесу забезпечення стабільності продовольчої безпеки, досягнення критеріїв сталого розвитку сільських територій, реалізації програм «зеленого» зростання. Зазначене, на загальне переконання, становить фундаментальну основу характеризування теоретико-методичних засад організації розвитку, а також державної підтримки галузевого підприємництва.

Відповідність цього висновку об'єктивним критеріям значимості і ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств доведена наукою й сформована у представленні багатьох дослідників організаційно-економічного розвитку аграрної галузі [1-79]. На їхні оцінки в

теоретико-методичному і практичному плані зорієнтовані заходи з нашого авторського поглиблення сутності проблеми, але при цьому варто стояти на позиції, що запорукою реалізації потенціалу сільського господарства виступає формування перспективної економічної результативності підприємств будь-якої організаційної форми, розміру тощо. Державна підтримка є ефективним організаційно-економічним заходом стимулювання підприємницької діяльності задля гарантування продовольчої безпеки та досягнення критеріїв сталого розвитку сільських територій.

Теорія організації розвитку та державної підтримки підприємництва багатопланова і багатоаспектна у визначенні результатів і формування моделей цього процесу. Суто для сільськогосподарського підприємництва актуальним в теоретичному й практичному сенсі застосування є економічне стимулювання. Фактор економічного стимулювання державою, ринком, недержавними організаціями підприємництва, втілюється застосуванням організаційних, економічних, інституційних, правових заходів із заохочення підприємств до ведення необхідної за ефективністю господарської діяльності. Для організації розвитку підприємництва економічне стимулювання має базове значення і характеризується як структурована за напрямками впровадження система інституційних, організаційних, фінансово-економічних чинників спрямування господарської діяльності у певне русло.

Економічне стимулювання є процесом реалізації політики державної підтримки підприємництва, здійснюваної на макро – (економіка), мезо – (регіон, галузь), а також мікрорівні (підприємство). Відповідний вплив економічного стимулювання передбачає формування передумов для досягнення програмних результатів через координацію забезпечення цільових ефектів виробничо-господарської діяльності підприємств, формування мотивації трудової діяльності працівників підприємств, реалізацію заходів підвищення конкурентоспроможності.

У системі організації підприємництва, а також здійснення

економічного стимулювання й реалізації заходів державної підтримки сільськогосподарського підприємництва враховують особливості сільського господарства. Зокрема, О. Солонка [60] для забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств розглядає п'ять груп галузевих особливостей, які потрібно враховувати у сільськогосподарській діяльності. Зокрема це:

- інституційні особливості – відсутність у повному обсязі необхідної нормативно-правової бази у сфері регулювання відносин, які виникають з приводу виробництва, переробки та реалізації продукції сільського господарства; необхідність державної підтримки; недостатній рівень і темпи розвитку інфраструктури сільського господарства, що б відповідали вимогам і потребам галузі;

- економічні особливості – нерівномірне надходження обігових коштів протягом календарного року; недостатній рівень кредитування агроформувань комерційними банками; довший період окупності вкладених коштів;

- технологічні особливості – занадто велика залежність від природно-кліматичних умов; сезонність виробництва; висока матеріаломісткість; необхідність використання спеціальної сільськогосподарської техніки; низька мобільність виробництва; необхідність залучення великих площ для розміщення основних засобів та зберігання виготовленої продукції; довгий виробничий цикл; можливість псування продукції та обмежений термін її зберігання;

- соціальні особливості – нижчий рівень доходів та освіченості сільського населення порівняно з міським; знищена соціальна і дорожня інфраструктури; відсутність побутового обслуговування сільського населення на належному рівні; відсутність робочих місць у сільській місцевості;

- етнічні особливості – утворилися під впливом історичних подій і

сформували характерний менталітет та економічне мислення населення села, який неможливо не враховувати [60].

Організаційно-економічні інструменти ефективно функціонують за умови існування відповідного комплексного механізму. Організаційно-економічний механізм в аграрній сфері необхідно розглядати як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих заходів і процесів, що формують і впливають на порядок функціонування сільськогосподарських підприємств, яка приведе до досягнення очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів [40].

Реалізація організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих заходів, яка є основною складовою організаційно-економічних інструментів забезпечення розвитку підприємств АПК, обов'язково повинна мати послідовний та системний характер. До складу елементів організаційно-економічного механізму АПК в Україні входять: створення суб'єктів ринкового типу; інфраструктура аграрного ринку; організація земельних відносин; система керування аграрною сферою; розвиток сільського підприємництва та сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; програми сільського розвитку; інвестиційно-інноваційний розвиток; система державного контролю і логістики; кредитування та банківські послуги; страхування сільськогосподарських ринків; підтримка держави; цінове та митно-тарифне регулювання; матеріально-технічне забезпечення; оподаткування та ринок цінних паперів [35].

Ураховавши зазначені компоненти, можна детальніше розглянути найактуальніші з них у сучасних умовах господарювання. Надзвичайно важливу роль у підвищенні ефективності розвитку підприємств АПК мають кредитування та інші банківські послуги, страхування ризиків, посередницькі послуги під час інвестування та розвиток ринку цінних паперів. Низький рівень розвитку кредитування зумовлений відсутністю іпотечного кредитування, механізмів формування заставної бази та інших видів гарантій. Така важлива складова організаційно-економічного механізму як

страхування недостатньо ефективно розвивається через відсутність стандартизації страхових процедур, механізмів організації взаємного страхування, стримування створення Державного агентства з регулювання сільськогосподарського страхування [35].

Під час створення та функціонування усіх інструментів забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств варто також завжди враховувати, що сільське господарство як специфічна галузь має низку особливостей, які значною мірою впливають на результати діяльності аграрних підприємств.

До цих особливостей відносять:

- головним засобом виробництва є земля та живі організми – рослини і тварини, що розвиваються згідно з біологічними законами;
- сезонний характер отримання продукції;
- наявність ризику та невизначеності, тому що на результати виробництва значно впливають природні умови;
- вироблена продукція сільськогосподарськими підприємствами й надалі бере участь у процесі виробництва;
- важливу роль відіграють водні ресурси;
- постійна потреба у технологічному устаткуванні;
- нерегулярне отримання виручки протягом виробничого циклу [44].

Зазначені особливості не можуть бути ліквідовані, тому їх пізнання, повноцінний аналіз, всебічне врахування та правильне застосування механізму дії законів можуть мати великий позитивний вплив на ефективність господарської діяльності аграрних підприємств.

Отже, стабільне, стійке та рентабельне функціонування сільськогосподарського підприємства, враховуючи його специфічні особливості, обумовлює необхідність розвитку та удосконалення організаційно-економічних інструментів. Здійснення цього розвитку та удосконалення повинно здійснюватися передусім урядом країни у вигляді державної підтримки, а потім під впливом держави через ринковий механізм

та внутрішньогосподарське регулювання.

При цьому необхідно відзначити важливість посилення ролі держави в регулюванні міжгалузевих і внутрішньогалузевих відносин за допомогою системи адміністративних, організаційних та економічних важелів і стимулів з метою створення рівних умов господарювання між суб'єктами господарювання АПК [46].

Визначальним чинником стимулювання є державна підтримка, особливо в системно кризових економіках.

Цілком доречно зазначила Н. Д. Трач [61], що потреба у фінансовій підтримці й фінансовому захисті АПК викликається не лише сезонністю виробництва, циклічністю, великим періодом кругообігу капіталу, а й тим, що аграрна сфера дає 90% продовольчих ресурсів держави. Вона вважає, що державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення отримання прибутковості виробництва на рівні, який забезпечує розширене відтворення, створення передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування [61].

Проте державна підтримка агропромислового комплексу в Україні є недостатньою. Тому саме це, певною мірою, сприяло створенню монополій та олігополій, розвитку економічної нестабільності, цінової невизначеності, недофінансування з боку країни та ряду інших проблем, які зображено на рисунку 1.4. Він відображає гостроту проблеми, при якій зростає необхідність пошуку шляхів залучення нових асигнувань у сільське господарство та більш раціонального і цілеспрямованого надання державної допомоги [37].

Як видно, зараз поняття «державна підтримка» трактують по-різному, але окреслюють при цьому спільну мету, яка полягає в розвитку сільськогосподарського виробництва та відновленні соціальної інфраструктури села.

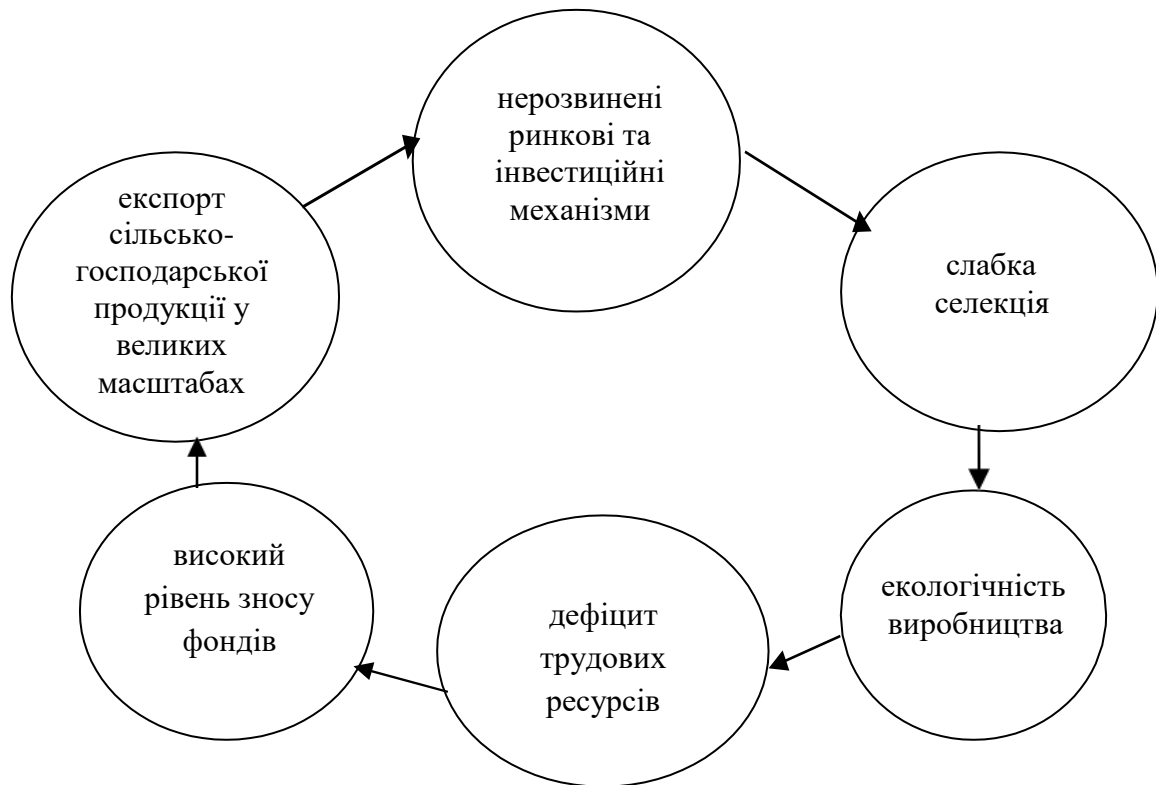

Рис. 1.4. Проблеми АПК у забезпеченні ефективності розвитку

Джерело: сформовано автором

Держава, безумовно, мусить надавати фінансову підтримку на здійснення заходів, які мають досить важливе значення для розвитку сільськогосподарського виробництва, так як вони не можуть бути профінансовані в повному обсязі сільськогосподарськими підприємствами за рахунок власних коштів або кредитів комерційних банків.

Державна підтримка сільського господарства України охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом. Бюджетні кошти потрібні для підтримки процесу розширеного відтворення в сільському господарстві; для стримування інфляційних процесів і захисту інтересів споживачів сільськогосподарської продукції [23]. Сьогодні на законодавчому рівні не затверджено основного трактування поняття «державна підтримка». Найчастіше воно ототожнюється з такими поняттями, як «система

державного регулювання», «фінансова підтримка», «система бюджетної підтримки», «державна допомога аграрному сектору» та іншими. Тому необхідно звернути увагу на бачення цього поняття вітчизняними науковцями, що зображено у таблиці 1.7 [49].

Таблиця 1.7

Зміст поняття «державна підтримка АПК»

№ п/п	Автор	Поняття
1.	Сучасний економічний словник	Державна підтримка – це спосіб формування еквівалентних відносин в рамках агропромислового комплексу або народногосподарського комплексу з метою забезпечення економічної рівноваги.
2.	Г. О. Андрусенко	Державна підтримка – фінансова підтримка сільського господарства, метою якої є забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарського виробництва, і на цій основі задоволення внутрішнього попиту на продовольство, а промисловості – на сировину, створення умов для соціального розвитку села.
3.	П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін	Піднесення аграрного сектора в Україні залежить від державної підтримки. Це означає, що держава бере на себе витрати на проведення наукових досліджень у галузі сільського господарства, а також на підготовку кадрів; за рахунок державних коштів здійснює охорону зовнішнього середовища; надає с.-г. підприємствам і фермерам фінансову допомогу переважно у вигляді кредитів; контролює ціни і забезпечує їхній паритет, який полягає в тому, що кожного року сільський виробник в обмін на певний обсяг с.-г. продукції має отримувати товари і послуги.
4.	О. Мухіна	Державна підтримка – це спосіб захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників, який розглядається не тільки як тактичний прийом, але і як стратегічний ресурс, направлений на вирішення перспективних завдань розвитку сільського господарства, в тому числі зменшення рівня безробіття на селі, підвищення рівня оплати праці, створення нових робочих місць, розвиток соціальної та інженерної інфраструктури.
5.	Ю. В. Охота	Державна підтримка – механізм зацікавленості держави у підвищенні економічної ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектору з урахуванням специфіки особливостей галузі з метою забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави в цілому.

Джерело: сформовано та доповнено автором на основі узагальнення результатів дослідження [49], із представленням у публікації [37]

Державна фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу в Україні реалізується за такими формами [33]: непряма державна підтримка (надання податкових пільг); пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні позики).

Основними напрямками державної підтримки АПК за рахунок коштів державного бюджету є:

- пряма бюджетна підтримка сільськогосподарських товаровиробників у вигляді субсидій, дотацій, компенсацій, де кошти спрямовувалися суміжним галузям, а також на підвищення платоспроможності товаровиробників і покращення їхньої інвестиційної привабливості; підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників агропромислового комплексу на пільгових умовах;

- державна підтримка забезпечення підприємств й організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на базі довгострокової оренди (лізингу); спеціалізована державна підтримка з окремих напрямів: розвиток фермерства, створення сезонних запасів запасних частин, централізованих фондів насіння й ветеринарних препаратів і т.п.;

- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень в АПК, а також інвестицій у межах централізованих і децентралізованих цільових програм; безповоротне фінансування інвестицій у межах цільових програм, яке проводиться на конкурсній основі, а також надання державних гарантій щодо залучених інвестиційних кредитів; фінансування розвитку системи аграрної освіти й науки [16].

Вітчизняний науковець Л. М. Васільєва у дослідженнях цієї проблематики, інструменти державного регулювання аграрного сектору умовно розділяє на дві групи (рис. 1.5) [10]:

- 1) інструменти для підвищення ефективності аграрного виробництва;
- 2) інструменти для забезпечення соціальної захищеності сільського

населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій.

Рис. 1.5. Інструменти державного регулювання аграрного сектору

Джерело: сформовано за [10], із представленням у публікації автора [68]

Відповідно до цих груп можна визначити інструменти державного регулювання аграрного сектору таким чином [10]:

- 1) установлення спеціальних податкових режимів для сільськогосподарських товаровиробників;
- 2) закупівля, зберігання, переробка та реалізація с.-г. продукції, сировини і продовольства для державних потреб;
- 3) установлення мінімальних і максимальних цін на окремі види сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 4) тарифне і нетарифне регулювання імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, підтримка експорту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 5) надання субсидій, субвенцій, гарантій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам агропродовольчого сектору, інші форми бюджетного фінансування;
- 6) державні інвестиції;
- 7) антимонопольне регулювання агропродовольчого комплексу, заходи щодо усунення адміністративних і технічних бар'єрів в АПК;
- 8) програми сталого розвитку сільських територій і збереження природних ресурсів;
- 9) пряме бюджетне фінансування, співфінансування, субсидування кадрового, наукового та інформаційного забезпечення та консультаційного обслуговування суб'єктів АПК;
- 10) стимулювання науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі;
- 11) інші інструменти державного регулювання, передбачені чинним законодавством України [10].

Однак, використовуючи різні інструменти, держава стимулює або ж стримує розвиток національного аграрного сектору; як наслідок, різні держави, використовуючи одні і ті ж універсальні інструменти, досягають різних результатів [68].

Можна розглянути один із найважливіших інструментів державного регулювання, роль якого полягає саме в стимулюванні розвитку підприємництва в сільському господарстві – державну підтримку.

Державна підтримка – це фінансова підтримка сільського господарства, метою якої є забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарського виробництва і на цій основі задоволення внутрішнього попиту на продовольство, а промисловості – на сировину, створення умов для соціального розвитку села [2].

Державна підтримка сільського господарства здійснюється прямими та непрямими методами. Враховуючи зазначені види методів державної підтримки, можна навести їх приклади (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Методи державної підтримки сільського господарства в Україні

Джерело: сформовано за [15], із представленням у публікації автора [68]

Реалізація прямої державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників здійснюється через надання субсидій для сільськогосподарського виробництва і матеріально-технічних ресурсів; субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування підприємств і організацій АПК; надання субсидій на компенсацію частини витрат агровиробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур; субсидії на витрати капітального характеру та інше [49].

Непрямі методи державної підтримки реалізуються через здійснення закупівель сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб; регулювання виробничого ринку, за допомогою проведення закупівельних і товарних інтервенцій із зерном; захист економічних інтересів товаровиробників при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності в сфері АПК та інше [49].

Сучасні ринкові відносини викликають широкий розвиток кооперацій в аграрному виробництві. Перспективними у цьому плані є обслуговуючі, заготівельно-збутові кооперативи. Однак розвиток кооперативів у сільській місцевості потребує приведення кооперативного законодавства та практичних механізмів державної підтримки відповідно до рекомендацій міжнародних інституцій та набутої світової практики. Через кооперативи агротоваровиробники мають можливість використовувати переваги великого капіталу, збільшувати надходження коштів і підвищувати рівень свого добробуту. Вітчизняна практика розвитку обслуговуючої кооперації свідчить, що в ній зацікавлені переважно особисті селянські (ОСГ) та фермерські господарства (ФГ), яким об'єднання в кооперативи дає змогу на основі спільних заготівельної, агротехнічної та збутової діяльності досягти високих рівнів технологічності та товарності. Тому роль державної підтримки є надважливою також у кооперативному розвитку аграрної сфери.

Підприємництво в Україні ведеться у будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця, підпадає під організаційно-економічний вплив механізмів стимулювання – як ринкових, так і державних. У цій системі відбувається збалансування економічних і соціальних інтересів. Стимулювання підприємництва у системі агропромислового сектору відповідає засадам і особливостям її розвитку відповідно до яких здійснюються процеси задоволення потреб, суспільства, функціонують структури з гарантування продовольчої і навіть енергетичної безпеки. Механізм стимулювання методично базується на традиціях і законах розвитку національної господарської системи.

Висновки до розділу 1

1. Підсумовуючи теоретико-методичні засади характеризування сутності значимості підприємництва, варто наголосити на тому, що від його розвитку залежить майбутнє кожного. Діяльність підприємницьких структур відповідає законам ринку. Розбудова господарської системи на засадах підприємництва – єдиний конструктивний підхід до модуляції ефективності, прибутковості, інноваційності, соціальної спрямованості. Усе це доводить виняткову значимість підприємництва, його спрямованість на досягнення максимального рівня ефективності.

2. Організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК – складна система відносин між учасниками ринку і державою із забезпечення реалізації відповідно державної політики підтримки балансу інтересів держави, підприємців й споживачів. Стимулювання є об'єктивною необхідністю, що відзначена як чинник спрямування діяльності підприємницьких формувань у певне русло забезпечення соціальної, економічної, господарської ефективності, інноваційного розвитку. Стимулювання підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України здійснюється з урахуванням національних особливостей та ситуації на глобальному ринку продовольства, оскільки наша держава – глобальний ринковий гравець.

3. Теоретична конструкція визначення засад державної підтримки організаційно-економічного стимулювання розвитку підприємництва базується на визначенні заходів і засобів регулювання відповідно до ринкової ідеології, яка означає врахування закону конкуренції, особливостей соціально-економічної та ринкової взаємодії, а також відповідно до системи державної політики. Організаційно-економічне стимулювання – це система заходів і засобів, якими володіє держава, застосовуючи їх для спрямування діяльності економічних суб'єктів у певне русло з метою досягнення загальносупільних соціально-економічних результатів.

Матеріали розділу опубліковано у працях автора зі списку джерел: [37, 45, 46, 47, 48, 67, 68].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. 2-ге вид. доп. I перероб. Київ : КНЕУ. 2002. 624 с.
2. Андрусенко Г. О., Мостовий Г. І. Державне регулювання макроекономічними процесами: опорний конспект лекцій. Харків : Магістр, 2003. 168 с.
3. Блауг М. Кантильон, Ричард // 100 великих економістів до Кейнса = Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. Санкт-Петербург : Економікус, 2008. С. 114-116.
4. Богданович О. А. Вплив розмірів сільськогосподарських підприємств на їх галузеву структуру. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7011> (дата звернення: 15.09.2019 р.). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.4.59.
5. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.
6. Бондаренко В. М. Сучасні ознаки формування конкуренції на ринку підприємствами України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 10. С. 26-36.
7. Бондаренко В. М., Бондаренко Л. М. Ресурсний потенціал економічного зростання підприємств АПК. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 1. С. 132-139.
8. Бруханський Р. Ф. Особливості диференціації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств. *Вестник. Наука и практика*. URL: <http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/pages/view/713> (дата звернення: 03.05.2020 р.).
9. Буреннікова Н. В., Завгородній І. В. Методичні підходи до формування ефективного механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств: футурологічні аспекти. *Проблеми*

економіки. 2018. № 4 (38). С. 169-175. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-4_0-pages-169_175.pdf (дата звернення: 15.08.2020 р.).

10. Васільєва Л. М. Інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=350> (дата звернення: 15.03.2018 р.).

11. Вдовенко Л. О., Вдовенко С. А. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору в контексті державної політики фінансової підтримки товаровиробників. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 3. С. 113-122 (Web of Science). URL: <https://fkd.ubs.edu.ua/index.php/fkd/article/view/1642/1659> (дата звернення: 15.04.2019 р.).

12. Види сільськогосподарських підприємств в Україні / Український клуб аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini (дата звернення: 05.03.2018 р.).

13. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / О. Г. Шпикуляк та ін. ; за ред.: О. Г. Шпикуляка, Ю. П. Воскобійника, О. В. Овсяннікова. Київ, 2007. 294 с.

14. Власюк С. А., Ролінський О. В., Цимбалюк Ю. А. Підприємництво як особливий вид діяльності аграрної сфери. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2020. Вип. 97, ч. 2. С. 178-187.

15. Галанець В. В. Форми та методи державного регулювання агропромислового виробництва. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34), т. 2. С. 33-39. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/7.pdf (дата звернення: 20.10.2020 р.).

16. Гмиря В. П. Державна підтримка фінансування аграрного виробництва України. *Економіка і управління підприємствами*. 2016. № 3 (23). С. 101-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2016_3_16 (дата

звернення: 03.07.2017 р.).

17. Гнибіденко О. М. Проблеми забезпечення кадрами сільськогосподарських підприємств. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2015. Вип. 2 (10). С. 239-246. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/12256/1/239-246.pdf> (дата звернення: 15.08.2019 р.).

18. Гончарук І. В., Томашук І. В. Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 4. С. 19-30.

19. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змінами). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення: 20.02.2018 р.).

20. Гришова І. Ю., Бондаренко В. М. Теоретико-методологічні основи управління реструктуризацією підприємств аграрного виробництва. *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 365-370.

21. Економічний енциклопедичний словник : в 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. Т. 2. 568 с.

22. Журавльова Т. В. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Науковий клуб. Секція 3*. 2015. URL: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/osoblivosti_pidpriemnickoji_dijalnosti_v_agrarnomu_sektori/104-1-0-1549 (дата звернення: 25.02.2018 р.).

23. Зінченко Т. В. Державна фінансова підтримка сільського господарства в Україні. *Сільське господарство*. URL: <http://intkonf.org> (дата звернення: 10.07.2017 р.).

24. Ільчук М.М., Ус С.І., Дмитрук М.І., Ільчук О.М. Теоретичні засади розвитку підприємництва. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 100-110. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003100>.

25. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93-98. DOI:

<https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902093>.

26. Калетнік Г. М., Гончарук І. В. Складові розвитку сільських територій та моделі аграрного підприємництва і кооперації. *Розвиток малого і середнього підприємництва та кооперації на селі. Проблеми та перспективи* : зб. матеріалів наук. конф. і навч.-практ. семінару. Вінниця, 2015. С. 5-13.

27. Калетнік Г. М., Гончарук І. В., Ємчик Т. В., Лутковська С. М. Аграрна політика та земельні відносини : підручник. Вінниця : ВНАУ, 2020. 307 с.

28. Калетнік Г. М., Кафлевська С. Г. Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів аграрних підприємств. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2009. Вип.17, т. 3. С. 334-336.

29. Калетнік Г. М., Коломієць Т. В. Підвищення ефективності функціонування підприємств АПК на основі формування і використання інтелектуального капіталу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 7-19.

30. Калетнік Г. М., Пришляк Н. В. Ефективність державної підтримки як основа сталого розвитку сільського господарства. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 5 (9). С. 7-23.

31. Калетнік Г. М., Прутська Т. Ю. Трансакційні витрати підприємницької діяльності в агробізнесі. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 2 (88). С. 3-10.

32. Колесник Т. В., Пронько Л. М., Самборська О. Ю. Вплив реструктуризації на ефективність роботи аграрних підприємств в умовах перехідної економіки. *Colloquium-journal. Economic sciences*. 2020. № 21 (73). С. 25-33. DOI: 10.24411/2520-6990-2020-12098.

33. Конєва І. І. Державна фінансова підтримка підприємств АПК: стан та стратегія розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 802-806.

34. Логоша Р. В., Мазур К. В. Методичні підходи до здійснення оцінки

ефективності використання економічного потенціалу аграрних підприємств. *The scientific heritage*. 2020. № 49. Р. 3-12.

35. Лопатюк Р. І., Білецька Н. В. Забезпечення ефективного виробництва аграрних підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 1 (11). С. 189-193.

36. Мазур А. Г., Дмитрик О. В. Тенденції економічного відтворення господарств населення у сільській економіці. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. Вип. 12. С. 55-67.

37. Мазур Ю. В. Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7 (23). С. 128-136.

38. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5-16.

39. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Супрун О. М. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі: макроекономічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 1 (49), т. 2. URL: http://www.visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/49_2/49_32-37.pdf (дата звернення: 01.03.2018 р.).

40. Марусей Т. В. Теоретичні основи дослідження організаційно-економічного механізму функціонування сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку. *Наукове мислення : XVI Всеукраїн. практ.-пізнав. інтернет-конф.* URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/46-shistnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/348-teoretichni-osnovi-doslidzhennya-organizatsijno-ekonomichnogo-mekhanizmu-funktsionuvannya-silskogospodarskikh-pidpriemstvena-vnutrishnomu-prodovolchomu-rinku> (дата звернення: 10.05.2019 р.).

41. Матковський П. Є. Види, об'єкти та організаційно-правові форми господарювання сільськогосподарських підприємств. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 81-85.

42. Науменко А. О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. Т. 30 (69), № 4. С. 93-97. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>.

43. Особливості сільського господарства як галузі суспільного виробництва. *Економіка і підприємництво, менеджмент.* URL: http://pidruchniki.com/80378/ekonomika/osoblivosti_silskogo_gospodarstva_galuzi_suspilnogo_virobnitstva (дата звернення: 15.03.2018 р.).

44. Особливості сільського господарства як галузі. *Економіка підприємств. Серія: Економіка.* URL: https://pidruchniki.com/1298010836230/ekonomika/osoblivosti_silskogo_gospodarstva_galuzi (дата звернення: 06.05.2019 р.).

45. Охота Ю. В. Кадровий потенціал як інструмент забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 10 (50). С. 126-132. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-10-16.

46. Охота Ю. В. Організаційно-економічні інструменти забезпечення розвитку підприємств АПК в сучасних умовах господарювання. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах* : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1 черв. 2019 р. Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 10-12.

47. Охота Ю. В. Організаційно-структурні аспекти формування економічної результативності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК.* 2020. № 8. С. 98-106. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008098>.

48. Охота Ю. В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти. *Ефективна економіка.* 2018. № 3. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/153.pdf (дата звернення: 15.08.2020 р.).

49. Павлова Г. Є. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Інвестиції: практика*

та досвід. 2013. № 11. С. 18-21.

50. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі : наук. доп. / кол. авт.: Ю. О. Лупенко та ін. ; Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ІАЕ, 2019. 114 с.

51. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 05.10.2017 № 2164-VIII (зі змінами). *БД «Законодавство України» / ВР України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19#n9> (дата звернення: 15.07.2020 р.).

52. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 14.08.2020 р.).

53. Пронько Л. М. Інструменти розвитку малого підприємництва в сільській місцевості Вінницької області. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 64-74.

54. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / Ю. О. Лупенко та ін. ; за ред. О. Г. Шпикуляка ; Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ІАЕ, 2017. 204 с.

55. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Ю. О. Лупенко та ін. Київ, 2016. 432 с.

56. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки : монографія / М. Й. Малік та ін. ; за ред. М. Й. Маліка ; Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ІАЕ, 2019. 374 с.

57. Самойлик Ю. В. Особливості управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств у глобальному середовищі. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4 (24). С. 237-244.

58. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 10.06.2019 р.).

59. Сміт А. Багатство народів: Дослідження про природу та причини багатства народів / пер. з англ.: О. Васильєв, М. Межевікін, А. Малівський. Київ : Наш формат, 2018. 736 с.
60. Солонка О. Особливості сільськогосподарського виробництва та пов'язані з цим ризики фінансової безпеки. *Вісник ЛНАУ. Серія: Економіка АПК*. 2015. № 22 (1). С. 122-128.
61. Трач Н. Д. Державна підтримка як чинник забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. *Економічний блок досліджень*. 2013. № 31. URL: <http://sophus.at.ua> (дата звернення: 05.07.2017 р.).
62. Хаянок Т. М. Формування кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. № 9. 2015. С. 65-68.
63. Ходаківська О. Земельні відносини в сільському господарстві: стан, проблеми, перспективи розвитку. *Вісник землеустрою*. 2015. № 7. С. 18-22.
64. Шпикуляк О. Г., Іванченко В. О. Формування індексів та індикаторів сталого розвитку підприємництва в сільському господарстві: теоретико-методичні підходи. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 114-122. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009114>.
65. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201906073>.
66. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ, 2011. 242 с.
67. Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchuk T., Okhota Yu. The World Experience in the Regulation of the Land Circulation. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. № 9 (2). P. 557-568. DOI: [10.14207/ejsd.2020.v9n2p557](https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p557).

68. Kaletnik G., Okhota Yu. Tools of State Regulation of Economic Development of Agricultural Business Entities. *The scientific heritage*. 2020. Vol. 6, No 56 (56). P. 44-50.

69. Kaletnik G., Pryshliak N. Efficiency of State Support as the Basis of Sustainable Agriculture. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 5. С. 7-23.

70. Mazur A., Bondarenko V., Mazur S. Organization alrformation of agribusiness sentities in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, № 2. P. 126-133. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-126-133>.

71. Mazur K. V., Mazur A. G. The problems of the cooperative formations development in agricultural economy. *East European Scientific Journal*. Warsaw. Poland. 2020. № 1 (53), part 5. P. 31-36.

72. Pronko L., Furman I., Kucher A., Gontaruk Y. Formation of a State Support Program for Agricultural Producers in Ukraine Considering World Experience. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. № 9, Vol. 1. P. 364-379. DOI: [10.14207/ejsd.2020.v9n1p364](https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n1p364).

73. Pronko L., Lebedieva N. Prospects for development of small enterprises on the territory of the Vinnytsia region. *Management mechanisms and development strategies of economic entities in conditions of institutional transformations of the global environment* : collective monograph. 2 Vol. / ISMA University. Riga : Landmark SIA, 2019. P. 305-313.

74. Rezaei-Moghaddam K., Izadi H. Entrepreneurship in small agricultural quick-impact enterprises in Iran: development of an index, effective factors and obstacles. *Journal of Global Entrepreneurship Research*. 2019. № 9. P. 17. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40497-018-0133-3>.

75. Rogach S., Vdovenko L., Polishchuk O. Agriculture of Ukraine under the joint policy of the European Union. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5, № 3. P. 178-183 (Web of Science). DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-178-183>.

76. Sakhno A., Polishchuk N., Salkova I., Kucher A. Impact of Credit and

Investment Resources on the Productivity of Agricultural Sector. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. № 8 (2). P. 335-345. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n2p335>.

77. Shpykuliak O., Sakovska O. Agricultural Cooperation As An Innovation For Rural Development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 6 (3), P. 183-189. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-183-189>.

78. Vdovenko L., Chernenko O. Potential of Development of the agricultural sector of Ukraine. *Sciences of Europe*. Czech Republic : Praha, 2020. № 51, Vol. 4. P. 12-15.

79. Vdovenko L., Hryshchuk N. Characteristics of the institutional environment in the agricultural sector of Ukraine's economy. *Modern technologies in economy and management* : Collective Scientific Monograph. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. P. 128-136.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК

2.1. Організаційно-економічні характеристики здійснення підприємництва

Сучасні особливості розвитку агропромислового комплексу у загальній стратегічній і частковій тактичній ефективності зумовлені організаційно-економічними характеристиками здійснення підприємництва, зокрема його господарським потенціалом. Наявна організаційно-економічна модель господарювання, здійснення підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі України вибудована таким чином, що результативно забезпечує підтримку пріоритетного значення галузі для усієї економіки, адже в сільському господарстві в останні роки створюється в середньому близько 10% валового внутрішнього продукту.

Механізми і потенціал здійснення підприємництва акцентовано спрямовані на задоволення кон'юнктури світового ринку, адже галузь є переважно експортоорієнтованою за структурою виробництва; гарантування національної продовольчої безпеки; формування передумов для посилення енергетичної безпеки шляхом розвитку системи виробництва і споживання відновлюваних джерел енергії сільськогосподарського походження. Ці три сфери вважаємо основними організаційно-економічними характеристиками пріоритетів здійснення підприємництва за цільовим підходом.

Функціонально підприємницький сектор в агропромисловому комплексі вирішує зазначені завдання досить успішно. У рамках цього дослідження практику представлення результатів підприємницького господарювання в агропромисловому комплексі аналізуватимемо на прикладі підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, а також розмірів.

Організаційно структура суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі, зокрема, в сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних галузях включає підприємства і фізичних осіб-підприємців (табл. 2.1). Кількісно динаміка структури суб'єктів тенденційно відповідає збільшенню їхньої кількості, що означає інвестиційну привабливість галузі й поступове планомірне підвищення мотивації до підприємницької діяльності. Особливо акцентованими є зміни в бік збільшення кількості фізичних осіб-підприємців, що означає вихід господарств з тіньового сектору економіки.

Таблиця 2.1

Структурна динаміка зміни кількості суб'єктів господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні)

Роки - зміни	Кількість суб'єктів господарювання усього, од.	У тому числі				
		Підприємства		Фізичні особи – підприємці		
		Од.	%	Од.	%	
2011	61488	39951	65,0	16246	26,4	
2012	68497	45923	67,0	16955	24,8	
2013	71058	47826	67,3	17412	24,5	
2014	75660	44180	58,4	23787	31,4	
2015	79284	44897	56,6	25824	32,6	
2016	74620	43359	58,1	23478	31,5	
2017	76593	48311	63,1	21225	27,7	
2018	76328	48653	63,7	20943	27,4	
2019	75450	50239	66,6	25211	33,4	
Відношення до попереднього року – за видом економічної діяльності:						
	%	+, -	%	+, -	%	+, -
2017	102,6	1973	111,4	4952	90,4	-2253
2018	99,7	-265	100,7	342	98,7	-282
2019	98,8	-878	103,3	1586	120,4	4268

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Зокрема у 2017 році, порівняно з 2016 роком, відбулось збільшення на 1973 од. (102,6%), у 2018 році відбулось зменшення на 265 од. (99,7%) та у 2019 році на 878 од. (98,8%). Проте у тому числі кількість підприємств у 2017 році збільшилась на 4952 од. (111,4%), у 2018 році на 342 од. (100,7%), у 2019 році на 1586 од. (103,3%), а також фізичні особи-підприємці зазнали зменшення у 2017 році на 2253 од. (90,4%) та у

2018 році на 282 од. (98,7%), а у 2019 році їхня кількість збільшилась на 4268 од. (120,4%). Таким чином організаційна структура підприємництва динамічно розвивається в обох секторах суб'єктного представлення учасників агропромислового ринку, що також пов'язано з охопленням локальних ринків – відповідно напрямів діяльності. Представлення ж організаційно-економічних характеристик підприємств на практиці пов'язано із зміною їхнього складу у розрізі виду економічної діяльності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структурна оцінка змін у кількості підприємств у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності (за КВЕД - по Україні)	Зміни - відношення до попереднього року					
	2017		2018		2019	
	%	+, - од.	%	+, - од.	%	+, - од.
Усього по економіці	110,4	31871	105,2	17615	106,9	24717
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	111,0	4070	100,4	159	99,2	-319
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	100,0	0	107,4	2	100,0	0
вирощування рису	116,7	132	99,5	-5	94,1	-54
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	113,9	20	101,2	2	95,2	-8
вирощування винограду	115,3	84	103,3	21	100,9	6
вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	142,0	110	113,2	49	120,9	88
вирощування ягід, горіхів, інших порід дерев та чагарників	123,7	9	112,8	6	105,7	3
вирощування пряних, ароматичних і лікарських культур	119,0	74	104,5	21	96,9	-15
інша продукція рослинництва	107,2	155	101,1	25	99,7	-8
тваринництво	109,3	71	98,2	-15	97,7	-19
розведення великої рогатої худоби молочних порід	104,7	24	98,3	-9	97,7	-12
розведення свиней	103,9	17	103,5	16	100,0	0
розведення свійської птиці	110,0	43	107,0	33	104,5	23
інша продукція тваринництва	114,4	129	101,9	20	95,3	-49
змішане сільське господарство	118,0	137	103,2	29	102,0	19
допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність	111,4	4952	100,7	342	99,3	-328

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України [6]

Структурна оцінка змін кількості підприємств у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр. висвітлює те, що за 3 останні роки загалом спостерігається змінна кількість підприємств зайнятих у сільському господарстві. Найбільше серед усіх видів економічної діяльності на збільшення у 2017-2018 рр. вплинула кількість підприємств, які займаються вирощуванням винограду, яка у 2017 р. збільшилась на 84 од., у 2018 р. на 21 од., у 2019 р. на 6 од. та вирощуванням зерняткових і кісточкових фруктів, яка у 2017 р. збільшилась на 110 од., у 2018 р. на 49 од., у 2019 р. на 88 од. На зменшення цього показника у 2019 році найбільше вплинула кількість підприємств, які займаються вирощуванням рису, яка у 2017 р. збільшилась на 132 од. (116,7%), проте у 2018 р. зменшилась на 5 од. (99,5%) та у 2019 р. на 54 од. (94,1%). Зміна кількості підприємств тваринництва, яка у 2017 р. збільшилась на 71 од. (109,3%), проте зменшилась у 2018 р. на 15 од. (98,2%) та у 2019 р. на 19 од. (97,7%), свідчить про те, що це зменшення у 2018-2019 рр. відбулось за рахунок зменшення кількості підприємств із розведення великої рогатої худоби молочних порід у 2018 р. на 9 од. (98,3%) та у 2019 р. на 12 од. (97,7%); з іншої продукції тваринництва у 2019 р. на 49 од. (95,3%); з допоміжної діяльності у сільському господарстві та після врожайної діяльності у 2019 р. на 328 од. (99,3%).

Відповідним чином це вплинуло на чисельність зайнятих у виробництві (табл. 2.3). Аналіз динаміки зміни кількості зайнятих у розвитку суб'єктів господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні) свідчить про те, що кількість зайнятих з кожним роком зберігає тенденцію до зменшення (табл. 2.3). Це пов'язано із постійним намаганням підприємців зменшити рівень витрат виробництва у зв'язку з обов'язковою доцільністю підтримки конкурентоспроможності виробництва, а також виробленого товару на агропромисловому ринку. Загалом кількість зайнятих на виробництві зменшується поступово.

Таблиця 2.3

**Динаміка зміни кількості зайнятих у розвитку суб'єктів господарювання
в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними
послуг (по Україні)**

Роки - зміни	Усього зайнятих, осіб	У тому числі				
		Підприємства		Фізичні особи – підприємці		
		осіб	%	осіб	%	
2011	664502	636980	95,9	27522	4,1	
2012	666761	637577	95,6	29184	4,4	
2013	645224	616708	95,6	28516	4,4	
2014	654722	563281	86,0	91441	14,0	
2015	563859	530401	94,1	33458	5,9	
2016	577807	545400	94,4	32407	5,6	
2017	556527	525195	94,4	31332	5,6	
2018	549254	516102	94,0	33152	6,0	
2019	537188	504730	94,0	32458	6,0	
Відношення до попереднього року – за видом економічної діяльності:						
	%	+, - осіб	%	+, - осіб	%	+, - осіб
2017	96,3	-21280	96,3	-20205	96,7	-1075
2018	98,7	-7273	98,3	-9093	105,8	1820
2019	97,8	-12066	97,8	-11372	97,9	-694

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Зокрема, у 2017 році, порівняно з 2016 роком, відбулось зменшення на 21280 осіб (96,3%), у 2018 році на 7273 осіб (98,7%) та у 2019 році на 12066 осіб (97,8%). У тому числі, кількість зайнятих на підприємствах у 2017 році зменшилась на 20205 осіб (96,3%), у 2018 році на 9093 осіб (98,3%), у 2019 році на 11372 осіб (97,8%), а також фізичні особи-підприємці зазнали зменшення у 2017 році на 1075 осіб (96,7%) та у 2019 році на 694 осіб (97,9%), а у 2018 році їхня кількість збільшилась на 1820 осіб (105,8%). Загалом це вказує на негативну динаміку, яка пов'язана з економічною ситуацією України (табл. 2.3).

Зменшення чисельності зайнятих на виробництві є об'єктивним процесом, адже відбувається зменшення затрат праці, витрат на персонал

здіяних у підприємницькій діяльності. Реалізація такої політики підприємцями є вимогою часу для збереження конкурентних позицій на ринках продукції сільськогосподарського походження і продовольства.

Таблиця 2.4

Структурна оцінка змін чисельності зайнятих підприємств у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності (за КВЕД - по Україні)	Зміни - відношення до попереднього року					
	2017		2018		2019	
	%	+, - осіб	%	+, - осіб	%	+, - осіб
Усього по економіці	100,1	6421	102,4	145093	107,3	446895
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	96,3	-20205	98,3	-9093	97,8	-11372
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	98,3	-7215	97,6	-9924	97,2	-11290
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	96,0	-487	100,7	88	100,8	91
вирощування винограду	89,7	-427	108,5	314	85,4	-587
вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	95,5	-414	103,6	316	88,0	-1084
тваринництво	84,1	-12867	101,4	945	100,8	576
розведення великої рогатої худоби молочних порід	99,1	-343	92,3	-2960	95,5	-1600
розведення свиней	86,6	-1747	107,6	856	107,6	925
розведення свійської птиці	59,3	-10182	120,8	3080	107,0	1255
інша продукція тваринництва	86,2	-595	99,2	-31	99,9	-4

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Структурна оцінка змін чисельності зайнятих підприємств у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр. висвітлює те, що за 3 останні роки загалом спостерігається сталість до зменшення у чисельності зайнятих підприємств у сільському господарстві. Кількість зайнятих на підприємствах, які займаються вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, у 2017 р. зменшилась на 7215 ос., у 2018 р. на 9924 ос., у 2019 р. на 11290 ос. Проте кількість зайнятих на підприємствах, які задіяні у вирощуванні овочів і баштанних культур,

коренеплодів і бульбоплодів, у 2017 р. зменшилась на 487 ос., а у 2018 р. та у 2019 р. збільшилися на 88 та 91 ос.

Таке збільшення є позитивним фактором, однак не є таким значним, яке б вплинуло на загальне зменшення. Зміна кількості зайнятих на підприємствах тваринництва, яка у 2017 р. зменшилась на 12867 ос. (84,1%), а у 2018 р. та у 2019 р. зросла на 945 ос. (101, 4%) та 576 ос. (100,8%), свідчить про те, що це зростання відбулось за рахунок зміни кількості зайнятих на підприємствах з розведення свиней та з розведення свійської птиці. Адже кількість зайнятих на підприємствах з розведення свиней у 2017 р. зменшилась на 1747 ос., а у 2018 р. та у 2019 р. збільшилися на 856 та 925 ос. та з розведення свійської птиці у 2017 р. зменшилась на 10182 ос., а у 2018 р. та у 2019 р. збільшилися на 3080 та 1255 ос. Зазначене структурно характеризує чисельність найманих працівників (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка зміни кількості найманих працівників у розвитку суб'єктів господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні)

Роки - зміни	Усього працівників		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	осіб	% до зайнятих	осіб	% до зайнятих	осіб	% до зайнятих
2011	645012	89,2	633736	91,8	11276	34,3
2012	636096	87,9	623867	90,3	12229	37,2
2013	593341	82,0	582237	84,3	11104	33,8
2014	598602	82,7	530948	76,9	67654	205,7
2015	510330	70,5	502696	72,8	7634	23,2
2016	523898	72,4	514969	74,6	8929	27,2
2017	501033	69,3	490926	71,1	10107	30,7
2018	493607	68,2	481398	69,7	12209	37,1
2019	485917	67,2	473809	68,6	12108	36,8
Відношення кількості найманих працівників до попереднього року – за видом діяльності:						
	%	+, - осіб	%	+, - осіб	%	+, - осіб
2017	95,6	-22865	95,3	-24043	113,2	1178
2018	98,5	-7426	98,1	-9528	120,8	2102
2019	98,4	-7690	98,4	-7589	99,2	-101

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України [6]

Аналіз динаміки зміни кількості найманих працівників у розвитку суб'єктів господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні) свідчить про те, що кількість найманих з кожним роком зберігає тенденцію до зменшення. У 2017 році, порівнюючи його з попереднім роком, відбулось зменшення на 22865 осіб (95,6%), у 2018 році на 7426 осіб (98,5%) та у 2019 році на 7690 осіб (98,4%). Зокрема, кількість найманих працівників на підприємствах у 2017 році зменшилась на 24043 осіб (95,3%), у 2018 році на 9528 осіб (98,1%), у 2019 році на 7589 осіб (98,4%), а фізичні особи-підприємці зазнали збільшення у 2017 та 2018 роках на 1178 осіб (113,2%) та 2102 особи (120,8%) та зменшення у 2019 році на 101 особу (99,2%) (табл. 2.5).

Таблиця 2.6

Структурна оцінка змін кількості найманих працівників у розвитку підприємств в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією*

Види економічної діяльності (за КВЕД - по Україні)	Зміни - відношення до попереднього року					
	2017		2018		2019	
	%	+,- осіб	%	+,- осіб	%	+,- осіб
Усього по економіці	99,9	-4647	102,6	154557	106,2	370120
Сільське господарство, мисливство та та надання пов'язаних із ними послуг	95,3	-24043	98,1	-9528	98,4	-7589
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	97,3	-10446	97,3	-10076	97,9	-7537
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	94,9	-604	100,6	73	101,4	162
вирощування винограду	89,3	-437	108,7	317	85,6	-569
вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	94,2	-512	103,8	315	87,9	-1043
тваринництво	83,8	-12998	101,3	900	100,9	614
розведення великої рогатої худоби молочних порід	99,0	-365	92,2	-2980	95,6	-1539
розведення свиней	86,1	-1783	107,8	857	108,0	948
розведення свійської птиці	59,0	-10216	120,9	3064	107,0	1240
інша продукція тваринництва	84,6	-634	98,8	-41	99,0	-35
змішане сільське господарство	101,7	70	97,8	-94	103,4	141
допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність	108,4	978	94,0	-762	97,0	-361

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України [6]

Кількість найманих працівників має пряму залежність від числа підприємств і спеціалізації виробництв, зокрема з наведеної аналітики (див. табл. 2.5 і 2.6) впливає, що зі зменшення частки видів економічної діяльності, пов'язаних із тваринництвом, значно зменшується чисельність зайнятих на виробництві. Такі статуси спеціалізації сільськогосподарських підприємств відповідають тенденціям розвитку і є однією з основних організаційно-економічних характеристик розвитку підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі. Відповідно можна відзначити ту особливість, що організаційно-економічні стимули ринку є спонукальними для поглиблення такого стану сільськогосподарської галузі, який означає вмотивовану відмову виробників від високозатратних виробництв. Аграрна економіка України остаточно стає полігоном для виробництва невеликої кількості експортоорієнтованих культур зернової і технічної групи. Зазначене є вкрай важливою оцінкою засад формування ефективності розвитку і чинником організаційно-економічного стимулювання підприємництва в агропромисловому комплексі.

У зв'язку з цим можна зазначити, що структурна оцінка змін кількості найманих працівників у розвитку підприємств у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр. свідчить про те, що за 3 останні роки загалом спостерігається сталість до зменшення у чисельності найманих працівників на сільськогосподарських підприємствах.

Найбільше серед усіх видів економічної діяльності на це зменшення вплинула кількість найманих працівників підприємств, які займаються вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, яка у 2017 р. зменшилась на 10446 особи, у 2018 р. на 10076 осіб, у 2019 р. на 7537 осіб. Проте кількість найманих працівників підприємств, які задіяні у вирощуванні овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів, у 2017 р. зменшилась на 604 особи, а у 2018 р. та у 2019 р. збільшились на 73 та 162 особи (табл. 2.6).

Таке збільшення є позитивним фактором, однак не є таким значним, яке б вплинуло на загальне зменшення. Зміна чисельності найманих працівників підприємств тваринництва, яка у 2017 р. зменшилась на 12998 осіб (83,8%), а у 2018 р. та у 2019 р. зросла на 900 осіб (101,3%) та 614 особи (100,9%), свідчить про те, що це зростання відбулось за рахунок зміни кількості найманих працівників підприємств із розведення свиней та з розведення свійської птиці. Адже кількість найманих працівників підприємств із розведення свиней у 2017 р. зменшилась на 1783 особи, а у 2018 р. та у 2019 р. збільшились на 857 та 948 осіб та з розведення свійської птиці у 2017 р. зменшилась на 10216 осіб, а у 2018 р. та у 2019 р. збільшились на 3064 та 1240 осіб.

Аналіз динаміки зміни обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні) підтвердив те, що обсяг реалізованої продукції з кожним роком зростає (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка зміни обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні)

Роки - зміни	Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	тис. грн.	% до економіки	тис. грн.	% за видом економічної діяльності	тис. грн.	% за видом економічної діяльності
2011	122095266	2,8	119095253	97,5	3000012,9	2,5
2012	159565624	3,5	155692126	97,6	3873497,8	2,4
2013	158160159	3,6	153985319	97,4	4174839,5	2,6
2014	210152729	4,6	205274027	97,7	4878702	2,3
2015	357384184	6,3	349742920	97,9	7641264,2	2,1
2016	397280531	5,8	388660678	97,8	8619853,2	2,2
2017	447459265	5,3	437436753	97,8	10022511,9	2,2
2018	516249132	5,1	504581118	97,7	11668014,3	2,3
2019	550149299	5,1	537635031	97,7	12514268	2,3
Відношення обсягу реалізованої продукції до попереднього року – за видом діяльності:						
	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.
2017	112,6	50178734	112,5	48776075	116,3	1402659
2018	115,4	68789868	115,3	67144365	116,4	1645502
2019	106,6	33900167	106,6	33053913	107,3	846254

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Зокрема, у 2017 році, якщо порівнювати його з попереднім роком, відбулось зростання реалізованої продукції на 50178734 тис. грн. (112,5%), у 2018 році на 68789868 тис. грн. (115,4%) та у 2019 році на 33900167 тис. грн. (106,6%). Відповідно таке збільшення простежується на підприємствах та у фізичних осіб-підприємців, які реалізують сільськогосподарську продукцію. Підприємства у 2017 році збільшили обсяги реалізації продукції на 48776075 тис. грн., у 2018 році на 67144365 тис. грн., у 2019 році на 33053913 тис. грн. та фізичні особи-підприємці у 2017 році збільшили обсяги реалізації продукції на 1402659 тис. грн., у 2018 році на 1645502 тис. грн., у 2019 році на 846254 тис. грн. (табл. 2.7).

Таблиця 2.8

Структурна оцінка змін обсягу реалізованої продукції підприємствами в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності (за КВЕД - по Україні)	Зміни - відношення до попереднього року					
	2017		2018		2019	
	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.
Усього по економіці	123,1	1474823	119,4	1525397	104,8	452969
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	112,5	48776	115,3	67144	106,6	33054
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	114,0	43611	115,0	53067	107,7	31436
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	108,8	533	113,4	887	113,9	1042
вирощування винограду	107,9	115	103,5	55	65,8	-555
вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	199,8	1907	67,7	-1232	97,4	-68
тваринництво	91,8	-4738	121,5	11390	99,0	-666
розведення великої рогатої худоби молочних порід	141,1	6268	98,3	-370	103,1	657
розведення свиней	127,6	2531	122,1	2588	113,7	1961
розведення свійської птиці	59,4	-11918	154,1	9413	87,5	-3341
інша продукція тваринництва	58,4	-1620	89,4	-241	102,8	57
змішане сільське господарство	136,8	711	122,4	592	118,5	598
допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність	196,1	6226	115,6	1975	106,4	943

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Отже, результати проведеного аналізу вкотре підтверджують, що Україна є країною з величезним потенціалом, зокрема у галузі сільського господарства.

Структурна оцінка змін обсягу реалізованої продукції підприємствами в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр. свідчить про те, що за 3 останні роки загалом спостерігається сталість до зростання обсягу реалізованої продукції. Серед усіх видів економічної діяльності зростання обсягів реалізованої продукції найбільше забезпечує вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур та вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів. У вирощуванні зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур обсяг реалізованої продукції зріс у 2017 році на 43611 млн грн., у 2018 році на 53067 млн грн., у 2019 році на 31436 млн грн. У вирощуванні овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів обсяг реалізованої продукції зріс у 2017 році на 533 млн грн., у 2018 році на 887 млн грн., у 2019 році на 1042 млн грн.

Зміна обсягу реалізованої продукції тваринництва, яка у 2017 році зменшилась на 4738 млн грн. (91,8%), у 2018 році збільшилась на 11390 млн грн. (121,5%) та у 2019 році зменшилась на 666 млн грн. (99%), свідчить про те, що зменшення, в цілому серед видів економічної діяльності тваринництва, відбулось за рахунок зміни обсягу реалізованої продукції розведення свійської птиці, а саме: у 2017 році обсяг реалізованої продукції зменшився на 11918 млн грн., у 2018 році збільшився на 9413 млн грн., у 2019 році зменшився на 3341 млн грн. (табл. 2.8).

Однак часткове зменшення обсягу реалізованої продукції тваринництва не вплинуло значно на сталість показника збільшення обсягу реалізованої продукції підприємствами в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією у 2017-2019 рр. (табл. 2.8), що відповідно характеризує обсяг витрат на

персонал підприємств (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні)

Роки - зміни	Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	млн грн.	% до економіки	млн грн.	% за видом економічної діяльності	млн грн.	% за видом економічної діяльності
2013	20389,4	4,8	20146,7	98,8	242,8	1,2
2014	22075,6	5,5	20295,1	91,9	1780,5	8,1
2015	24094,9	5,6	23880,7	99,1	214,2	0,9
2016	27495,7	5,8	27246,6	99,1	249,1	0,9
2017	36796,8	5,9	36509,6	99,2	287,1	0,8
2018	46444,7	5,9	46091,4	99,2	353,4	0,8
2019	54938,8	5,7	54586,6	99,4	352,1	0,6
Відношення до попереднього року – за видом економічної діяльності:						
	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.
2017	133,8	9301	134,0	9263	115,3	38
2018	126,2	9648	126,2	9582	123,1	66
2019	118,3	8494	118,4	8495	99,7	-1

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Проаналізувавши динаміку зміни обсягу витрат на персонал (табл. 2.9) суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні), можна виявити, що за останні 7 років постійно відбувалось збільшення обсягу витрат. Зокрема у 2017 році, порівняно з попереднім роком, відбулось зростання обсягу витрат на 9301 млн грн. (133,8%), у 2018 році на 9648 млн грн. (126,2%) та у 2019 році на 8494 млн грн. (118,3%). Відповідно постійне зростання простежується в тому числі на підприємствах та у фізичних осіб-підприємців. Витрати підприємств у 2017 році збільшились на 9263 млн грн., у 2018 році 9582 млн грн., у 2019 році на 8495 млн грн. та фізичних осіб-підприємців у 2017 році збільшились на 38 млн грн. та у 2018 році на 66 млн грн., у 2019 році зменшились на 1 млн грн.

Таблиця 2.10

Структурні оцінки зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському, лісовому та рибному господарстві (по Україні)

Роки - зміни	Витрати на оплату праці						Відрахування на соціальні заходи					
	Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці		Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	млн грн.	% до економіки	млн грн.	% по виду економічної діяльності	млн грн.	% по виду економічної діяльності	млн грн.	% до економіки	млн грн.	% по виду економічної діяльності	млн грн.	% по виду економічної діяльності
2013	14951,8	3,5	14774,3	98,8	177,6	4,8	5437,6	1,3	5372,4	98,8	65,2	1,2
2014	16211,7	4,0	14911,8	92,0	1299,9	5,5	5863,9	1,5	5383,3	91,8	480,6	8,2
2015	17966,1	4,2	17809,8	99,1	156,4	5,5	6128,7	1,4	6070,9	99,1	57,8	0,9
2016	22542,7	4,7	22361,6	99,2	181,2	5,7	4953,0	1,0	4885,0	98,6	68,0	1,4
2017	30236,3	4,9	30026,9	99,3	209,5	5,9	6560,4	1,1	6482,8	98,8	77,7	1,2
2018	38115,2	4,8	37857,3	99,3	257,8	5,8	8329,6	1,1	8234,1	98,9	95,5	1,1
2019	45212,8	4,7	44955,9	99,4	256,9	5,6	9726,0	1,0	9630,7	99,0	95,2	1,0
Відношення категорії витрат до попереднього року – за видом економічної діяльності:												
	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.	%	+, - млн грн.
2017	134,1	7694	134,3	7665	115,6	28	132,5	1607	132,7	1598	114,3	10
2018	126,1	7879	126,1	7830	123,1	48	127,0	1769	127,0	1751	123,0	18
2019	118,6	7098	118,8	7099	99,6	-1	116,8	1396	117,0	1397	99,7	0

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України [6]

Щодо витрат на оплату праці, то у 2017 році, порівняно з попереднім роком, відбулось зростання обсягу витрат на 7694 млн грн. (134,1%), у 2018 році на 7879 млн грн. (126,1%) та у 2019 році на 7098 млн грн. (118,6%). Щодо відрахувань на соціальні заходи, то у 2017 році, порівняно з попереднім роком, відбулось зростання обсягу відрахувань на 1607 млн грн. (132,5%), у 2018 році на 1769 млн грн. (127%) та у 2019 році на 1396 млн грн. (116,8%).

Основними роботодавцями серед господарюючих суб'єктів галузі залишаються підприємства, а фізичні особи-підприємці найману робочу силу використовують у мінімальному обсязі.

Динаміка витрат на робочу силу (персонал) суб'єктами

господарювання є тією організаційно-економічною характеристикою в оцінках стимулювання підприємницької діяльності, яка характеризує ставлення підприємців до персоналу. У цьому параграфі роботи проведено макроструктурні оцінки витрат підприємств на персонал (див. табл. 2.9 і 2.10). Роблячи проміжні висновки з аналізу цього питання, варто відзначити значні варіації динаміки і структури витрат, які результативно пов'язані зі структурою, спеціалізацією виробництва, а також кон'юнктурою ринку робочої сили та ринків сільськогосподарської продукції, продовольства, послуг, купівельною спроможністю населення.

Отже, проаналізувавши структурні оцінки зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні) в розрізі витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи, виявлено, що за останні 7 років постійно відбувалось збільшення обсягу витрат.

Таблиця 2.11

Зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському, лісовому та рибному господарстві (по Україні) – з розрахунку на 1 зайнятого

Роки - зміни	Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	тис. грн.	% до економіки	тис. грн.	% за видом економічної діяльності	тис. грн.	% за видом економічної діяльності
2013	31,6	74,1	32,7	103,4	7,4	23,4
2014	31,1	73,0	36,0	115,7	64,7	207,7
2015	36,2	84,8	45,0	124,5	7,3	20,3
2016	35,3	82,7	50,0	141,6	8,7	24,8
2017	36,6	85,9	69,5	189,7	3,1	8,6
2018	37,1	87,0	89,3	240,6	10,6	28,4
2019	38,0	89,0	108,2	284,9	10,9	28,6
Відношення до попереднього року – за видом економічної діяльності:						
	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.
2017	103,8	1,35	139,2	19,6	35,9	-5,6
2018	101,3	0,49	128,5	19,8	336,3	7,4
2019	102,2	1	121,1	18,8	102,9	0,3

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики

України [6]

Відповідно постійне зростання витрат на персонал простежується в тому числі на підприємствах та у фізичних осіб-підприємців з розрахунку на 1 зайнятого, які здійснюють сільськогосподарську діяльність (табл. 2.11).

Таблиця 2.12

Структурні оцінки зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському, лісовому та рибному господарстві (по Україні) – з розрахунку на 1 зайнятого

Роки - зміни	Витрати на оплату праці						Відрахування на соціальні заходи					
	Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці		Усього		Підприємства		Фізичні особи-підприємці	
	тис. грн.	% до економіки	тис. грн.	% по виду економічної діяльності	тис. грн.	% по виду економічної діяльності	тис. грн.	% до економіки	тис. грн.	% по виду економічної діяльності	тис. грн.	% по виду економічної діяльності
2013	23,2	73,8	24,0	103,4	6,2	26,9	8,4	19,8	8,7	103,4	2,3	27,1
2014	24,8	75,2	26,5	106,9	14,2	57,4	9,0	20,1	9,6	106,7	5,3	58,7
2015	31,9	81,6	33,6	105,4	4,7	14,7	10,9	21,0	11,4	105,3	1,7	15,9
2016	39,0	81,6	41,0	105,1	5,6	14,3	8,6	14,8	9,0	104,5	2,1	24,5
2017	54,3	87,7	57,2	105,2	6,7	12,3	11,8	15,7	12,3	104,7	2,5	21,0
2018	69,4	92,2	73,4	105,7	7,8	11,2	15,2	16,6	16,0	105,2	2,9	19,0
2019	84,2	96,0	89,1	105,8	7,9	9,4	18,1	17,1	19,1	105,4	2,9	16,2
Відношення категорії витрат до попереднього року – за видом економічної діяльності:												
	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.	%	+, - тис. грн.
2017	139,3	15,3	139,4	16,2	119,6	1,1	137,5	3,2	137,8	3,4	118,2	0,4
2018	127,7	15,1	128,3	16,2	116,3	1,1	128,6	3,4	129,3	3,6	116,2	0,4
2019	121,3	14,8	121,4	15,7	101,8	0,1	119,4	2,9	119,6	3,1	101,8	0,1

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Проаналізувавши структурні оцінки зміни обсягу витрат на персонал суб'єктами господарювання в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг (по Україні) в розрізі витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи з розрахунку на 1 зайнятого, виявлено, що витрати на оплату праці з розрахунку на 1 зайнятого у 2017 році, порівняно з попереднім роком, зросли на 15,3 тис. грн. (139,3%), у 2018 році на 15,1 тис. грн. (127,7%) та у 2019 році на 14,8 тис. грн. (121,3%); відрахування на соціальні заходи з розрахунку на 1 зайнятого у 2017 році, порівняно з попереднім роком, зросли на 3,2 тис. грн. (137,5%), у 2018 році на 3,4 тис. грн. (128,6%) та у 2019 році на 2,9 тис. грн. (119,4%). Відповідно

зростання витрат на персонал з розрахунку на 1 зайнятого простежується у тому числі на підприємствах та у фізичних осіб-підприємців, які здійснюють сільськогосподарську діяльність (табл. 2.12).

Таблиця 2.13

Аналіз зміни обсягу витрат на персонал (за видами) підприємствами в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією* – з розрахунку на 1 зайнятого

Види економічної діяльності (за КВЕД – по Україні)	Роки – витрати на персонал - всього, тис. грн.						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	Витрати на оплату праці						
Усього по економіці	38,8	42,9	51,6	63,9	83,2	103,2	143,8
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	24,0	26,5	33,6	41,0	57,2	73,4	89,1
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	23,6	25,7	33,0	40,1	56,7	72,7	88,0
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	26,9	30,2	38,4	48,7	65,6	83,7	101,1
тваринництво	26,4	30,0	37,1	46,1	60,6	78,5	97,0
розведення великої рогатої худоби молочних порід	23,7	26,5	31,3	39,0	57,6	72,9	89,2
розведення свиней	30,5	33,9	44,7	52,2	70,8	82,8	106,5
	Відрахування на соціальні заходи						
Усього по економіці	13,9	15,2	16,8	13,0	17,0	21,4	24,5
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	8,7	9,6	11,4	9,0	12,3	16,0	19,1
вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	8,6	9,3	11,3	8,8	12,2	15,8	18,8
вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	9,6	10,8	12,4	10,2	13,8	17,9	21,7
тваринництво	9,5	10,8	12,5	9,9	13,0	17,0	20,8
розведення великої рогатої худоби молочних порід	8,7	9,8	11,3	8,6	12,7	15,9	19,3
розведення свиней	11,0	12,0	14,1	10,7	13,8	17,6	22,4

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6]

Аналіз зміни обсягу витрат на персонал (за видами) підприємствами в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг за продуктовою спеціалізацією з розрахунку на 1 зайнятого свідчить про те, що витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи за усіма зазначеними видами економічної діяльності зберігають тенденцію до збільшення (табл. 2.13).

Щодо зміни обсягу витрат на оплату праці з розрахунку на 1 зайнятого, то найбільшу частку витрат серед видів економічної діяльності мають такі види (табл. 2. 13): вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (2017 рік – 56,7 тис. грн., 2018 рік – 72,7 тис. грн., 2019 рік – 88,0 тис. грн.); вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів (2017 рік – 65,6 тис. грн., 2018 рік – 83,7 тис. грн., 2019 рік – 101,1 тис. грн.); загалом тваринництво (2017 рік – 60,6 тис. грн., 2018 рік – 78,5 тис. грн., 2019 рік – 97,0 тис. грн.).

Щодо зміни обсягу відрахувань на соціальні заходи з розрахунку на 1 зайнятого, то найбільшу частку витрат серед видів економічної діяльності мають відповідно теж такі види: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (2017 рік – 12,2 тис. грн., 2018 рік – 15,8 тис. грн., 2019 рік – 18,8 тис. грн.); вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів (2017 рік – 13,8 тис. грн., 2018 рік – 17,9 тис. грн., 2019 рік – 21,7 тис. грн.); загалом тваринництво (2017 рік – 13,0 тис. грн., 2018 рік – 17,0 тис. грн., 2019 рік – 20,8 тис. грн.).

Функціонування аграрного (сільськогосподарського), агропромислового та пов'язаного з цими видами підприємництва в основному представлено економікою суб'єктів господарювання, які виробляють не готову продукцію, а сировину для подальшого постачання її на зовнішні ринки. Як уже зазначено, це сільськогосподарські підприємства [23]. Для підсумкового аналізу організаційно-економічних характеристик підприємництва варто за необхідне представити динаміку тенденцій зміни у кількості цих суб'єктів за період 2013-2019 рр. (табл. 2.14 і рис. 2.1).

Аналітична проєкція структурних змін у кількості суб'єктів безпосередньо сільськогосподарської діяльності, до яких належать сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, дещо відрізняється від загальної динаміки структурних змін в організаційно-економічних характеристиках підприємництва (табл. 2.14 і рис. 2.1).

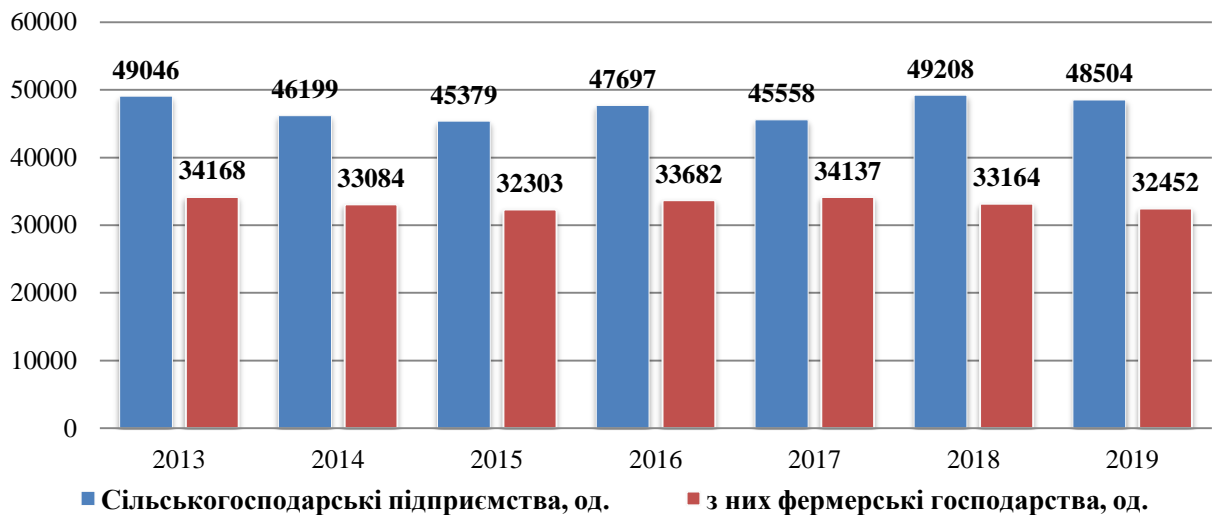
Таблиця 2.14

**Динаміка зміни кількості сільськогосподарських підприємств в Україні
впродовж 2013-2019 рр.**

Показник	Роки							Відхилення (+; -) 2019/2013
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Сільсько- господарські підприємства, од.	49046	46199	45379	47697	45558	49208	48504	- 542
з них фермерські господарства	34168	33084	32303	33682	34137	33164	32452	- 1716

Джерело: дані Державної служби статистики України [7]

Загальна кількість сільськогосподарських підприємств зазнає незначних варіацій, але загалом стабільна, і таку ситуацію слід вважати наслідком впливу селективної функції ринку.

**Рис. 2.1. Динаміка зміни кількості сільськогосподарських підприємств в
Україні впродовж 2013-2019 рр.**

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [7]

Безпосередньо аналіз зміни кількості сільськогосподарських підприємств в аналізованій період (2013-2019 рр.) показує зменшення кількості господарств у 2019 р. порівняно з 2013 р. на 543 од., проте у 2018 р. мало місце збільшення, а у 2017 р. навпаки – зменшення. Кон'юнктура підприємницької системи розвивається таким чином, що організаційно-економічний потенціал підприємництва постійно трансформується. Визначально те, що кількість підприємств змінюється за

рахунок мінливої кількості фермерських господарств (табл. 2.14, рис. 2.1).

Організаційно-економічна структура підприємництва в частині кількості сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств змінюється, і це стосується кон'юнктурних умов реалізації їхнього потенціалу, залежно від чинників загальноекономічного характеру. І тут варто серед них виділити найбільш всеохоплені за негативним впливом на формування і реалізацію організаційно-економічного потенціалу підприємництва [30]: постійне зростання вартості ресурсів-складових собівартості виробленої продукції, що спричиняє зниження рівня цінової конкурентоспроможності на агропродовольчих ринках; демотивація праці в сільському господарстві, особливо, що стосується кваліфікованих робітничих спеціальностей, а також деградація кадрового потенціалу через відтік персоналу в інші галузі та сектори економіки, від'їзд працівників за кордон; нестабільність, непрозорість і часта зміна засад державної підтримки бізнесу, особливо щодо збереження і покращення організаційно-економічного потенціалу фермерських господарств, а також інших зокрема малих форм аграрного, агропромислового підприємництва; відсутність стимулів для реалізації підприємцями заходів з підвищення ефективності використання земельних угідь в частині їхнього збереження, зниження частки монокультурного виробництва.

Зазначене, на загальне переконання, є також одним із аспектів збалансованого використання аграрного потенціалу у напрямі поглиблення умов дотримання принципів сталості [21], що вкрай важливо для України, яка володіє величезним потенціалом розвитку агропромислового комплексу, а значить – перспективним організаційно-економічним потенціалом агропромислового підприємництва. Варто зауважити макроекономічну ефективність агропромислового сектору, яка безумовно досягається діяльністю підприємств. Зазначений аспект ефективності неоднозначний за кваліфікаційною оцінкою досягнень, адже з одного боку 12% ВВП галузі [47] в економіці України є значним показником; з іншого боку – така велика частка не є притаманною для високо розвинутих інформаційних економік (в

таких економіках частка сільського господарства у ВВП становить 2-4%).

Ефективність задіяння наявних у галузі агропромислового комплексу організаційно-економічних характеристик потенціалу підприємництва, сформована відповідним рівнем продуктивності праці за обсягом виробництва валової продукції сільського господарства (табл. 2.15), особливо структурно це видно по окремих секторах господарювання, які продуктово орієнтовані на експорт.

Таблиця 2.15

Виробництво валової продукції сільського господарства України

(у постійних цінах 2016 року)

	Роки						Відхилення 2019 р. до 2018 р. (+/-)
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Валова продукція – всього, млн грн.	467474,7	596832,8	634433,1	620475,6	671294,0	680982,4	9688,4
у т.ч.: продукція рослинництва	329646,3	453016,9	494461,9	480157,0	529347,5	538705,6	9358,1
з неї: культури зернові та зернобобові	126803,3	193390,3	211762,4	198633,1	225618,7	239728,2	14109,5
технічні культури	98164,6	149263,1	172100,4	167109,5	190580,1	194847,6	4267,5
картопля, овочі та баштанні продовольчі культури	67679,7	77346,2	79821,3	79901,1	80896,6	77753,1	-3143,5
плоди, ягоди та виноград	7201,3	8353,5	7793,8	8058,8	9677,3	14564,1	4886,8
кормові культури	19572,9	17899,7	17935,5	16984,9	17144,5	8618,2	-8526,3
інша продукція рослинництва	10224,5	6764,0	5048,5	9469,5	5430,3	3194,4	-2235,9
продукція тваринництва	137828,4	143815,9	139971,2	140318,6	141946,5	142276,8	330,3
з неї: с.-г. тварини (вирощування)	64717,5	70153,8	70294,1	69802,1	72593,6	74165,4	1571,8
Молоко	50104,2	47320,7	46279,7	45816,9	44813,7	42978,0	-1835,7
Яйця	19797,5	19498,0	17548,2	18022,0	18729,2	19362,7	633,5
Вовна	103,0	55,0	50,3	47,9	46,8	42,6	-4,2
інша продукція тваринництва	3106,2	6788,4	5798,9	6629,7	5763,2	5728,1	-35,1
2. Валова продукція, всього, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
у т.ч.: продукція рослинництва	70,5	75,9	77,9	77,4	78,9	79,1	0,2
продукція тваринництва	29,5	24,1	22,1	22,6	21,1	20,9	-0,2
3. Вироблено сільсько-господарської продукції: - на одну особу, грн.	10210	13958	14896	14604	15881	16203	322
4. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, тис. грн (на 1 зайнятого в с.-г. виробництві)	380,4	624,0	765,0	755,4	867,7	928,6	60,9
у т.ч.: рослинництва	424,7	660,0	804,0	777,4	900,1	954,4	54,3
тваринництва	276,7	503,9	614,6	664,8	730,4	815,2	84,8

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [6, 36]

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства

України (табл. 2.15) в останні десятиліття змінюється наростаючим підсумком. Зокрема, порівнюючи 2019 та 2018 роки, загальний показник валової продукції зріс на 9688,4 млн грн., зокрема продукція рослинництва зросла на 9358,1 млн грн. та продукція тваринництва на 330,3 млн грн. Відповідно виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу у 2019 році зросло на 322 грн. та продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах теж досягла збільшення на 60,9 тис. грн. Таким чином можна стверджувати, що динаміка цих показників позитивно вплинула на структуру споживчого кошика.

Фінансово-економічний наслідок розвитку підприємницьких агроформувань забезпечено на достатньо високому рівні. З наведеної аналітики випливає висновок того, що агробізнес загалом – з огляду на масу отриманого фінансового результату та частку прибуткових підприємств – протягом аналізованого періоду завжди отримує значне перевищення вигід над витратами (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Фінансові результати до оподаткування сільськогосподарських підприємств за 2010-2019 рр.

Роки	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які зазнали збитків	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.
2010	17291,8	69,5	22306,1	30,5	5014,3
2011	25565,9	83,0	30615,2	17,0	5049,3
2012	26992,7	78,3	33906,7	21,7	6914,0
2013	15147,3	79,9	26496,5	20,1	11349,2
2014	21677,4	84,2	52171,0	15,8	30493,6
2015	103137,6	88,5	128880,2	11,5	25742,6
2016	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
2017	69344,1	86,2	89876,7	13,8	20532,6
2018	71478,5	86,3	94402,3	13,7	22923,8
2019	94041,4	83,1	116561,3	16,9	22519,9

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [6]

Варіації суми фінансового результату, звісно, мають місце, але не в

такому обсязі, що характеризує наявність значної кількості збиткових підприємств. Такі ефекти агробізнесового господарювання дають нам підстави для стверджувального висновку про стабільну прибутковість сільськогосподарської діяльності як основну результуючу організаційно-економічну характеристику підприємництва в АПК України.

Причинно-наслідковий результат такого стану пов'язаний із винятковими природно-економічними можливостями забезпечити, наприклад, високу врожайність основних сільськогосподарських культур. Тому навіть невеликі господарства мають достатньо високий рівень дохідності для гарантування простого відтворення. Проте за сучасних, зокрема інвестиційних передумов, а також невисокої дохідності внутрішнього агропродовольчого ринку, сільськогосподарські підприємства відчують системні складнощі з ефективною реалізацією потенціалу як втілення організаційно-економічних характеристик підприємництва.

Представлена аналітика для оцінки організаційно-економічних характеристик підприємництва в агропромисловому комплексі засвідчила наявність різносторонніх змін в системі господарювання, які фактично означають:

1) структурування господарських суб'єктів за розмірами та організаційними формами господарювання відповідно до ринкової кон'юнктури;

2) зменшення чисельності зайнятих у сільськогосподарському підприємстві у зв'язку із реструктуризацією й переорієнтацією виробництва на експортоорієнтовані, менш трудомісткі масові культури;

3) варіації фінансових результатів господарювання залежно від кон'юнктури зовнішнього ринку.

2.2. Аналіз економічної результативності та ефективності господарської діяльності підприємств

Реалізуючи ті чи інші моделі підприємницької активності, суб'єкти господарювання спрямовують економічні, організаційні, технологічні,

кадрові та будь-які інші доступні ресурси на забезпечення умов, за яких в рамках досягнення економічної результативності та ефективності вигоди перевищують витрати. Це основний критерій функціонування господарської діяльності, адже при цьому підприємницька діяльність, підприємництво як форма поєднання капіталу і праці передбачає отримання прибутку, здійснюється в умовах конкурентного ринку, а щодо агропромислового сектору – то у відповідних природно-економічних умовах.

У системі господарювання виділяються організаційно-економічні відносини, в основі яких організація роботи підприємств та економічний механізм їхньої діяльності, що в сукупності становить спосіб досягнення економічної результативності, ефективності господарської діяльності та позитивного фінансового результату.

При оцінці ефективності господарської діяльності підприємств та пошуку шляхів її підвищення важливу роль відіграє проведення аналізу, який повинен врахувати усі зміни, що відбуваються, та сприяти у виборі найефективнішого прийняття відповідних управлінських рішень, що дають можливість стратегічно розвивати підприємство [19].

З метою досягнення ефективності господарської діяльності варто здійснювати систематизацію напрямів аналізу, яка дозволяє побачити зміни в показниках діяльності конкретного підприємства та результатів його діяльності, визначає тенденції цих змін.

Проте, сьогодні проводити систематизацію напрямів аналізу господарської діяльності на підприємствах дуже важко, оскільки: по-перше, оперативний облік сьогодні не спрощується, а навпаки ускладнюється новими формами звітності та методами обліку, протягом року змінюють законодавчі акти в галузі оподаткування, звітності, що змушує працівників бухгалтерії збільшити час на свої функціональні обов'язки і це, в основному, за рахунок проведення планування, організації та аналізу; по-друге, обов'язки між функціональними службами підприємства щодо виконання аналітичної роботи не виконуються через

низький рівень кваліфікації в галузі знань з економічної теорії, економіки підприємств, тощо. Як наслідок, конкретно аналітична робота на підприємстві майже не проводиться. Як виняток, ймовірно в кінці року для звіту керівника працівником готується пояснювальна записка, яка включає в себе результати горизонтально-порівняльного аналізу основних економічних показників. Такі результати не є об'єктивними, комплексними і на підставі них не можливо формувати науково-обґрунтовані висновки та пропозиції, а тим паче приймати управлінські рішення [19].

Таким чином, аналітична робота на підприємствах, в тому числі сільськогосподарських, – це система раціональних координованих дій, спрямованих на комплексне вивчення господарської діяльності аналізованого підприємства і його окремих структурних підрозділів. Основою аналітичної роботи є використання інформації. Джерелами інформації для аналітичної роботи є нормативно-правові акти, первинні і зведені облікові документи, плани, фактичні і нормативні дані, калькуляції, фінансова, управлінська, статистична та податкові звітності тощо [18].

В аналітичній частині дисертації в логічній схемі аналізу підприємницької діяльності представлено аналіз сучасного стану економічної результативності та ефективності господарювання. Варто зауважити, що економічна результативність включає організаційний ефект – створення й функціонування підприємств різних розмірів, що зокрема є вираженням стимулів до їх створення.

Спершу для опрацювання ефектів економічної результативності підприємницької діяльності варто відобразити динаміку структури розмірів підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (табл. 2.17).

Аналіз структури суб'єктів показує, що потенційні і діючі підприємці найбільш вмотивовані створювати малі підприємства, адже протягом аналізованого періоду (2015-2019 рр.) їхня частка у загальній кількості становить у середньому 95% (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Кількість сільськогосподарських підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2015-2019 рр.

Показник	2015		2016		2017		2018		2019		Відхилення, +,-	
	Од.	%	Од.	%	Од.	%	Од.	%	Од.	%	2019	2019
											до 2015	до 2018
Кількість підприємств, од., у т.ч.:	46744	100	44998	100	50115	100	50504	100	50313	100	3569	-191
великі	29	0,1	20	0,0	18	0,0	23	0,0	33	0,1	4	10
середні	2533	5,4	2501	5,6	2383	4,8	2298	4,6	2288	4,5	-245	-10
малі, з них мікро- підприємства	44182	94,5	42477	94,4	47714	95,2	48183	95,4	47992	95,4	3810	-191
	39237	83,9	37457	83,2	42512	84,8	42907	85,0	42691	84,9	3454	-216

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [6], із представленням у публікації автора [22]

Загалом же організаційний ефект економічної результативності є досить варіативним, адже, наприклад, у 2019 р., порівняно з 2015 р., очевидним є збільшення загальної кількості сільськогосподарських підприємств на 3569 одиниць. За складовими додатній рахунок заявленої динаміки кількості підприємств було забезпечено через збільшення числа малих підприємств на 3810 од. (з них 3454 од. – це мікропідприємства). Таким чином, варіації організаційного аспекту результативності агропромислового підприємництва відбуваються в основному за рахунок зміни складу малого агробізнесу, який виявляється найбільш мобільним в умовах надзвичайної ризикованості господарювання. Разом із цим аналітично підтверджено те, що в досліджуваний період загальна кількість підприємств зменшилася на 191 од., щодо великих маємо збільшення [22]. Це означає консолідацію організаційно-економічного потенціалу у складі великих аграрних формувань та стійку тенденцію тренду за спрямованістю на монополізацію господарської системи крупними підприємствами. До того ж цей аспект – одна з ефективних конкурентних переваг національного агробізнесу в рамках сировинної моделі

господарювання з орієнтуванням на експортні ринки, що вимагає зокрема консолідації земельних активів.

Суб'єктна структура підприємств проходить організаційно-економічну реструктуризацію, як наслідок – структурне зменшення кількості малих суб'єктів господарювання [22], що призводить до зменшення підприємницької наявності на малопоширених продуктових ринкових нішах. Усе це формує характерний організаційно-економічний результат – переважання сировинних секторів у сукупному валовому продукті галузі.

Економічна результативність підприємницького господарювання найбільш показова у плані загальногалузевого фінансового результату (табл. 2.18) і персоніфіковано представлена по окремих підприємствах (табл. 2.19). Тим самим порівнюємо фінансові результати макрорівня і мікрорівня (на базі приватних сільськогосподарських формувань).

Таблиця 2.18

**Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств
України за 2015-2019 рр.**

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +,-
Малі підприємства						
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	34161473,0	35839476,4	25542989,6	21495786,7	19459500,0	-14701973,0
Підприємства, які одержали прибуток						
до загальної кількості підприємств, %	88,3	87,7	86,1	86,2	83,1	-5,2
фінансовий результат, тис. грн.	43737063,3	41471963,4	37852455,1	37679179,0	29720600,0	-14016463,3
Підприємства, які зазнали збитків						
до загальної кількості підприємств, %	11,7	12,3	13,9	13,8	16,9	5,2
фінансовий результат, тис. грн.	9575590,3	5632487,0	12309465,5	16183392,3	10261100,0	685509,7

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [6], із представленням у публікації автора [22]

Кваліфікація достатності чи навпаки – недостатності фінансового результату діяльності сільськогосподарського підприємства залежить від якості організації його виробничої та фінансової діяльності. Варто зауважити, що передусім на фінансовий результат позитивно впливає структурованість виробництва за співвідношенням галузей, а також якість створеної продукції з подальшою ефективною її реалізацією на ринку. Ефекти фінансового характеру залежні від собівартості господарювання в кожному із сегментів (галузей, видів продукції) підприємницької участі [22]. У випадку організації господарювання національних підприємств має місце затратний характер ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та продовольство, тому вартість затрачених ресурсів зазвичай кваліфікує якість фінансового результату, що вітчизняні дослідники пов'язують із концепцією ціноутворення. Також варто навести підтвердження аргументації висновку щодо витратності виробництва.

Відносно макроекономічної фінансово-економічної результативності, то, аналізуючи фінансові результати сільськогосподарських підприємств України за 2015-2019 рр., можна зробити висновок, що частка підприємств, які отримували прибуток упродовж останніх п'яти років, становить у середньому 85% та відповідно частка тих, які не отримали прибуток – 15%; у 2019 р., порівняно з 2015 р. фінансовий результат до оподаткування зменшився на 11837652,7 тис. грн. та частка підприємств, які отримували прибуток, скоротилася на 5,5%; фінансовий результат до оподаткування малих підприємств зменшився на 14701973,0 тис. грн. та частка підприємств, які отримували прибуток, скоротилася на 5,2% [22].

Зазначене показує загальноекономічну результативність здійснення підприємництва в галузі, проте у конкретизації по окремих підприємствах. Для прикладу, для аналізу динаміки ефективності було обрано окремі сільськогосподарські підприємства, проте вони однотипні за розміром і варто відзначити, що функціонують з досить високим рівнем дохідності (табл. 2.19). Зокрема, для визначення економічної результативності

господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на мікрорівні було проведено аналіз фінансових результатів таких досліджуваних підприємств Вінницької області: Приватне акціонерне товариство «Дашківці», Приватне підприємство «Дари садів», Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія» (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Динаміка фінансових результатів досліджуваних сільськогосподарських підприємств Вінницької області, тис. грн.

Найменування показника	2017	2018	2019	Відхилення від 2019 р. до 2017 р. (+,-)	Відхилення від 2019 р. до 2018 р. (+,-)
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	131208	134894	162773	31565	27879
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	82526	82687	109528	27002	26841
Валовий прибуток	48682	52207	53245	4563	1038
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)	42363	42732	37378	- 4985	- 5354
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)	43228	44362	37390	-5838	-6972
Чистий фінансовий результат (прибуток)	43228	44362	37390	-5838	-6972
Приватне підприємство «Дари садів»					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	37148	43698	38326	1178	-5372
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	27663	34025	30426	2763	-3599
Валовий прибуток	9485	9673	7900	-1585	-1773
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)	2313	1176	1547	-766	371
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)	2947	2420	1763	-1184	-657
Чистий фінансовий результат (прибуток)	2947	2420	1763	-1184	-657
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	7900	12590	10030	2130	-2560
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	6521	9643	8320	1799	-1323
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	774	2492	408	-366	-2084
Чистий прибуток	774	2492	408	-366	-2084

Джерело: сформовано автором за показниками фінансової звітності досліджуваних підприємств – ф. № 2 «Звіт про фінансові результати» за 2017-2019 рр., із представленням у публікації автора [22]

Здійснивши горизонтальний і порівняльний аналіз динаміки фінансових результатів досліджуваних підприємств (табл. 2.19), можна виявити, що всі підприємства прибуткові, проте впродовж трьох останніх років фінансові результати мають тенденцію до зменшення, а саме: чистий прибуток ПрАТ «Дашківці» у сумі 37390 тис. грн. у 2019 р. зменшився на 5838 тис. грн., порівняно з 2017 р., чистий прибуток ПП «Дари садів» у сумі 1763 тис. грн. у 2019 р. зменшився на 1184 тис. грн., порівняно з 2017 р. [22].

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що на зменшення чистого прибутку вплинула собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), яка відповідно мала тенденцію до збільшення, зокрема: собівартість реалізованої продукції ПрАТ «Дашківці» зросла на 27002 тис. грн. у 2019 р. порівняно з 2017 р., собівартість реалізованої продукції ПП «Дари садів» зросла на 2763 тис. грн. у 2019 р. порівняно з 2017 р., собівартість реалізованої продукції ПСП «Вікторія» зросла на 1799 тис. грн. у 2019 р. порівняно з 2017 р. [22].

Зважаючи на те, що сільське господарство – це специфічна галузь національної економіки, значний вплив на її стан виявляють не лише фінансові показники, а й галузеві особливості, розмір підприємства, його розміщення, спеціалізація, що безпосередньо належить до організаційно-структурних аспектів формування економічної результативності сільськогосподарських підприємств [22]. Можна навести організаційно-економічні характеристики конкретних підприємств (табл. 2.20) з оцінками ефективності їхнього господарювання (табл. 2.21, Додаток Б).

Для дослідження представлені однотипні господарства з організаційною формою і розміром (табл. 2.20), що задовольняє критерій репрезентативності висновків, хоча структурно деякі з підприємств є малими, наприклад, приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія». За організаційно-економічними характеристиками ці підприємства характеризуються відносно стабільним розміром за площею угідь в користуванні, проте у зв'язку зі зміною структури вирощуваних культур, відсутністю тваринництва зменшується

зайнятість.

Таблиця 2.20

Організаційно-економічні характеристики сільськогосподарських підприємств, Вінницька область - 2015-2019 рр.

Назва підприємства / роки						Показники	Назва підприємства / роки					
роки							роки					
2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +,-		2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +,-
Приватне підприємство «АгроНіка»							Приватне підприємство «Дари садів»					
1531	1512	1505	1520	1600	69,0	С.-г. угіддя, всього, га	1701	1568	1368	1555	1410	-291,0
1531	1512	1505	1520	1600	69,0	в т.ч. рілля, га	1253	1143	1050	1115	1205	-48,0
33	30	29	32	34	1,0	Середньообл. чис. прац., осіб:	195	169	155	127	113	-82,0
Приватне підприємство «Фортуна»						Показники	Приватне підприємство «Кургани»					
1214	1205	1155	1121	1103	-110	С.-г. угіддя, всього, га	1300	1276	1290	1005	1100	-200
1214	1205	1155	1121	1103	-110	в т.ч. рілля, га	1300	1276	1290	1005	1100	-200
32	55	42	57	55	23,0	Середньообл. чис. прац., осіб:	24	26	27	26	27	3
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»						Показники	Приватне підприємство «Вікторія»					
4064	4365	4427	4357	3892	-172	С.-г. угіддя, всього, га	604	600	615	625	621	17
3924	4227	4288	4215	3797	-127	в т.ч. рілля, га	604	600	615	625	621	17
82	81	72	69	72	-10	Середньообл. чис. прац., осіб:	15	16	15	16	16	1

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Варто відзначити, що організаційно-економічні засади формування ресурсного потенціалу аналізованих підприємств (табл. 2.20), як і більшість інших, засновані на оренді, тому тут мають місце різновекторні варіації площі земель в користуванні. Ця позиція вважається також передумовою і складовою економічної результативності, адже за наявності відповідного земельного капіталу формуються умови для зайнятості населення, що на сьогодні вкрай важливо.

Проводячи порівняльну оцінку економічної результативності та ефективності господарської діяльності зазначених підприємств Вінницької області, можна охарактеризувати основні показники виробничої діяльності (табл. 2.21) – ефект урожайності сільськогосподарських культур; продуктивність праці за валовою продукцією рослинництва та тваринництва (табл. 2.22); структуру виробничих витрат (табл. 2.23, 2.24, 2.25). Варто

відзначити, що економічна результативність сільськогосподарських підприємств формується винятково в рослинництві, адже не всі аналізовані господарства займаються тваринництвом.

Вважається, що різносторонньою залежно від кон'юнктури ринку є ефективність господарювання (табл. 2.21, Додаток В), продуктивність праці і виробництва (табл. 2.22, Додаток Г), що відповідним чином впливає на структуру витрат виробництва (табл. 2.23, 2.24, 2.25, 2.26).

Таблиця 2.21

Ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств у рослинництві, Вінницька область - 2015-2019 рр.

Назва підприємства / роки						Показники рівня урожайності, ц з 1 га	Назва підприємства / роки					
роки							роки					
2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +, -		2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +, -
Приватне підприємство «АгроНіка»							Приватне підприємство «Дари садів»					
36,1	73,3	52,9	64,9	60,0	23,9	Зернові та зернобобові	18,3	48,8	44,9	46,0	46,7	28,4
19,5	30,5	29,3	28,7	29,0	9,5	Соняшник	17,3	22,6	24,1	26,0	27,2	9,9
14,2	21,5	16,0	-	-	-	Соя	13,9	-	-	-	-	-
Приватне підприємство «Фортуна»						Показники	Приватне підприємство «Кургани»					
57,8	59,5	50,1	58,1	68,0	10,2	Зернові та зернобобові	26,6	46,3	33,8	42,4	36,3	9,7
29,4	33,0	28,4	28,0	35,0	5,6	Соняшник	19,3	28,4	26,6	25	26	6,7
21,6	22,0	22,0	30,0	22,0	0,4	Соя	2,3	-	-	-	-	-
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»						Показники	Приватне підприємство «Вікторія»					
44,4	60,7	71,5	84,5	71,8	27,4	Зернові та зернобобові	30,5	41,6	35,8	52,0	41,8	11,3
30,4	27,3	22,1	21,4	33,2	2,8	Соняшник	17,7	24	24,7	29,0	23,1	5,4
10,3	24,7	23,2	35,3	22,0	11,7	Соя	8,7	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Результати виробничої діяльності у рослинництві щодо зазначених підприємств кардинально різняться (табл. 2.21) рейтингово за рівнем урожайності (за динамікою від нижчого до вищого – за останній рік – 2019 р.): зернові та зернобобові: ПрАТ «Дашківці», ПП «Фортуна», ПП «АгроНіка», ПП «Дари садів», ПП «Вікторія», ПП «Кургани»;

соняшник: ПП «Фортуна», ПрАТ «Дашківці», ПП «АгроНіка», ПП «Дари садів», ПП «Вікторія», ПП «Кургани»; соя: в оцінюваний рік вирощували лише в ПрАТ «Дашківці».

Ефективність за врожайністю не зовсім однозначна з позицій оцінки соціально-економічних стимулів, які спонукально впливають на результати господарювання. Загалом тут виділяємо чітку прив'язку результатів при плануванні до кон'юнктури ринку, адже, як видно з аналітики урожайності, господарства в основному вирощують експортні культури, вкладаючи в них максимум ресурсу і сподіваючись на ефект масштабу. Результативно за вартістю цей аспект виділяється у продуктивності – вартості валової продукції, що означає продуктивність праці й виробництва (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

**Вартість валової продукції сільськогосподарських підприємств,
Вінницька область - 2015-2019 рр., у постійних цінах 2010 року, млн грн.**

Назва підприємства / роки						Галузі – за вартістю продукції	Назва підприємства / роки					
роки							Роки					
2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +,-		2015	2016	2017	2018	2019	2019 до 2015 +,-
Приватне підприємство «АгроНіка»							Приватне підприємство «Дари садів»					
6,1	10,4	8,8	10,2	11,3	5,2	рослинництво	1,6	6,4	5,3	5,2	4,2	2,6
7,2	8,5	8,1	8,0	6,8	-4,4	тваринництво	0,06	0,02	0,03	0,02	0,02	-0,04
Приватне підприємство «Фортуна»						Показники	Приватне підприємство «Кургани»					
2,4	5,2	5,9	6,6	7,1	4,7	рослинництво	3,5	7,0	5,6	3,8	3,3	0,2
1,6	1,5	1,3	1,0	1,0	-0,6	тваринництво	-	-	-	-	-	-
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»						Показники	Приватне підприємство «Вікторія»					
1,9	2,7	3,0	3,6	3,1	1,2	рослинництво	1,7	2,6	2,7	3,9	3,1	1,4
-	-	-	-	-	-	тваринництво	-	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Виробничим чинником для зростання результативності господарювання за вартістю підприємці переважно вважають ефект масштабу виробництва, тобто переважання кількісної складової над якісною. Знову ж таки культивується сировинна модель з орієнтацією на

опосередкований доступ до зовнішніх більш ємних каналів збуту продукції. Відповідно валова продукція у досліджуваних підприємствах формується за рахунок кон'юнктурного максимуму реалізації кількох видів продукції.

Аналізуючи результативність та ефективність господарювання, варто звернути увагу на чинник витрат виробництва, який є визначальним для досягнення рентабельності діяльності (табл. 2.23, 2.24, 2.25, 2.26).

Таблиця 2.23

Структура витрат виробництва у сільськогосподарських підприємствах (займаються рослинництвом і тваринництвом), Вінницька область – 2015-2019 рр.

Види витрат	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.
Приватне підприємство «АгроНіка» - структура витрат, %															
Прямі матер.	57,6	57,8	55,7	52,1	51,6	58,5	57,7	57,5	60,1	56,3	55,4	64,6	50,9	50,0	59,9
Прямі витр. на оплату праці	7,0	5,2	24,5	4,9	3,5	22,8	6,6	4,7	22,8	7,5	5,9	22,7	10,1	8,3	27,9
Інші прямі	22,0	22,8	14,7	34,5	36,2	11,2	35,2	37,4	16,1	35,5	37,9	11,9	38,6	41,3	11,8
Загальновиробничі	13,4	14,2	5,1	8,5	8,7	7,5	0,4	0,4	1,0	0,7	0,8	0,8	0,4	0,4	0,4
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне підприємство «Дари садів» - структура витрат, %															
Прямі матер.	26,5	26,5	19,8	25,7	25,7	44,1	49,7	49,7	1,8	50,0	50,0	45,1	64,4	64,4	63,1
Прямі витр. на оплату праці	13,5	13,5	57,5	9,7	9,7	45,3	14,5	14,5	80,0	14,7	14,7	44,7	9,9	9,9	29,8
Інші прямі	34,7	34,7	21,4	31,7	31,8	10,6	19,5	19,5	18,2	20,9	20,9	10,2	13,5	13,5	7,1
Загальновиробничі	25,3	25,3	1,3	32,9	32,8	-	16,3	16,3	-	14,4	14,4	-	12,2	12,2	-
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна» - структура витрат, %															
Прямі матер.	53,1	49,4	67,2	56,3	54,0	69,1	56,7	53,7	70,2	43,4	40,5	61,1	59,9	58,9	64,6
Прямі витр. на оплату праці	8,0	4,4	21,9	6,1	3,4	21,6	7,9	4,6	22,5	7,0	3,4	29,2	9,0	5,2	27,8
Інші прямі	17,4	19,3	10,0	22,4	25,0	7,5	30,8	36,3	5,8	31,6	35,4	7,9	27,5	31,8	6,2
Загальновиробничі	21,6	26,9	1,0	15,2	17,6	1,8	4,7	5,4	1,5	18,0	20,6	1,9	3,6	4,1	1,5
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Особливості формування результативності виробництва та формування

його ефективності у структурній відповідності щодо оцінки виробничих витрат за вартісними показниками, залежать від спеціалізації й організації виробництва, а також кон'юнктури ринків витратних матеріалів. Як видно з аналізу структурної характеристики витрат виробництва, у сільськогосподарських підприємствах між останніми факторами пряма залежність (табл. 2.23, 2.24, 2.25, 2.26), а найбільш варіативними за розміром-обсягом в структурі є витрати на оплату праці.

Таблиця 2.24

Структура витрат виробництва досліджуваних підприємств, які займаються рослинництвом, Вінницька область – 2015-2019 рр.

Види витрат	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.
Приватне підприємство «Кургани» - структура витрат, %										
Прямі матер.	64,8	64,8	61,2	61,2	65,4	65,4	62	62	62,5	62,5
Прямі витр. на оплату праці	5	5	4,1	4,1	4,2	4,2	4,2	4,2	4	4
Інші прямі	15,5	15,5	14,8	14,8	12,7	12,7	16,9	16,9	13,2	13,2
Загальновиробничі	14,7	14,7	19,9	19,9	17,7	17,7	16,9	16,9	20,3	20,3
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне акціонерне товариство «Дашківці» - структура витрат, %										
Прямі матер.	62,2	62,2	55,1	55,1	65,0	65,0	33,8	33,8	46,1	46,1
Прямі витр. на оплату праці	6,6	6,6	6,0	6,0	5,8	5,8	6,7	6,7	6,9	6,9
Інші прямі	12,8	12,8	27,5	27,5	22,4	22,4	24,3	24,3	32,5	32,5
Загальновиробничі	18,4	18,4	11,4	11,4	6,8	6,8	35,2	35,2	14,5	14,5
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія» - структура витрат, %										
Прямі матер.	56,1	56,1	64,2	64,2	63,8	63,8	73,9	73,9	57,2	57,2
Прямі витр. на оплату праці	6,8	6,8	6,7	6,7	3,3	3,3	7,5	7,5	9,8	9,8
Інші прямі	25,2	25,2	19,5	19,5	25,0	25,0	18,6	18,6	32,0	32,0
Загальновиробничі	11,9	11,9	9,6	9,6	7,9	7,9	-	-	1,0	1,0
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Структурний обсяг витрат виробництва, через які опосередковано відбувається стимулювання підприємницької діяльності, змінюється залежно від спеціалізації господарювання, адже підприємства, згідно з витратами, більш вмотивовані на реалізацію сировинної моделі, яка є менш витратною.

Таблиця 2.25

**Структура витрат по підприємствах за основними видами продукції
рослинництва, Вінницька область – 2015-2019 рр.**

Назва виду продукції	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиборничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиборничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиборничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиборничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиборничі витрати
Приватне підприємство «АгроНіка» - витрати за статтями, %															
Пшениця	28,5	27,0	27,9	19,1	24,1	23,6	17,3	20,3	18,8	14,3	22,6	18,1	17,0	15,4	12,5
Кукурудза на зерно	29,2	39,9	27,8	31,9	33,1	33,4	32,6	27,8	29,0	42,2	39,2	40,3	24,1	24,1	29,8
Соняшник	33,4	21,5	30,0	36,6	28,4	29,5	25,4	23,0	28,6	22,6	19,4	21,1	33,4	36,6	32,6
Соя	6,0	7,6	10,1	12,3	14,2	13,4	4,8	13,0	7,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Приватне підприємство «Дари садів» - витрати за статтями, %															
Пшениця	22,5	29,5	33,0	31,9	42,1	30,6	7,9	1,2	9,8	11,8	2,1	14,1	13,5	1,9	16,4
Кукурудза на зерно	18,5	12,9	4,7	15,7	9,7	11,0	4,9	0,6	7,8	8,0	0,8	10,9	12,7	1,0	16,4
Соняшник	20,4	11,3	49,7	37,0	24,4	38,6	5,9	0,6	10,4	5,4	0,6	7,8	9,7	1,6	9,4
Соя	16,6	11,8	5,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна» - витрати за статтями, %															
Пшениця	40,7	44,6	43,3	33,9	41,9	32,5	33,8	37,2	27,3	33,7	29,8	30,8	31,4	34,9	47,7
Кукурудза на зерно	4,1	10,4	10,1	10,5	6,5	6,2	5,3	3,1	2,9	10,1	12,8	12,8	17,8	12,4	5,3
Соняшник	16,3	12,6	12,2	19,1	14,4	17,7	21,5	18,8	25,7	14,0	13,3	14,8	18,3	16,9	13,8
Соя	8,0	9,0	8,7	5,6	11,0	10,6	13,7	13,2	9,6	10,2	10,8	12,4	3,0	9,8	8,0
Приватне підприємство «Кургани» - витрати за статтями, %															
Пшениця	29,8	48,4	28,3	31,5	46,3	36,8	26,5	38,6	37,1	29,1	41,2	25,1	33,3	45,9	35,1
Кукурудза на зерно	10,0	9,3	6,5	23,9	19,7	20,5	17,6	17,3	23,2	31,8	15,1	37,3	32,0	22,0	30,1
Соняшник	22,8	7,9	20,8	26,3	14,2	21,2	29,3	17,6	0,4	24,3	32,9	25,5	27,1	22,5	22,4
Соя	15,3	13,6	8,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Приватне акціонерне товариство «Дашківці» - витрати за статтями, %															
Пшениця	30,1	22,2	29,7	31,7	31,8	31,9	21,2	35,5	35,0	27,4	31,8	28,0	23,0	20,0	21,2
Кукурудза на зерно	21,0	57,2	32,5	17,3	17,5	17,9	24,6	21,9	22,7	46,4	22,1	29,2	26,7	29,1	25,1
Соняшник	32,4	10,9	21,3	21,1	21,1	21,1	10,2	20,5	20,9	9,3	17,8	12,1	13,8	14,2	14,8
Соя	9,8	4,0	11,4	8,4	8,3	8,3	4,8	8,7	8,4	0,7	2,1	0,8	4,5	5,4	5,4
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія» - витрати за статтями, %															
Пшениця	39,9	29,5	32,9	53,5	55,8	51,5	31,0	29,3	33,3	31,0	34,5	18,8	39,3	39,1	18,7
Кукурудза на зерно	19,7	15,2	17,2	26,5	18,8	25,5	14,3	18,7	11,0	20,8	13,5	33,9	10,1	7,0	23,0
Соняшник	17,1	20,7	18,2	11,3	9,6	8,9	24,6	16,0	22,5	19,9	14,6	17,0	21,3	14,4	26,0
Соя	12,9	17,9	18,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Дещо відрізняється структура витрат підприємств, які займаються лише рослинництвом, від структури витрат підприємств, у яких у виробничій системі наявна тваринницька галузь.

Таблиця 2.26

Структура витрат на підприємствах за основними видами продукції тваринництва, Вінницька область – 2015-2019 рр.

Назва виду продукції	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати
Приватне підприємство «АгроНіка» - витрати за статтями, %															
Прівіси живої маси ВРХ	36,2	16,4	19,0	16,1	16,3	19,7	27,9	21,0	26,0	22,6	11,1	13,8	28,4	11,4	13,0
Молоко	63,8	83,6	81,0	83,9	83,7	80,3	72,1	79,0	74,0	77,4	88,9	86,2	71,6	88,6	87,0
Приватне підприємство «Дари садів» - витрати за статтями, %															
Мед	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна» - витрати за статтями, %															
Прівіси живої маси ВРХ	21,3	29,4	29,9	14,4	19,1	24,1	12,7	15,6	15,6	36,4	16,2	10,6	34,0	14,8	13,5
Прирости живої маси свиней	17,0	14,3	14,5	12,6	16,0	14,3	9,2	13,4	9,1	25,1	15,2	10,0	23,6	16,3	13,1
Молоко	61,7	56,3	55,6	73,0	64,9	61,6	78,1	70,9	75,3	38,5	68,6	79,4	42,4	68,9	73,4

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

Економічна результативність підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі формується у сфері сільського господарства, переробної промисловості, забезпечуючи галузі. У цьому параграфі сконцентровано увагу на діяльності сільськогосподарських підприємств, які займаються традиційним сільським господарством і вирощують кілька експортоорієнтованих культур. Така ситуація у їхньому розвитку пов'язана із загальною експортоорієнтованістю розвитку всього вітчизняного сільського господарства відповідності до кон'юнктури ринку і мотивації

виробляти продукцію-сировину, що становить головну можливість досягти мінімізації витрат, бути конкурентоспроможними.

2.3. Державна політика стимулювання розвитку підприємництва в АПК

У сучасних умовах подальший розвиток агропромислового комплексу країни об'єктивно потребує ефективного механізму державного регулювання в аспекті стимулювання, тому що саме ця галузь, з урахуванням її стійкості, повинна стати флагманом у розвитку економіки держави в цілому через достатній рівень природно-ресурсного потенціалу. Для детальнішого вивчення проблематики державного регулювання суб'єктів господарювання аграрної сфери варто розглянути їх інструменти здійснення.

Дослідивши щомісячний розподіл прямої підтримки АПК у вигляді дотацій, можна зробити висновок, що найбільша сума підтримки виділена на вересень місяць у сумі 513221,3 тис. грн.; жовтень – 556972,6 тис. грн. та грудень – 538297,0 тис. грн. Якщо розглядати окремо загальний та спеціальний фонд, то виявлено, що сума підтримки спеціального фонду більша від суми загального фонду на 2154000,0 тис. грн. Це явище очевидне, бо спеціальний фонд – це кошти, що надходять із конкретною метою і використовуються на відповідні видатки за рахунок цих надходжень, а в нашому випадку цією метою є фінансова підтримка АПК. Ознайомившись із показником державної підтримки АПК на 2017 рік, можна провести аналіз динаміки змін показників фінансової підтримки АПК України протягом 2012-2017 рр., табл. 2.27 [16].

Проведений аналіз динаміки змін показників фінансової підтримки АПК України (Міністерство аграрної політики та продовольства) підтверджує те, що фінансова підтримка АПК у 2017 році порівняно з 2012 роком зменшилась на 3,1 млрд грн., але порівняно з двома останніми роками (2015-2016 рр.) простежувалася тенденція до збільшення. Показник 2017 року порівняно із 2015 роком збільшився на 3,8 млрд грн., із 2016 р. –

на 3,9 млрд грн.

Таблиця 2.27

**Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України,
млрд грн.**

Показники	Роки						Відхилення (+; -) 2017/2012
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Видатки Державного бюджету (всього)	360,5	363,6	384,6	554,6	642,3	735,4	374,9
Мінагрополітики	8,6	8,4	3,5	1,7	1,6	5,5	-3,1
Відсоток до загального обсягу видатків	2,39	2,3	0,9	0,3	0,25	0,7	-1,69

Джерело: сформовано за [16]

Одним із аспектів, що сприяє розвитку агросектору в Україні, є сприятливі природні умови. При цьому за останні роки зміни клімату створюють нові виклики для галузі і зумовлюють потребу у підвищенні ефективності державного регулювання. Збереження та розвиток ресурсного потенціалу аграрного сектору при дії відповідних особливостей значною мірою залежить від інструментів державного регулювання у сфері сільськогосподарського виробництва та контролю з боку держави щодо їх формування та реалізації [45].

Підтвердженням потужності ресурсного потенціалу вітчизняного сільського господарства є частка у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни в розмірі 9%, що в грошовому вимірі становить 358 млрд гривень (рис. 2.2).

Відповідно до даних рисунка 2.2, значення сільського господарства в економіці України зростало за останні 10 років. Найбільші зміни в частці агросектору у ВВП спостерігаються в роки економічних криз, що означає відносну стійкість галузі до кризових явищ. Зокрема, в умовах економічної рецесії агросектор падає набагато менше, ніж інші сектори [45].

Державна підтримка, яка є складовою аграрної політики, здійснюється через такі державні інституції: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів

України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України і Державну фіскальну службу України (табл. 2.28).

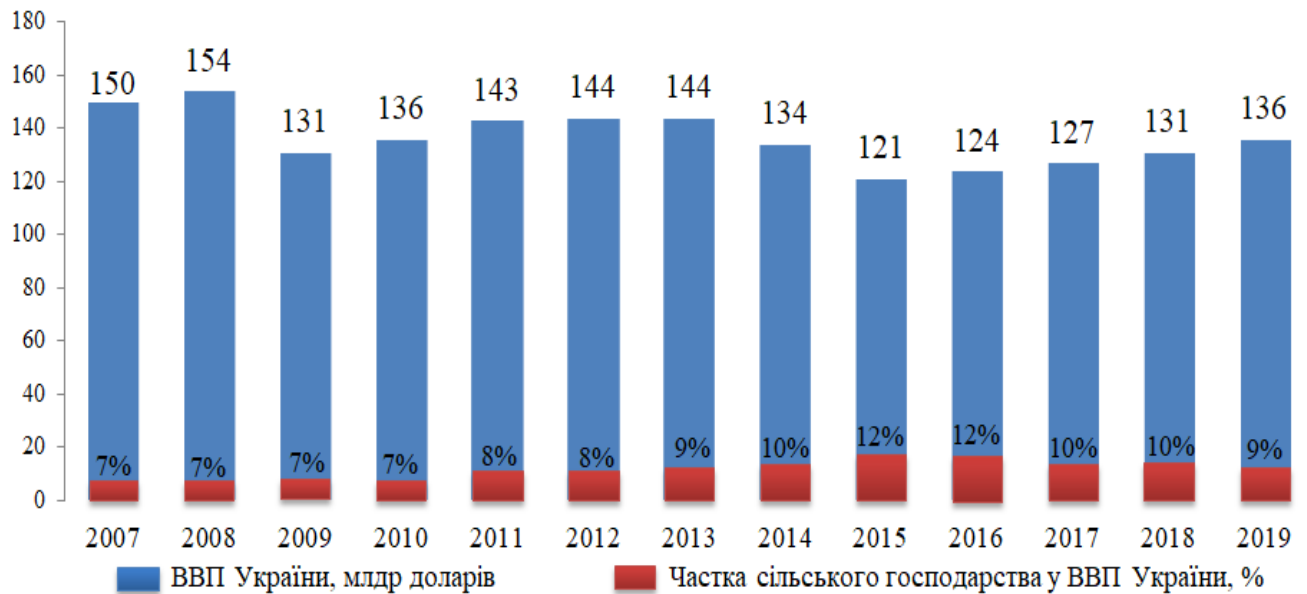

Рис. 2.2. Реальний ВВП України (млрд доларів) та частка сільського господарства у ВВП України (%) у 2007-2019 роках

Джерело: сформовано автором за даними [6, 13], із представленням у публікації [45]

Кожна інституція виконує важливу функцію у питаннях забезпечення та розподілу державної підтримки, зокрема [45]:

- Верховною Радою України затверджено та прийнято нормативну-правову базу, яка регулює відносини між суб'єктами господарювання в сільському господарстві та державою;
- відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» Кабінет Міністрів України здійснює підтримку через Аграрний фонд;
- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України провадить державну підтримку через Програми підтримки розвитку підприємництва у сільському господарстві;
- Державна фіскальна служба України через систему оподаткування здійснює адміністрування податків і зборів [45].

Система державної підтримки сільського господарства України

Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників			
Верховна Рада України	Кабінет Міністрів України		
	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Державна фіскальна служба	Аграрний фонд
Закони та постанови	Програми підтримки розвитку підприємництва у сільському господарстві	Система оподаткування	
<ul style="list-style-type: none"> • Господарський кодекс України; • Цивільний кодекс України; • Земельний кодекс України; • Податковий кодекс України; • Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України»; • Закон України «Про фермерське господарство»; • Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» 	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств; • Фінансова підтримка ФГ на поворотній основі через Український Державний фонд (безвідсоткові кредити); • Державна підтримка через доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови СФГ; • Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки с.-г. продукції; • Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства; • Часткова компенсація вартості с.-г. техніки та обладнання вітчизняного виробництва; • Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; • Доступні кредити 5-7-9%. 	<ul style="list-style-type: none"> • Повернення ПДВ; • Податок на прибуток; • Єдиний податок (4-та група); • Земельний податок 	<ul style="list-style-type: none"> • Товарна інтервенція; • Фінансова інтервенція; • Ситуативний вплив на цінову політику; • Бюджетна позика; • Фінансова підтримка

Джерело: сформовано автором за [9, 28], із представленням у публікації [45]

На основі даних про основні складові сучасної системи державної підтримки сільського господарства України можна здійснити аналіз динаміки змін показників фінансової підтримки аграрного сектору України протягом 2012-2020 років (рис. 2.3).

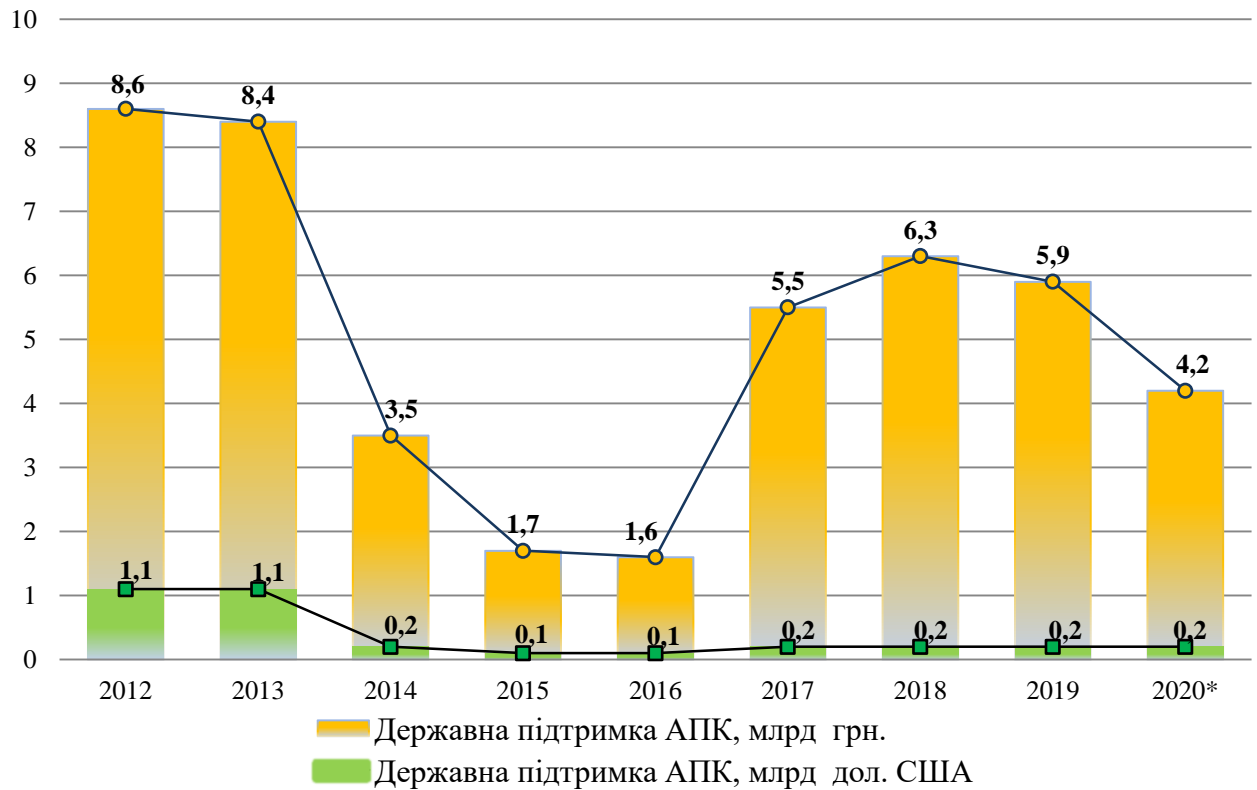

Рис. 2.3. Державна підтримка АПК України за 2012-2020 роки, млрд грн. та млрд дол. США

Джерело: сформовано автором за даними Інформаційно-аналітичного порталу АПК України [37], із представленням у публікації [45]

Загалом, оцінюючи динаміку видатків Державного бюджету України на державну підтримку агросектору за аналізований період, необхідно зазначити, що вони не були сталими та зазнали змін.

Розмір фінансової підтримки у 2020 році зазнав зменшення порівняно з попередніми 2017, 2018, 2019 роками відповідно на 1,3 млрд грн., на 2,1 млрд грн. та на 1,7 млрд грн. А порівняно з 2012 роком підтримка 2020 року зменшилась на 4,4 млрд грн. Проте порівняно з 2015 та 2016 роками у 2020 році простежувалась тенденція до збільшення фінансової підтримки, адже у 2015-2016 рр. державою було виділено найменші обсяги

коштів за рахунок перерозподілу державних коштів на посилення національної безпеки. Таким чином показник 2020 року порівняно із 2015 роком збільшився на 2,5 млрд грн., із 2016 роком – на 2,6 млрд грн.

Для визначення достатності розміру державної підтримки вітчизняного агросектору проведено порівняльний аналіз розміру державних підтримок інших країн світу та України. Для порівняння показників розміру державної підтримки сільського господарства в окремих країнах світу було сформовано відповідний графік (рис. 2.4).

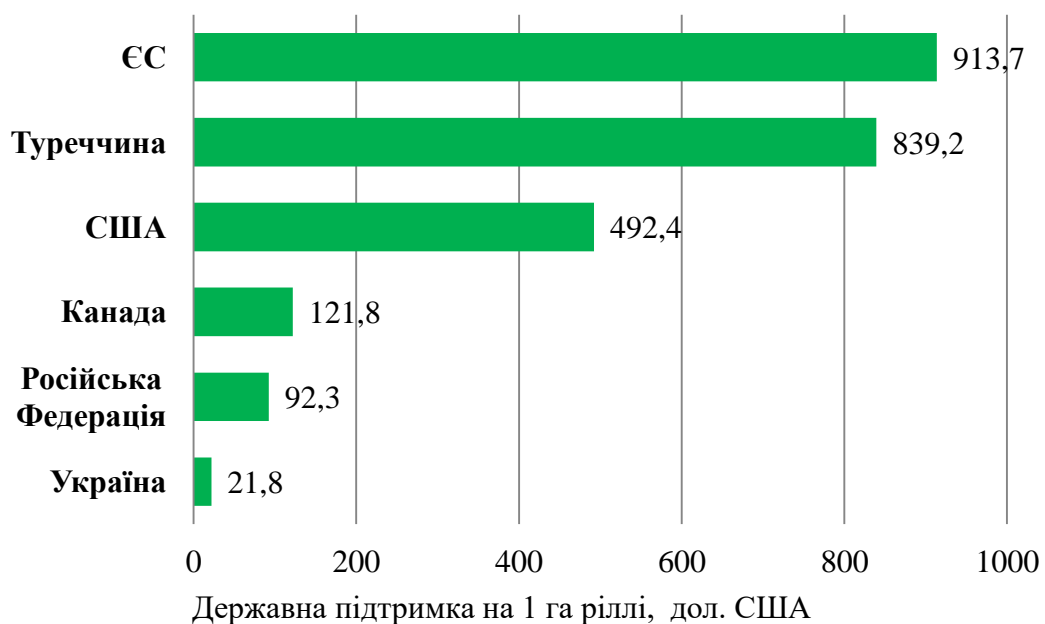

Рис. 2.4. Державна підтримка сільського господарства в світі та Україні у 2019 році

Джерело: складено за даними аналізу інформації OECD і державного бюджету України за 2019 рік [15], із представленням у публікації [45]

Відповідно до аналізу, найвищий рівень державної фінансової підтримки із розрахунку на 1 га ріллі в країнах ЄС та Туреччині, що становить відповідно 931,7 і 839,2 дол. США. У США цей показник сягає близько 492,4 дол. США, а в Канаді – 121,8 дол. США. В Україні він найменший – 21,8 дол. США [15].

Інструменти державного регулювання економічного розвитку суб'єктів господарювання аграрної сфери застосовуються для збалансування інтересів

підприємців, держави й суспільства. Саме такою в наш час є інституційна традиція, тому наша держава її дотримується, розбудовуючи ринкову модель економіки. Проте варто зауважити, що в Україні не зовсім структуровано враховуються національні інтереси, традиції господарювання, наприклад, щодо підтримки фермерського руху; розвитку сімейних форм господарювання та кооперації. Цей аспект доволі проблемний, що в поєднанні з недостатністю ресурсів державної фінансової підтримки значно поглиблює процеси латифундизації. Таким чином, можна вважати, що інструменти державного регулювання потрібно максимально переорієнтувати на підтримку структур, які зацікавлені в сталому розвитку аграрної сфери [45].

Отже, останніми роками спостерігається тенденція скорочення обсягів прямої підтримки сільськогосподарських виробників у багатьох країнах світу, аналогічно й в Україні. Але навіть за умов її зменшення вказаний рівень підтримки досить суттєво перевищує аналогічний у вітчизняних аграріїв. Тому держава має звертати увагу на ці обставини та розробити ефективний механізм вирівнювання обсягів підтримки вітчизняних агровиробників з метою забезпечення їм конкурентних переваг із закордонними агроформуваннями, що мають набагато вищий його рівень. Також окремими причинами недоотримання державної підтримки вітчизняними агроформуваннями є нечіткість правил надання підтримки та непрозорість механізмів розподілу коштів.

2.4. Розвиток виробництва біопалива як перспективної сфери стимулювання підприємницької діяльності

У системі аграрного розвитку агропромислового комплексу зосереджено чимало взаємопов'язаних галузей, які на сьогодні вважаються перспективними, зокрема такою варто вважати виробництво біопалива. Адже Україна – аграрна країна з великим потенціалом сільського господарства, виробництва альтернативних джерел енергії, запорукою чого є родючі землі

та помірні кліматичні умови для вирощування енергетичних культур. Але, попри все це, Україна залишається енергозалежною. Одним із перспективних напрямів енергозбереження в аграрних підприємствах є виробництво біогазу як виду відновлювальних джерел енергії, сировину для одержання якого постачає сільське господарство. Тому що на основі біоенергетичної утилізації органічних відходів, одержаних у результаті господарської діяльності аграрних підприємств, забезпечується виробництво біогазу та високоякісних органічних добрив [24].

Біогазові технології узгоджуються з принципом сталого розвитку, тому що повертають органічну субстанцію в агропромисловий цикл, перетворивши її з категорії відходів у категорію добрив. Побічним продуктом технології є лише біогаз, який досить ефективно утилізується в існуючих енергетичних установках та використовується як аналог природного блакитного палива, що качається з надр землі і в свою чергу впливатиме на зменшення енергозалежності. А біогазова станція – такий собі промисловий «самогонний апарат», тільки жене він не етиловий спирт, а біометан. Сировиною брагою для нього можуть бути технічні культури, гній тварин, будь-який жом - буряковий, ягідний, овочевий, а також солома або очерет [5].

З огляду на це, у наш час питання виробництва та використання біогазу є дуже актуальним, зокрема для сільськогосподарських підприємств України, адже енергетична безпека нашої країни практично повністю залежить від європейського газового ринку.

Багато європейських країн вже давно запроваджують відновлювані джерела енергії, що не лише не шкодять довкіллю, а й позитивно впливають на економічний розвиток територіальних громад та показник енергонезалежності. Україна сьогодні є учасником тільки початкового процесу скорочення енергозалежності від інших держав. Енергозалежність України можна відтворити в показниках імпорту газу в Україну [24]. Так у 2017 році поставки імпортованого газу в Україну здійснювались лише з

європейського газового ринку. Порівняно з 2016 роком імпорт газу збільшився на 27% – з 11,1 млрд куб. м до 14,1 млрд куб. м, що ми можемо побачити на рис. 2.5.

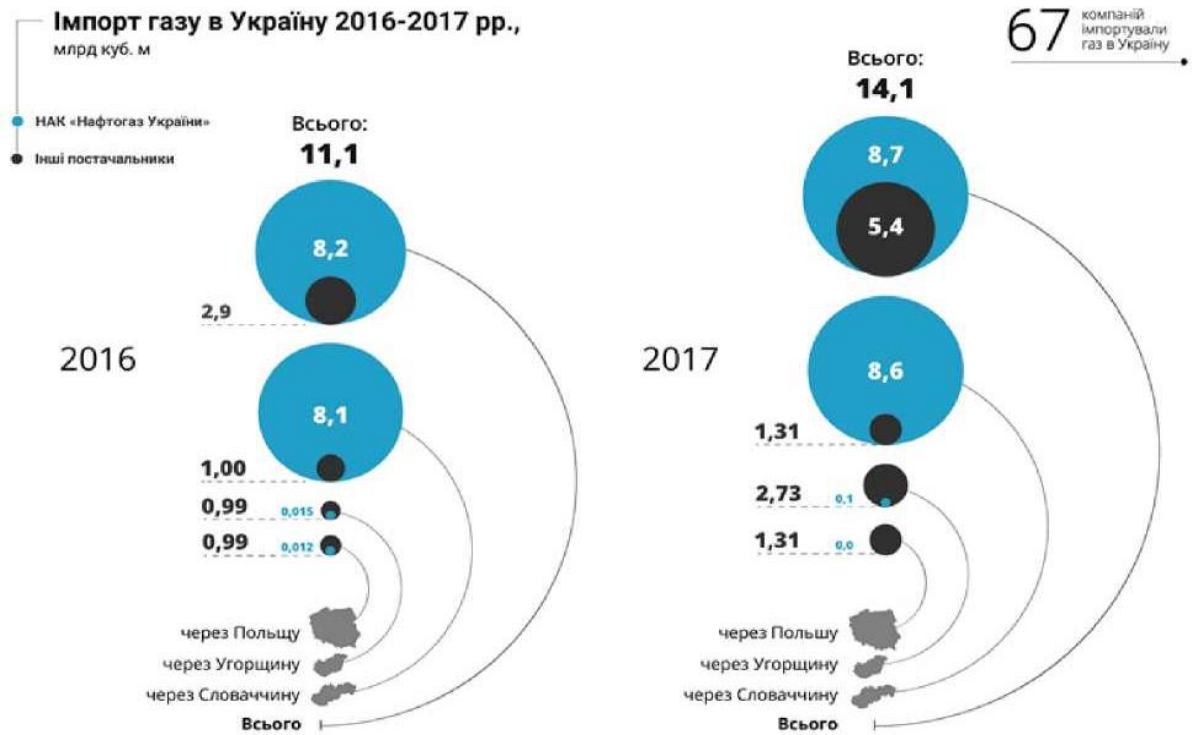

Рис. 2.5. Обсяги імпорту природного газу в Україну 2016-2017 рр.

Джерело: сформовано за [41]

Імпорт газу в Україну 2018-2019 рр., млрд куб. м

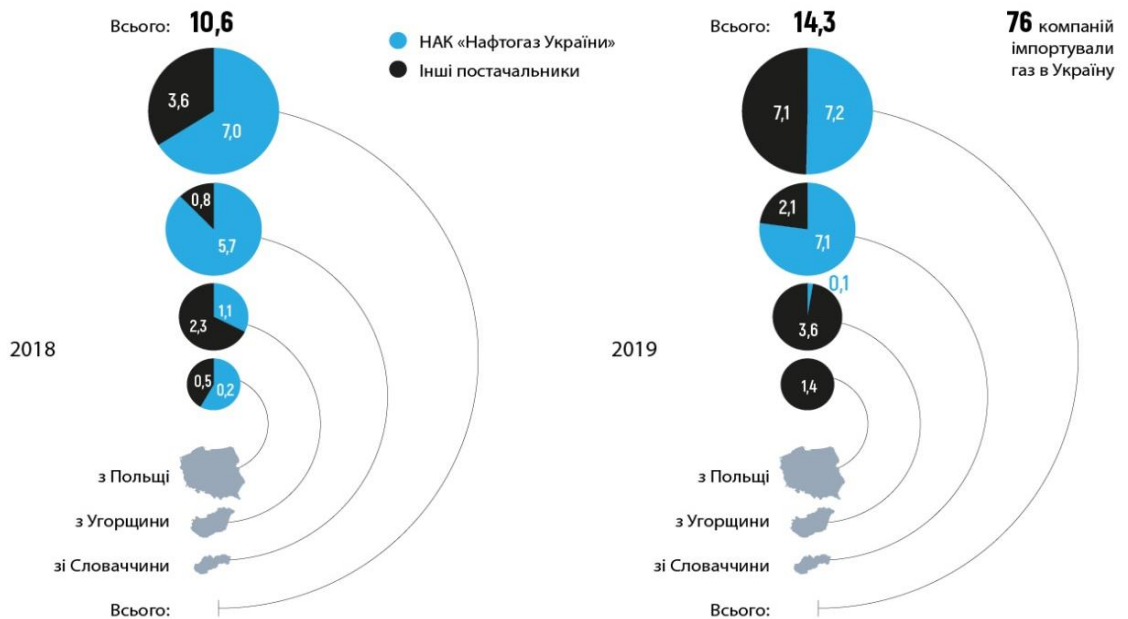

Рис. 2.6. Обсяги імпорту природного газу в Україну 2018-2019 рр.

Джерело: сформовано за [11]

Враховавши дані показники (рис. 2.5), можна зробити висновок, що важливим надбанням року стало збільшення обсягів та частки імпорту приватними трейдерами та споживачами газу. У 2017 році ці компанії імпортували в 1,8 рази більше газу, ніж у 2016 році – 5,4 млрд куб. м проти 2,9 млрд куб. м, в результаті чого у 2017 році газ в Україну імпортували 67 компаній, у 2016 році – 34 компанії [41].

Видно, що обсяг імпорту природного газу зростає, що негативно впливає на показник енергозалежності країни.

У 2019 році поставки імпортованого газу в Україну здійснювались винятково з європейського газового ринку. За даними АТ «Укртрансгаз», порівняно з 2018 роком імпорт газу зріс на 34,9% – з 10,6 млрд куб. м до 14,3 млрд куб. м. Нафтогаз збільшив імпорт із 7,0 млрд куб. м до 7,2 млрд куб. м (2,8%). При цьому компанія імпортувала відносно малі обсяги газу у 1 кварталі 2019 року і наростила обсяги закачування газу у другій половині 2019 року, щоб створити достатні запаси газу для безперебійного постачання газу своїм клієнтам упродовж опалювального сезону. Приватні компанії суттєво наростили обсяги імпорту: із 3,6 млрд куб. м до 7,1 млрд куб. м (97,2%) [11].

У 2019 році газ в Україну імпортували 76 компаній (у 2018 році – 65 компаній). Нафтогаз закупував природний газ у 2019 році у 10 європейських постачальників (у 2018 році – 18 компаній) [11].

Враховавши показники імпорту природного газу, у дослідженні варто звернути увагу на його цінову політику як на один із негативних факторів, який впливає на всіх споживачів в Україні.

Під час вивчення цієї проблематики було досліджено саме цінову політику на природний газ для промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання, у тому числі сільськогосподарських підприємств (табл. 2.29). Адже витрати на такі види палива займають велику частину від загального обсягу витрат підприємства.

Таблиця 2.29

Цінова політика природного газу для промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання з 1 квітня 2018 року, грн за 1000 куб. м

Категорії споживачів	Умови застосування ціни	Ціна природного газу як товару з ресурсу НАК «Нафтогаз України», без ПДВ	ПДВ 1) до Ціни газу як товару	Ціна природного газу як товару з ПДВ	
Промислові споживачі та інші суб'єкти господарської діяльності, які не підпадають під дію Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу	I Місячні обсяги використання природного газу: від 50 тис.куб.м. за відсутності заборгованості перед Компанією за попередні періоди	За умови попередньої оплати до періоду (календарний місяць) поставки газу	7 225,00	1 445,00	8 670,00
		За умови оплати протягом або після періоду (календарний місяць) поставки газу	7 953,00	1 590,60	9 543,60
Промислові споживачі та інші суб'єкти господарської діяльності, які не підпадають під дію Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу	II Місячні обсяги використання природного газу: до 50 тис.куб.м включно	Відповідно до укладеного договору	7 953,00	1 590,60	9 543,60
Постачальники для подальшої реалізації газу установам та організаціям, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, промисловим споживачам	III Обсяги закупівлі природного газу не регулюються	Відповідно до укладеного договору	7 953,00	1 590,60	9 543,60
Дочірні підприємства, які засновані Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України», та господарські товариства, єдиним акціонером (учасником) яких є такі дочірні підприємства	IV Місячні обсяги закупівлі природного газу не регулюються	Відповідно до укладеного договору	7 225,00	1 445,00	8 670,00

Джерело: сформовано за [27], із представленням у публікації автора [24]

Отже, проаналізувавши вартість природного газу для суб'єктів господарювання, було виявлено, що ціна є доволі високою, та не всі сільськогосподарські підприємства, зокрема ті, які входять до категорії малих, спроможні проводити розрахункові операції за використання природного газу. Адже ці витрати несуть за собою прямий вплив на первісну вартість продукції та фінансовий результат підприємства загалом. Як зазначає Департамент із корпоративних комунікацій Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» [27], порівняно з цінами на березень 2018 року, у квітні ціни на природний газ збільшено на 7,4-9,8%.

Таким чином можна стверджувати, що імпортований газ варто замінювати українським біогазом, потенціал виробництва якого є саме в сільськогосподарських підприємствах, що частково б вирішило й економічну, й екологічну проблеми нашої держави [24].

Значною перевагою виробництва біогазу є використання поновлюваних джерел енергії, які в нашій країні є невичерпними. Широкий і постійно доступний спектр органічних речовин уможлиблює постійне і безперервне виробництво біогазу й сприяє економії викопних енергоносіїв [24].

Наступними не менш суттєвими перевагами виробництва і використання біогазу, які вплинуть на забезпечення відтворення економічного, екологічного та соціального ефектів, є:

1. Покращення стану навколишнього середовища, яке поєднуватиме вирішення таких важливих питань, як: генерація «чистої» енергії із сміття, зменшення обсягів сміттєзвалищ, мінімізація пожеж на звалищах.

Також, як зазначає вітчизняний учений Г. М. Калетнік, виробництво біогазу дозволяє скоротити кількість викидів метану в атмосферу. Метан вносить серйозні корективи до стану атмосфери Землі. Формується так звана «лінза» зі всіляких газів і особливо з'єднань вуглецю, яка перешкоджає виходу тепла в космічний простір. Таким чином тепло концентрується в

самій атмосфері, і на планеті стає все спекотніше і спекотніше. У цьому процесі метан має в 21 раз сильніший негативний вплив, ніж двоокис вуглецю. Таким чином виробництво біогазу і подальше його використання для виробництва тепла і електроенергії є найбільш ефективним засобом боротьби з глобальним потеплінням [14].

2. Відновлюване джерело енергії. Для виробництва біогазу використовується відновлювана біомаса. Широкий спектр використовуваної сировини для виробництва біогазу дозволяє будувати біогазові установки фактично всюди в районах концентрації сільськогосподарського виробництва та технологічно пов'язаних із ним галузей промисловості. Універсальність способів енергетичного використання біогазу як для виробництва електричної та/або теплової енергії за місцем його утворення, так і на будь-якому об'єкті, під'єднаному до мережі ПГ, так і в якості моторного палива для автомобілів. Стабільність виробництва електроенергії з біогазу упродовж року дозволяє покривати пікові навантаження в мережі, особливо з урахуванням роботи нестабільних джерел, наприклад, сонячних і вітрових електростанцій. Конкурентоспроможне енергетичне використання орних земель порівняно з виробництвом рідких моторних палив (біоетанолу та біодизелю). Доведено, що в разі виробництва біогазу з енергетичних гібридів кукурудзи, виробництво енергії нетто на 1 га орних земель вище приблизно від 2 (у разі ТЕС на біогазі) до 4 (у разі ТЕЦ на біогазі) раз, ніж при виробництві біоетанолу або біодизелю [4].

3. Створення робочих місць за рахунок формування ринкового ланцюжка від постачальників біомаси до експлуатуючого персоналу енергетичних об'єктів. У Німеччині сектор біоенергетики за кількістю створених робочих місць (122 тис. місць) перевищує інші сектори.

4. Агротехнічний ефект від застосування зброженої в біогазових реакторах маси на сільськогосподарських полях проявляється в покращенні структури ґрунтів, регенерації та підвищенні їхньої родючості за рахунок внесення поживних речовин органічної природи. Розвиток ринку органічних

добрив, в т.ч. з переробленої в біогазових реакторах маси, в перспективі буде сприяти розвитку ринку екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні та підвищенню конкурентоспроможності з аналогічним ринком у країнах ЄС [4].

Проведений аналіз показників імпорту природного газу, цін на нього та врахування переваг використання біогазу спонукало до дослідження чисельності наявних біогазових установок в Україні. У результаті цього за даними Держенергоефективності було виявлено, що створення біогазових установок в Україні з кожним роком набирає нових обертів, кількість яких сьогодні сягає 49 об'єктів, які б при максимальній потужності могли б отримувати 86 МВт електроенергії [8] (рис. 2.7).

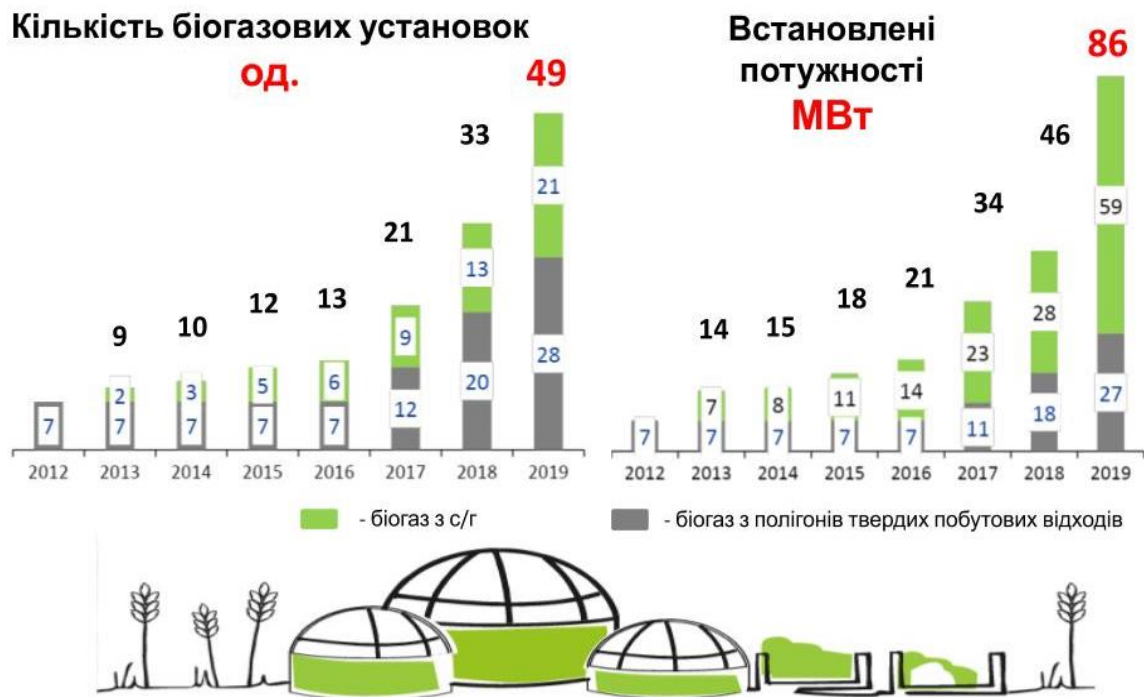

Рис. 2.7. Динаміка зростання біогазових потужностей в Україні за 2012-2019 роки

Джерело: сформовано за даними Держенергоефективності України [8, 38]

За даними Держенергоефективності, сьогодні в Україні діє 49 установок, що виробляють енергію з біогазу та працюють за «зеленим» тарифом. Отже, згідно даним рис. 2.7 загальна встановлена потужність

біогазових установок у 2019 році – 86 МВт майже у 5 разів більше, ніж наприкінці 2015 року (18 МВт). З них 59 МВт (21 установка) працюють на відходах сільського господарства, 27 МВт (28 установок) – на твердих побутових відходах. Протягом 2018 року було введено 12 МВт біогазових потужностей (12 установок), протягом 2019 року – 40 МВт (16 установок). При цьому за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), упродовж 2019 року біогазовими установками вироблено 247 млн кВт-год електроенергії. Темпи зростання біогазових потужностей в Україні в 2019 році майже в 3,5 рази перевищили показники 2018 року. Загальна кількість інвестицій у цей сектор протягом 2012-2019 років – 140 млн євро [38].

Отже, приріст в енергопотужностях за 2018-2019 роки перевищив 50%, проте Україні ще далеко до лідера біогазової індустрії – Німеччини, де за даними Асоціації біогазу Німеччини кількість біогазових установок до кінця 2019 року перевищить 9500 установок, що генерують понад 5000 МВт електроенергії [12].

Зокрема, варто відзначити успішний приклад виробництва енергії з біогазу у Хмельницькій області, утвореного унаслідок бродіння відходів сільського господарства, – Теофіпольську Енергетичну Компанію потужністю 15,6 МВт. Для нашої країни це один із видів новаторства та приклад для наслідування, адже перше, що спонукало власників цього підприємства до його створення – це екологічна безпека. А також факт того, що виробництво біогазу нешкідливе для оточуючого середовища, так як не спричиняє додаткову ремісію парникового вуглекислого газу і зменшує кількість органічних відходів [24].

Ураховуючи технологічні особливості та масштабність, така станція є однією з найбільших у Європі. У 2017 році ТОВ «Теофіпольська енергетична компанія» (ТЕК) приєдналася до мережі НАК «Укренерго», а вже сьогодні 90% енергії, яка виробляється, спрямовується до НАК «Укренерго». Для виробництва біогазу використовуються відходи цукрового заводу та

тваринницьких підприємств – буряковий жом і гній, а також силос. Електроенергія, вироблена з біогазу, використовуватиметься для потреб підприємства, а також промислової галузі та населення району [2, 3].

Відповідно відкриття біогазової установки позитивно вплинуло на соціально-економічний розвиток Теофіпольського району Хмельницької області. Як зазначає Теофіпольська РДА, завдяки реалізації таких проєктів сьогодні район посідає 2-ге місце у Хмельницькій області з освоєння капітальних інвестицій у грошовому еквіваленті: 16280 гривень на особу. Створюються нові робочі місця, з'являється додаткова робота для суміжних галузей, додаткові надходження до бюджету та відповідно розвивається інфраструктура [3].

Біогаз як продукт біоперетравлення, що має високий вміст метану, може бути перетворений на електроенергію, яка реалізується за «зеленим тарифом»; тепло (для власних потреб підприємства або на продаж); гарячу воду, а також використовуються органічні відходи біогазової установки (дигестат) як добриво [44].

Дигестат – залишок виробництва біогазу з органічної маси. Біогаз утворюється в результаті метанового бродіння органічних речовин. Але газ – це лише 10% від загальної біомаси, з якої він виробляється. А з решти 90% біомаси виходить той самий дигестат. Він містить такі компоненти: азот – 2,3-4,2 кг/т, фосфор – 0,2-1,5 кг/т, калій – 1,3-5,2 кг/т. Ця субстанція близька за хімічним складом до компосту, отже, може застосовуватися як додаткове добриво для підвищення родючості ґрунтів [44].

Дигестат буває рідким і твердим. Рідкий дигестат вносять у ґрунт, а тверда фракція дигестату може бути висушеною, гранульованою, і її зручно поєднувати з іншими відходами. Також його зручно поєднувати з іншими відходами або органічними продуктами, як, наприклад, деревними стружками, тирсою. Дигестат покращує урожай у сільському господарстві, надаючи додаткові поживні речовини й допомагаючи підтримувати необхідне зволоження ґрунту. Якщо мінеральні добрива засвоюються лише на 35-50%, то біодобрива – практично на 99%. І аграрії зараз дедалі більше

почали цінувати дигестат саме як альтернативне добриво [20].

Досвід провідних країн світу в аграрній сфері показує, що переробка сільськогосподарських відходів на відновлювальні джерела енергії зможе не лише забезпечити підприємство енергетичними ресурсами, а й забезпечити його автономію, адже переробка відходів на біогаз зможе не лише забезпечити підприємство енергетичними ресурсами, тепловою енергією, а й якісним органічним добривом (дигестат), яке сприяє зменшенню собівартості продукції та зростанню врожайності та рентабельності виробництва сільськогосподарських культур [44].

Яскравим прикладом ефективного використання утилізованих відходів від власного виробництва є молоде вітчизняне сільськогосподарське підприємство у Вінницькій області – ТОВ «Органік-Д», яке працює за принципом безвідходного виробництва, використовуючи при цьому власну біогазову станцію (рис. 2.8) [44].

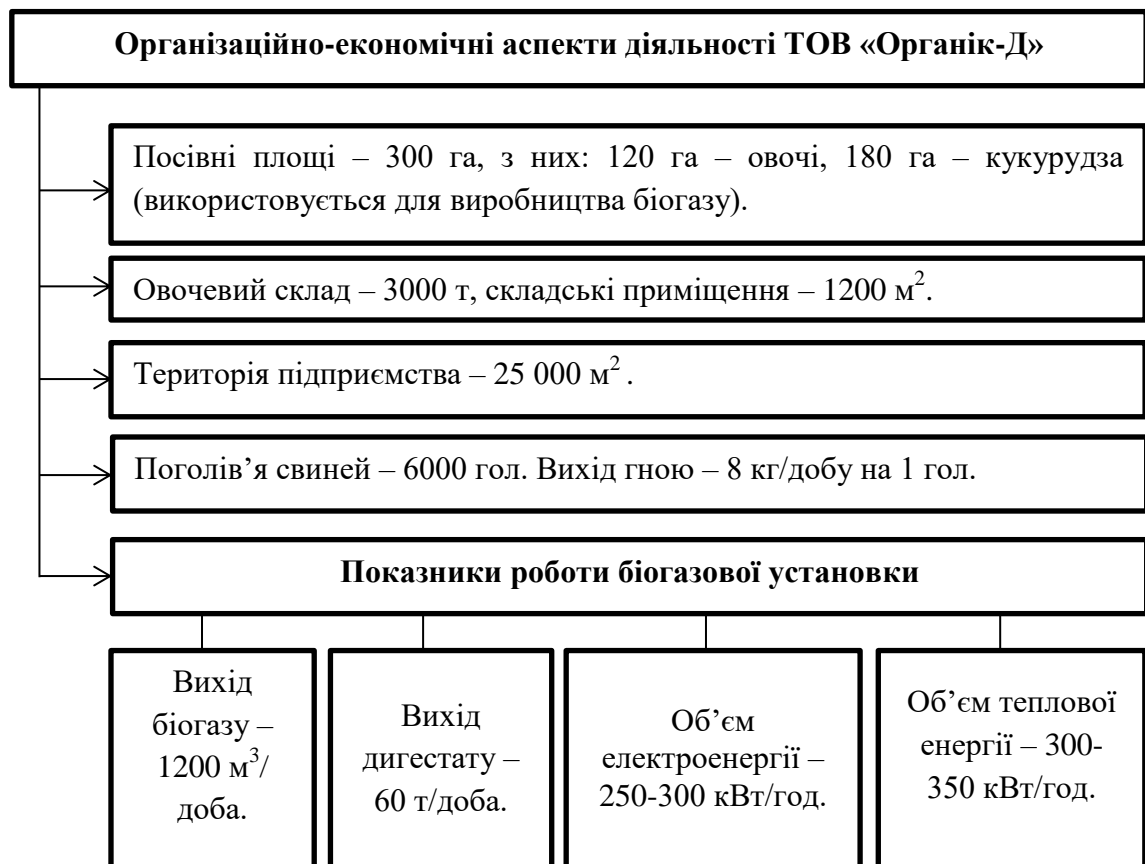

Рис. 2.8. Організаційно-економічні аспекти діяльності ТОВ «Органік-Д»

Джерело: сформовано автором за даними ТОВ «Органік-Д» [44]

Алгоритм дії цієї станції такий: рештки життєдіяльності тварин із приміщень зливаються в біогазову установку та зброджуються впродовж 30 днів. У результаті роботи біогазової станції підприємство отримує гарний вихід біогазу та дигестату, об'єми електроенергії та теплової енергії [44].

Також було виявлено, що внесення органічного добрива, окрім збільшення урожайності, здатне позитивно впливати на відновлення структури ґрунту, активність у ґрунті елементів живлення та їхнє засвоєння рослинами, адже за 1 рік його внесення кислотність ґрунту земель ТОВ «Органік-Д» змінилась від рівня слабокислого (5,4 рН) до рівня близького до нейтрального (6 рН) [44].

ТОВ «Органік-Д» підтверджує реальну користь та ефективність запровадження безвідходного виробництва, адже:

- отриманий біогаз використовують для власних виробничих та господарських потреб;
- дигестат застосовують як органічне удобрення на полях, яке забезпечує рослини макро- і мікроелементами, які входять в агрохімічний склад органічного добрива; зменшує рівень кислотності ґрунту та обсяг внесених мінеральних добрив; підвищує урожайність;
- власна електроенергія забезпечує електрифікацію виробництва та сушку зернових культур, а тепла енергія опалює свинарники.

Таким чином, на прикладі ТОВ «Органік-Д» доведено, що безвідходне виробництво агроформувань України є великою перспективою забезпечення не лише продовольчої, екологічної, а й енергетичної та економічної безпеки держави загалом.

В Україні загалом спектр органічних відходів, придатних для виробництва біогазу, є доволі широким (рис. 2.9). В якості сировини для зброджування використовуються практично всі види органічних відходів. Перш за все це відходи сільського господарства тваринного (гній) і рослинного походження.

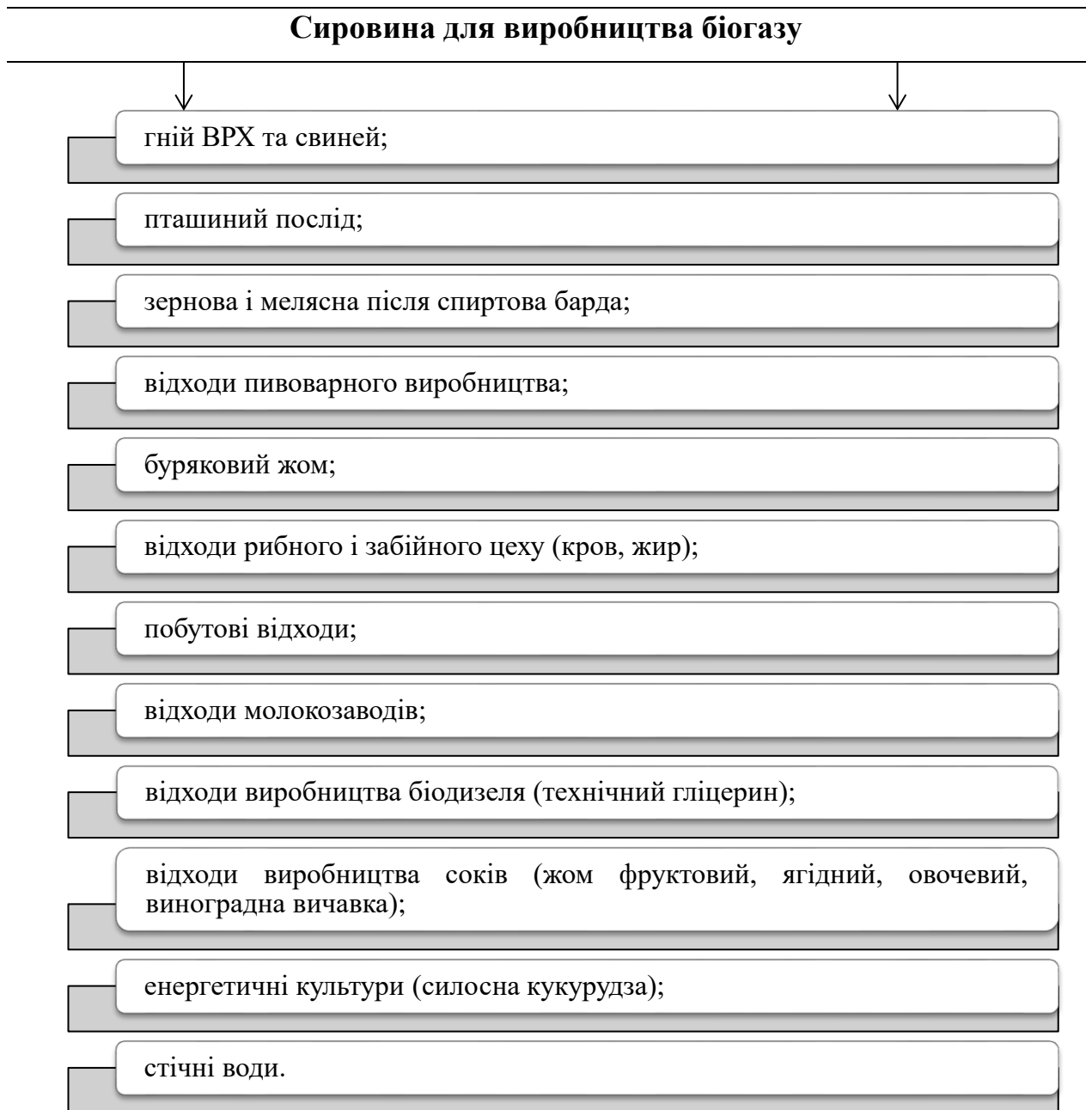

Рис. 2.9. Сировина для виробництва біогазу

Джерело: сформовано автором, з представленням у публікації [24]

Практика показує, що використовуються й відходи промисловості (цукрових, спиртових, молочних, пивоварних заводів), а також станцій очищення комунальних стічних вод. Іншою можливістю є використання природних процесів анаеробного зброджування на прикладі твердих побутових відходів, що містяться на полігонах та звалищах [24].

Залежно від виду сировини для виробництва біогазу отримуємо відповідний його вихід. Середній об'єм виходу біогазу з 1 тонни сировини

відображено в табл. 2.30.

Таблиця 2.30

Середній об'єм біогазу з 1 тонни сировини

Субстрат	Вихід м ³ /т
Жир	1300
М'яса	630
Зерно, борошно, хліб	540
Технічний гліцерин	500
Солома	425
Рибні відходи	300
Жирова пульпа	250
Силос кукурудзяний	190
Буряковий жом	170
Пивна дробина	140
Відходи бойні	100-300
Фруктовий и овочевий жом	110
Коренеплідні овочі	100
Тверді побудові відходи	100
Клітинний пташиний послід	90-105
Мезга кукурудзяна	85
Молочна сироватка	40
Барда	40-50
Мезга картопляна	30
Гній свиннячий	25-60
Гній ВРХ	20-45

Джерело: сформовано за даними Держенергоефективності України [8, 12]

Для використання зазначеної сировини для виробництва біогазу існують такі найпоширеніші технології, за допомогою яких можна отримати біогаз. Серед них виділяють:

- отримання енергії з біомаси шляхом анаеробного зброджування в біогазових установках;
- застосування технології метанового зброджування, яка дозволяє отримувати, крім джерела енергії у вигляді біогазу, високоякісні добрива та білково-вітамінні кормові добавки і по суті є безвідходною [24].

Ураховавши досвід європейських країн, потенціал і потреби України, маємо необхідність спорудження біогазових установок, яка визначається основними трьома факторами: одержанням джерела енергії, сільськогосподарських добрив та вирішенням екологічних проблем. Питома

вага цих факторів розрізняється для різних країн і залежить від цін на енергоносії і добрива, а також екологічного законодавства країни і ступеня підтримки відновлюваних джерел енергії [31].

З огляду на те, що процес виробництва біогазу є досить складним аспектом виробництва, який передбачає поетапне виконання, варто розглянути принцип біогазової установки, який базується на анаеробному зброджуванні (без доступу кисню) саме поетапними кроками (рис. 2.10).

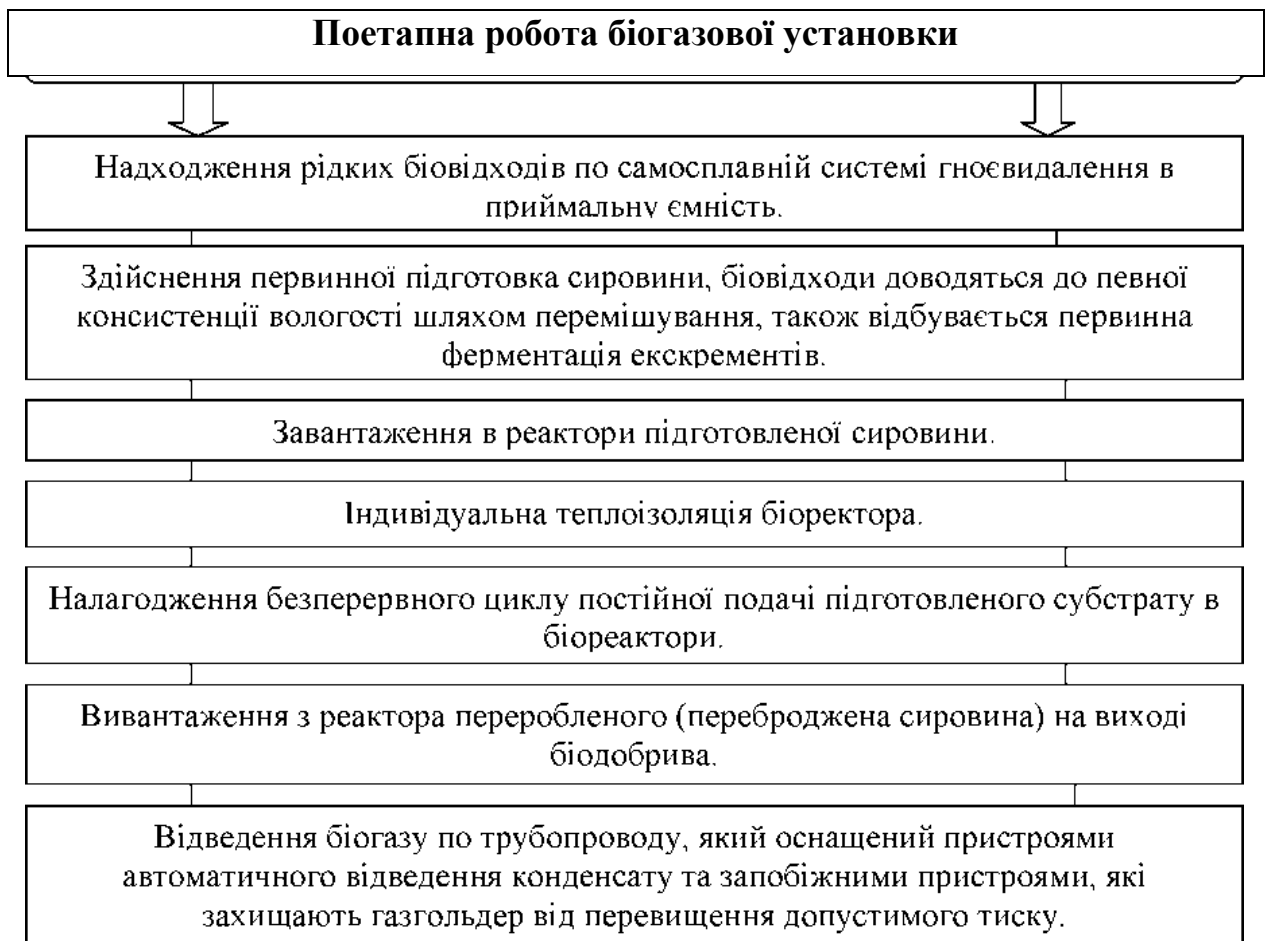

Рис. 2.10. Типовий механізм роботи біогазової установки

Джерело: сформовано автором, з представленням у публікації [24]

У біогазових установках застосований модульний принцип, що дає змогу установці функціонувати в комплексі, задіюючи всі реактори. У випадку необхідності взаємно замінювати або вимикати окремі реактори є можливість регулювати технологічний процес, а в разі аварійної ситуації – проводити ремонт, не зупиняючи повністю весь технологічний модуль.

Перемішування всередині реактора здійснюється декількома способами, зокрема зануреними мішалками, в інших випадках застосовуються пневматичні мішалки. Термін служби реактора більше 25-30 років. Системи біогазових установок зазвичай автоматизовані, проте можуть працювати і в мануальному (ручному) режимі [31].

Варто також зазначати, що в процесі виробництва біогазу важливе місце займає когенерація, що становить процес спільного вироблення електричної і теплової енергії в єдиному термодинамічному циклі, використовуючи один вид палива. Когенерація одночасно задовольняє потреби в багатьох видах енергії і може використовуватися майже при будь-якому виробництві, переробці або у сфері комунальних послуг [31].

Таким чином, після отримання необхідного продукту – біогазу – потрібно його ефективно використати. Біогаз можна застосовувати по-різному. На думку економіста Д. М. Токарчук [39], біогаз відкриває такі численні можливості використання:

- біогаз може застосовуватися на місці його виробництва у ролі палива;

- з біогазу можна виробляти енергію. Так само можна використовувати відхідне тепло, яке при цьому утворюється. Тому біогаз пропонує цікаві можливості для децентралізованого енергозабезпечення і є цікавою альтернативою, зокрема для великих аграрних підприємств в Україні;

- біогаз, доведений до якості природного газу (біометану), може подаватися в загальну газорозподільну мережу, яка є відмінним шляхом транспортування біогазу до споживачів та енергонакопичувачів. На відміну від дорогих і неефективних можливостей накопичення перемінних резервів сонячної та вітрової енергії, газорозподільна мережа дозволяє майже без втрат поєднати виробництво і споживання енергії [39].

Крім того, виробництво біогазу створює додаткову зайнятість і є джерелом доходу, зокрема, в сільській місцевості. На відміну від вітрової і сонячної енергетики, одна біогазова установка може легко досягти показника

70-80% у використанні «місцевої складової», що є важливим плюсом для економіки країни [39].

Отже, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що використання біогазу в Україні є досить перспективною справою, оскільки біогаз – один з особливих видів альтернативних джерел енергії. Особливість біогазу для України полягає в зменшенні енергозалежності від європейських газових ринків, низькій собівартості сировини для виробництва біогазу, широкому полі застосування (сфера електроенергетики, виробництво тепла і використання у вигляді пального), створенні нових робочих місць, вирішенні проблем утилізації відходів та покращенні стану навколишнього середовища загалом [24].

Попри все це таку ефективну перспективу в нашій країні гальмує певна низка основних проблем, зокрема:

- недосконала нормативно-правова база;
- відсутність кваліфікованих спеціалістів;
- обмеженість державної підтримки для тих сільськогосподарських підприємств, які б займались виробництвом біогазу.

Таким чином, за умови вирішення вищезазначених проблем та врахування перспектив розвитку безвідходного виробництва, беручи до уваги міжнародний досвід, виробництво та використання біогазу в Україні може вийти на кращий рівень та неодмінно реалізувати всі свої переваги, які були зазначені під час цього дослідження.

Висновки до розділу 2

1. Організаційно-економічні характеристики сучасних тенденцій розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі економіки України характеризуються наявністю системних різносторонніх змін у структурі господарювання, що вплинуло на спеціалізацію, напрями діяльності та кадрове забезпечення ефективності діяльності. Відбулася реструктуризація складу підприємств, яка все ще продовжується і поглиблюватиметься з

упровадженням умов земельної реформи в Україні. Головний деструктивний чинник для національного сільського розвитку, який об'єктивно підтверджує необхідність системного стимулювання підприємництва – це зменшення зайнятості в галузі, що негативно вплинуло на функціонування загалом системи сільського розвитку. Об'єктивно відбулася реструктуризація бізнесу з переорієнтацією бізнесу на експортоорієнтовані культури залежно від кон'юнктури зовнішнього ринку.

2. Агропромисловий комплекс України, особливо в окремих регіонах, наприклад, у Вінницькій області формує свою результативність і господарську та соціально-економічну ефективність, зокрема в аспекті зайнятості населення, переважно в галузі сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські підприємства залишаються основними провідними структурами на селі, але формування їхньої результативності відбувається в рамках класичної моделі підприємництва – задоволення мотивацій отримання максимального прибутку. Капіталістичний орієнтир ефективності виробництва практично втілюється в моделі мінімізації витрат, наприклад, формування оптимальної собівартості продукції за рахунок зниження частки соціального блоку. Зазначені критерії формування результативності господарювання демонструють усі суб'єкти господарювання незалежно від розміру і спеціалізації.

3. Стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі, зокрема в сегменті виробництва сільськогосподарської продукції-сировини здійснюється в рамках відповідної державної політики, яка залишається деструктивною і безсистемною, щодо побудови вмотивованого на гарантування продовольчої, енергетичної безпеки та сталого розвитку механізму. Аналіз економіки цього питання показав, що обсяги державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції, яку ми відносимо до складу механізму стимулювання, є недостатніми для реструктуризації аграрного виробництва на засадах сталого, збалансованого щодо спроможностей задоволення суспільно-державних інтересів. Значні

інституційні зміни в організаційно-економічному механізмі її формування, зокрема в аспекті тимчасової ліквідації уповноваженого органу призвели до значимих для галузі деградацій та втрати системності у формуванні-розподілі ресурсів підтримки. Загалом агропромисловий сектор ефективно функціонує не завдяки державній підтримці, а за рахунок наявності ексклюзивних природно-економічних умов, адже порівняно зі світовими критеріями її обсягу в Україні вона мізерна.

4. Виробництво біопалива в Україні, незважаючи на доволі значний потенціал цього сектору розвитку підприємницької діяльності, демонструє ситуативний характер формування ефективності, тому галузь потребує державної підтримки й стимулювання. Економічне значення виробництва біопалива має колосальне значення для розвитку агропромислового комплексу, сільського господарства і сільських територій. Проте, проблемою є неефективність підприємницького середовища, яке без державної підтримки і стимулювання підприємців не є поки що сприятливим для конкурентоспроможного розвитку біопаливних виробництв.

Матеріали розділу опубліковано у працях автора зі списку джерел: [18, 19, 21-24, 44, 45].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Березіна Л. М., Самойлик Ю. В., Бодрий Я. А. Ефективність праці в аграрних підприємствах: показники, тенденції, стратегія підвищення. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. Вип. 4 (82). С. 106-113.
2. В Україні в 2017 році вступили в дію 4 біогазові установки / Інфоіндустрія. URL: <http://infoindustria.com.ua/v-ukrayini-v-2017-rotsi-vstupili-v-diyu-4-biogazovi-ustanovki/> (дата звернення: 01.04.2018 р.).
3. Відкриття біогазової установки на Теофіпольщині / Офіційний сайт Теофіпольської районної державної адміністрації. URL: <http://rdatf.gov.ua/news/id/2931> (дата звернення: 25.03.2018 р.).
4. Гелетуха Г. Г., Кучерук П. П., Матвеев Ю. Б. Перспективи виробництва та використання біогазу в Україні. *Аналітична записка БАУ*. 2013. № 4. URL: <http://www.uabio.org/img/files/docs/position-paper-uabio-4-ua.pdf> (дата звернення: 20.03.2018 р.).
5. Гроші із сміття. Біогазові установки дозволяють великим компаніям і селянам не купувати газ та електроенергію. Біогаз, технології, агропром, досвід, економіка, енергетика, екологія, газ. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62202/Groshi_iz_smitta_Biogazovi_ustanovku_dozvolajut_velyukym (дата звернення: 10.04.2018 р.).
6. Державна служба статистики України: Економічна статистика. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2020 р.).
7. Державна служба статистики України: Кількість сільськогосподарських підприємств / Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_reg/kp_reg_u/arh_kp_reg_u.htm (дата звернення: 20.08.2020 р.).
8. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <https://saee.gov.ua> (дата звернення: 12.09.2020 р.).
9. Держпідтримка АПК-2020: програми, механізми, терміни / Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL:

<https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini> (дата звернення: 30.10.2020 р.).

10. Земельний кодекс України : від 25.10.2001 р. № 2768-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 05.03.2020 р.).

11. Імпорт газу в Україну в 2018-2019 рр. / Naftogaz Europe. URL: <http://naftogaz-europe.com/article/ua/importgazuvukrainuv20182019rr> (дата звернення: 15.08.2020 р.).

12. Інвестиції в альтернативну енергетику: як в Україні заробляють на біогазі / GETMARKET. 2019. URL: <https://getmarket.com.ua/ua/news/investiciyi-v-al-ternativnu-energetiku-yak-v-ukrayini-zaroblyayut-na-biogazi> (дата звернення: 20.07.2020 р.).

13. Інформаційно-аналітичні матеріали 2020: «Економічне відновлення» / Агросектор. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/07.2020/programa.pdf> (дата звернення: 05.11.2020 р.).

14. Калетнік Г. М. Скорук О. П., Ратушняк А. А. Доцільність виробництва біогазу в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/75102.doc.htm (дата звернення: 30.03.2018 р.).

15. Кернасюк Ю. Державна підтримка АПК. *Агробізнес сьогодні*. 2019. URL: [http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymkaapk.html#:~:text=\(1%20%D0%B4%D0%BE%D0%BB.,%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%94%20%D1%97%D1%85%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BC%D0%B8](http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymkaapk.html#:~:text=(1%20%D0%B4%D0%BE%D0%BB.,%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%94%20%D1%97%D1%85%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BC%D0%B8) (дата звернення: 20.06.2020 р.).

16. Конєва І. І. Державна фінансова підтримка підприємств АПК: стан та стратегія розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 802-806.

17. Луцяк В. В., Пришляк Н. В., Токарчук Д. М., Семчук І. А.

Дослідження потенціалу сільськогосподарських підприємств Вінницької області щодо виробництва та використання біопалива. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7308> (дата звернення: 30.11.2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.12.

18. Мазур Ю. В. Організація аналітичної роботи на підприємстві. *Проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством* : матеріали V Всеукраїн. наук.-практ. конф. молодих науковців, м. Вінниця, 16 квіт. 2015 р. Вінниця : ВНАУ, 2015. С. 144-147.

19. Материнська О. А., Мазур Ю. В. Актуальні проблеми теорії та практики аналізу господарської діяльності та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні та юридичні науки*. 2015. С. 47-53.

20. Мереф'янський Г. Дігестат як компонент добрив. *Агробізнес сьогодні*. 2020. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/16286-dihestatiak-komponent-dobryv.html> (дата звернення: 22.02.2020 р.).

21. Охота Ю. В. Вплив галузевих особливостей сільського господарства на динаміку розвитку агроформувань. *Modern science: problems and innovations* : Abstracts of III International Scientific and Practical Conference, с. Stockholm, 1-3 June 2020. Stockholm. Sweden, 2020. P. 627-633.

22. Охота Ю. В. Організаційно-структурні аспекти формування економічної результативності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 98-106. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008098>.

23. Охота Ю. В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/153.pdf (дата звернення: 15.08.2020 р.).

24. Охота Ю. В., Козак К. В. Основні тенденції ефективного використання біогазу в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6264> (дата звернення: 07.10.2018 р.).

25. Пархомець М. К., Уніят Л. М. Аналіз дохідності основних галузей аграрних підприємств. *Науково-інформаційний вісник Економіка*. 2015. № 11. С. 246-258.

26. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.10.2020 р.).

27. Прейскурант на природний газ / Нафтогаз України. URL: <http://www.naftogaz.com/files/Information/Naftogaz-gas-prices-ne-PSO-April-2018.pdf> (дата звернення: 06.04.2018 р.).

28. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України 24 черв. 2004 р. № 1877-IV (зі змінами). *БД «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 25.09.2020 р.).

29. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV(із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 14.08.2019 р.).

30. Проблеми сільського господарства України: Аграрний ринок. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/371151/nazvano-top-5-problem-silskogo-gospodarstva-ukrayiny> (дата звернення: 10.03.2018 р.).

31. Продуктування біогазу та органічних добрив в агровиробництві. *Альтернативні джерела енергії*. Одеса, 2015. URL: http://pidruchniki.com/73010/ekologiya/produktuvannya_biogazu_organichnih_dobriv_virobnitstvi (дата звернення: 11.02.2018 р.).

32. Прунцева Г. О. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка і організація управління*. 2020. № 1 (37). С. 79-88.

33. Русанюк В. В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 84-93. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084>.

34. Салькова І. Ю., Поліщук Н. В., Брояка А. А., Кучер А. В.

Ефективність витрат і залучення інвестицій у рослинництві. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 1 (32). С. 176-186. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i32.200355>.

35. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2018 рік / Державна служба статистики України. 235 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf (дата звернення: 17.05.2020 р.).

36. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2019 рік / Державна служба статистики України. 230 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf (дата звернення: 12.01.2021 р.).

37. Стан фінансування АПК. Фінансування з Державного бюджету / Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 07.11.2020 р.).

38. Сфера біогазу в Україні: великі перспективи та реальність / Енергетичний підхід. 2020. URL: <https://energytransition.in.ua/sfera-biohazu-v-ukraini-velyki-perspektyvu-ta-real-nist/> (дата звернення: 30.07.2020 р.).

39. Токарчук Д. М., Яремчук О. В. Виробництво і використання біогазу в Україні: економічні і соціальні перспективи. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. № 22, т. 3. С. 338-346.

40. Токарчук Д. М., Фурман І. В. Сучасні енергоефективні технології в АПК України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 99-116. DOI: 10.37128/2411-4413-2020-4-7.

41. У 2017 році Україна закупила 14,1 млрд куб. м газу з європейського напряму / Нафтогаз Група. URL: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/898ABF94AE07BADAC2258226005ABA88?OpenDocument&year=2018&month=01&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8> (дата звернення: 03.04.2018 р.).

42. Черкаська В. В. Сучасні особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 112-115.

43. Юрчук Н. П. Конкуренентоспроможність вітчизняних аграрних підприємств на сучасному етапі економічних трансформацій. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3. С. 50-65. DOI: 10.37128/2411-4413-2020-3-4.

44. Kaletnik G., Honcharuk I., Okhota Yu. The Waste-Free Production Development for the Energy Autonomy Formation of Ukrainian Agricultural Enterprises. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. XI, Summer, Issue 3 (43). P. 513-522. DOI: 10.14505/jemt.v11.3(43).02.

45. Kaletnik G., Okhota Yu. Tools of State Regulation of Economic Development of Agricultural Business Entities. *The scientific heritage*. 2020. Vol. 6, № 56(56). P. 44-50.

46. Kirieieva E. A., Pryshliak N. V., Shamanska O. I., Salkova I. Yu., Kucher A. V. Strategic Priorities and Financial Support of Ukrainian Agricultural Sector Development. *International Journal of Ecological Economics & Statistics*. 2019. Vol. 40, № 2. P. 25-37. URL: <http://ceser.in/ceserp/index.php/ijees/article/view/6118> (дата звернення: 20.01.2020 р.).

47. UNECE – United Nations Economic Commission for Europe 2018: Економіка: Частка сільського господарства у ВВП. URL: <https://w3.unece.org/PXWeb/ru/Charts?IndicatorCode=6> (дата звернення: 11.05.2020 р.).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АПК

3.1. Формування організаційно-економічних умов та механізму стимулювання розвитку підприємництва

Реалізація засад підвищення ефективності й конкурентоспроможності підприємництва в аграрній сфері національної економіки має передбачати реструктуризацію механізму його стимулювання. Значимою для українського аграрного сектору стосовно відзначених у розділі 2 тенденцій формування організаційної структури підприємств є переорієнтація підтримки, зокрема в частині стимулювання агробізнесу на:

- 1) малі форми сільськогосподарського підприємництва, включаючи фермерські господарства;
- 2) розвиток підприємницької діяльності на окремих ринкових нішах з урахуванням інтересів та потреб споживачів.

Виходячи з наявного становища у розвитку аграрного сектору національної економіки, відповідно до якого переважає рослинницький напрямок експортної орієнтації сільськогосподарського підприємництва, необхідно стимулювати конкурентне становлення інших секторів виробництва. Цьому має передувати реструктуризація моделі аграрної політики підтримки сільськогосподарського бізнесу.

В умовах, коли в аграрній сфері відбулося загалом відносно конкурентоспроможне становлення великих і середніх підприємств ринкового типу, підтримки й організаційно-економічного стимулювання потребують малі фермери та інші форми господарських суб'єктів із підприємницьким ухилом, наприклад, особисті господарства. Проблема в тому, що в окремих нішах сільськогосподарського ринку вони відіграють визначальну роль в гарантуванні продовольчої безпеки й досягнення паритету у забезпеченні продовольством. Малі форми господарювання є

найбільш мобільними у системі розвитку нішевого аграрного виробництва, зокрема малопоширених і дещо призабутих видів агропродукції. Тому переорієнтація ресурсів державної підтримки і заохочення до таких дій недержавних ринкових утворень – фондів, кредитних кооперативів вважається одним із визначальних аспектів забезпечення в Україні сталої ефективності розвитку та креативного організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності. Потрібно підтримувати саме малі форми господарювання як основу сталого розвитку села, його збереження в рамках національної ідентичності сільського розвитку.

Активізація підприємницької діяльності, зростання масштабів виробництва та ефективності функціонування агроформувань є одним з головних чинників позитивних структурних змін в сільському господарстві, формування сприятливого економічного середовища. Сьогодні обсяги розвитку підприємництва недостатні для забезпечення зайнятості сільського населення, ефективною збалансованості різних форм господарювання та отримання достатнього рівня доходів на селі, що є однією із причин виїзду сільської молоді закордон та вимагає розробки відповідного організаційно-економічного механізму. Складовими цього механізму є регуляторні, економічні й організаційні елементи, які тісно взаємопов'язані і є цілісною системою певних методів.

Зокрема, розвиток суб'єктів малого підприємництва в сільському господарстві залежить від раціонального поєднання підприємств залежно від їх масштабів виробництва, а також від організації стійкої взаємодії різних за розмірами підприємницьких структур. Загальним критерієм раціонального співвідношення різних за розмірами підприємств є те, щоб економічне зростання одних підприємств не призвело до зниження економічної активності інших. Необхідно розвивати всі напрями і форми взаємовигідної співпраці малих і великих підприємств на комерційній основі — франчайзинг, аутсорсинг, аутстафінг, внутріфірмове підприємництво та ін.

Одним із найбільш значимих інструментів у формуванні

організаційно-економічних умов розвитку підприємництва є кадровий потенціал як основний забезпечувальний чинник, зокрема щодо ефективності й конкурентоспроможності. У стратегічному контексті формування організаційно-економічних умов і механізму стимулювання розвитку підприємництва в агропромисловому секторі можна запропонувати сукупність пріоритетів (рис. 3.1), на які потрібно зорієнтовувати державну політику.

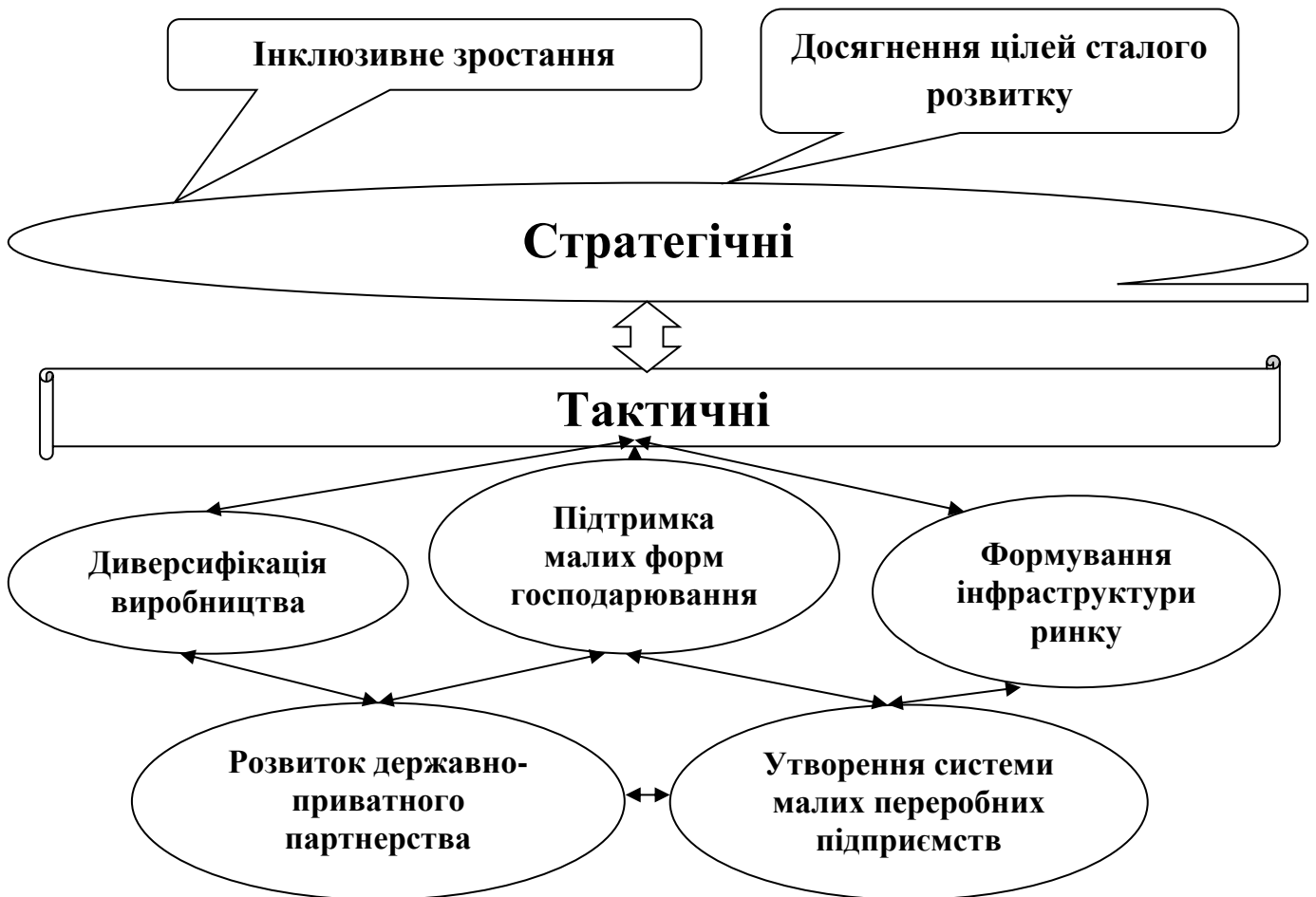

Рис. 3.1. Пріоритети організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності

Джерело: сформовано автором

Однак в сучасних умовах ринкових перетворень в аграрній сфері України особливо важливе значення має формування та використання працівників та спеціалістів, що є основою кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства. Від того, наскільки вдало будуть сформовані рівні управління кадрового ресурсу та наскільки ефективно буде

функціонувати кадровий ресурс як провідник новітніх виробничих відносин, залежатиме стан соціально-економічного розвитку аграрної сфери взагалі та позитивний фінансовий результат діяльності с.-г. підприємств зокрема.

Роглянувши фактори, які мають безпосередній вплив на розвиток кадрового потенціалу, для детальнішого вивчення сучасного стану кадрового потенціалу в аграрній сфері варто провести аналіз зміни чисельності населення, зайнятого в сільському господарстві та виокремити низку причин, які ці зміни провокують [17] (табл. 3.1, рис. 3.2).

Таблиця 3.1

Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності, тис. осіб

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення (-/+), 2019 р. до 2013 р.
Усього, у т.ч.:	20404,1	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	-3825,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	3577,5	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	-567,1
Промисловість	3274,8	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0	2461,5	-813,3
Будівництво	888,8	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3	699,0	-189,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4556,2	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7	3801,3	-754,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1221,2	1113,4	998,0	997,2	991,6	995,1	999,0	-222,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	357,8	309,1	277,3	276,7	276,3	283,0	304,0	-53,8
Інші види економічної діяльності	6527,8	5949,1	5570,6	5481,0	5417,1	5399,2	5303,1	-1224,7

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

На основі аналізу динаміки зміни кількості зайнятих у сільському господарстві протягом 2013-2019 рр. було виявлено, що відбувається стабільне зменшення кількості кадрів аграрної сфери. Порівнявши показники 2019 і 2013 років, бачимо, що кількість працівників зменшилася на 567,1 тис. осіб. А якщо врахувати показник зайнятих у сільському господарстві 1991 року, який становив близько 5 млн осіб, то скорочення відбулось колосальне [17].

Рис. 3.2. Динаміка зміни кількості зайнятого населення у сільському господарстві, тис. осіб

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Наслідком такого значного зменшення кількості зайнятого населення у сільському господарстві є, звісно, збільшення потреби в цих працівниках, які безпосередньо беруть участь в аграрному виробництві, що відображено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Потреба роботодавців у працівниках сільського господарства впродовж
2013-2019 рр., тис. од.**

Показник	2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		Відхилення (-/+), 2019 р. до 2013 р.
	абс.	відсоток	абс.	відсоток	абс.	відсоток	абс.	відсоток	абс.	відсоток	абс.	відсоток	абс.	відсоток	
Усього за всіма видами економічної діяльності, в т.ч.:	47,5	100%	35,3	100%	25,9	100%	36,0	100%	50,4	100%	58,4	100%	100,0	100%	53,4
- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2,3	4,8 %	1,6	4,5%	1,2	4,6%	1,5	4,2%	2,2	4,4%	2,5	4,3%	5,1	5,1 %	2,8

Джерело: узагальнено на основі даних Державної служби статистики України [4]

Отже, проаналізувавши показники кількості зайнятого населення в сільському господарстві та виявивши активну тенденцію до зменшення цих показників упродовж 6 останніх років, варто звернути увагу на проблеми, які спричинили таку ситуацію.

В сучасних умовах існує низка проблем, які провокують «кадровий голод» у сільському господарстві та збільшують з кожним роком потребу у відповідних працівниках. Під час детального дослідження цього питання було виявлено низку основних проблеми, зокрема [17]:

1. Рівень кваліфікації випускників закладів вищої освіти в аграрному секторі не зовсім відповідає потребам ринку, недостатній рівень практичної підготовки дипломованого фахівця. Адже сьогодні трьома найбільш необхідними професійними навичками у сільському господарстві, які частково або взагалі не надаються, є знання у сфері новітніх технологій та техніки, практичні навички та навички управління і ведення бізнесу [17].

За словами Г. М. Калетніка, відсутність відповідних умов та фінансування на здійснення практичної підготовки майбутніх фахівців, яка раніше здійснювалась шляхом проходження численних навчальних та

виробничих практик (на машинобудівних заводах, районних сільгосптехніках, у ремонтних майстернях, звичайних колективних господарствах), зараз зведена до мінімуму. А помічена в останні роки тенденція «примусового банкрутства» навчальних господарств і дослідних станцій, що належать аграрним вишам, і «переведення» їх в іншу власність узагалі позбавляє студентів можливості хоча б побачити сучасний трактор, який працює в полі, не кажучи про те, що самим бути за його кермом і виконувати якийсь механізований технологічний процес. Широко розповсюджена у минулі роки серед студентів аграрних вишів щорічна робота на цілинних землях, яка була міцною школою трудового змушнення майбутніх агрономів та інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва, зараз, на жаль, відсутня. А тому в країні фактично взагалі майже відсутні умови для ґрунтовної практичної підготовки майбутніх фахівців сільського господарства, які б мали не тільки міцне університетське навчання, але й умови для надбання навичок його конкретного вмілого застосування і реалізації [10, с. 29].

2. Низький рівень заробітної плати. Рівень оплати праці на сільськогосподарському підприємстві залежить від кінцевого результату його роботи, тобто від валового прибутку. Взаємозв'язок міри праці та її оплати здійснюється через форми і системи оплати праці, що залежать від особливостей сільськогосподарського виробництва [17].

За даними Державної служби статистики України, у 2018 році середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві становила 7166 грн. (з розрахунку на одного штатного працівника), що на 24,4% більше, ніж за аналогічний період минулого року. А середньомісячна зарплата в Україні у 2018 році становила 8865 грн., що на 24,8% більше, ніж у 2017 році [24]. Хоч підвищення заробітної плати і відбулось, але з розвитком кризи це зростання не є відчутним та потребує більшого зростання, враховуючи специфіку цієї галузі.

3. Відкриття безвізового режиму між Україною та ЄС має значний

вплив на ринок праці, в тому числі в аграрній сфері, оскільки значна частка працівників покидає свої робочі місця з метою пошуку більш оплачуваного робочого місця в країнах ЄС. Зокрема, як зазначає Міністерство соціальної політики, на постійній основі за кордоном працює 3,2 млн громадян України, а тимчасово – від 7 до 9 млн українців [17].

4. Механізація та автоматизація виробничих процесів у сільському господарстві скорочує потребу підприємств у низькокваліфікованих робітниках, натомість підвищує потребу в спеціалістах середньої та високої кваліфікації. Дефіцит кадрів відчувається на всіх ланках виробництва. Однак, якщо на посади, які вимагають низького рівня професіоналізму, ще можна знайти кандидатів, то за кваліфікованих спеціалістів ведеться запекла боротьба серед підприємств. Відповідно компанії, намагаючись вибудувати професійну команду, готові платити більше наявним професіоналам та переманювати інших вищою заробітною платою та кращими умовами праці. Така ситуація сприяє швидкому скороченню відставання заробітної плати в сільському господарстві від інших галузей [14].

5. Соціальна інфраструктура у сільській місцевості, розвиток якої – це одна з найактуальніших проблем реформування економічних відносин в аграрному секторі. Значні втрати кваліфікованих кадрів як фахівців, так і робітників зумовлені нерозвиненою соціальною інфраструктурою на селі. Від розвитку соціальної інфраструктури значною мірою залежить рівень життя і соціальна захищеність населення, забезпечення умов для формування та відтворення людського капіталу [17].

Сьогодні проблема формування кадрового потенціалу як інструменту забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері та кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств загалом є надзвичайно гострою. Адже кадровий потенціал – це передусім наявність кваліфікованих фахівців та спеціалістів відповідної галузі з прекрасною соціальною інфраструктурою та гідним рівнем життя. Проте існує низка проблем, які цьому суперечать та загострюють питання безробіття в

агропромислового комплексу (АПК).

Потреби, умови життєдіяльності селян та сталий розвиток мають бути в центрі уваги під час вирішення проблем агропромислового комплексу передусім з допомогою держави та значних приватних інвестицій.

Отже, враховуючи результати цього дослідження, можна стверджувати, що існує нагальна потреба вирішення вищезгаданих проблем, прийняття в агропромисловому комплексі невідкладних та ефективних заходів з метою припинення подальшого розвитку негативних тенденцій і забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та добробуту селян. Вирішення питань кадрового забезпечення в сільському господарстві має бути серед першочергових пріоритетних завдань, оскільки це загрожує продовольчою кризою, посиленням економічної нестабільності, а також втратою однієї з основних галузей країни [17]. Пропонуються шляхи вирішення проблем державної підтримки (рис. 3.3).

Основні шляхи:	Способи:	Результати:
<ul style="list-style-type: none"> - пряма держпідтримка малих та середніх фермерів, а не агрохолдингів; - підтримка дрібних виробників, які можуть створювати продукти з доданою вартістю та нові робочі місця; - чітке фокусування на цільових групах, стабільність результатів підтримки. 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансова підтримка за рахунок компенсації кредитних ставок; - використання державної інфраструктури; - фонд підтримки малих сільськогосподарських виробників; - розвиток страхування; - субсидування дрібних фермерів та інші програми стимулювання окремих напрямів. 	<ul style="list-style-type: none"> - стимулювання органічного виробництва; - конкурентоспроможність та процвітання дрібних фермерів; - прозорість розподілу підтримки.

Рис. 3.3. Шляхи вирішення проблем державної підтримки АПК

Джерело: сформовано за [26], з представленням у публікації автора [16]

Підсумки проведеного дослідження свідчать про те, що для ефективного функціонування агропромислового комплексу, забезпечення продовольчої безпеки країни, стимулювання розвитку територій села, збереження навколишнього середовища, підвищення якості й екологічної безпечності виробництва сільськогосподарської продукції та еквівалентного ціноутворення обов'язково необхідна державна підтримка. Державна підтримка буде ефективно впливати на розвиток АПК України за умови дотримання певних критеріїв, зокрема повний обсяг її фінансування; її сума дорівнює не менше, або навіть більше 5% видаткової частини Державного бюджету; здійснення розподілу підтримки у цілковитій прозорості; зосередження держпідтримки у бік дрібних виробників (фермерів) [16].

Розвиток аграрного підприємництва в контексті розбудови дієвої системи його регулювання повинен здійснюватися в напрямі забезпечення сталості. Загальний кінцевий результат функціонування підприємницьких структур як системи виробничих інститутів агросектору при цьому проєктується на перспективу, уособлюючи стабільність національної продовольчої безпеки та стабільне утримання висококонкурентних позицій на глобальному ринку. Аграрне підприємництво при цьому розглядається як функціональна підсистема аграрного ринку, пов'язана зі створенням аграрних благ. Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку повинен враховувати галузеві й національні особливості, які давно відомі, але в зазначеному ракурсі вирішення піднятої проблеми їх необхідно закріпити інституційно.

Конструкція заданого механізму зорієнтована на принципову необхідність урахування таких особливостей галузі як транзитивність ринкового середовища і нестабільність, недоформованість інститутів ринку; нерозвиненість ринкової та соціальної інфраструктури; практична відсутність стабільно-реального захисту прав власності на майно, підприємство та результати бізнесової діяльності; виключна важливість галузі для життєзабезпечення суспільства та його членів; відсутність у

підприємця-виробника сільськогосподарської продукції можливостей впливати на умови й процес виробництва; залежність аграрного підприємництва від природних умов, які формують природне інституційне середовище господарювання, усталене природою на певній території; функціонально-виробнича сукупність ресурсів бізнесу представлена мікроорганізмами, рослинами, тваринами; нетривалість періоду зберігання виробленої продукції й обмеженість терміну виробничих процесів; складна соціальна структура виробництва; тривалий період відновлення й обмеженість у просторі головного виробничого ресурсу – землі.

Аграрне підприємництво як об'єкт регулювання, особлива система, потребує концентрації державної політики на розбудові одноіменного механізму в ракурсі дотримання обов'язковості у врахуванні наведених особливостей, лише таким чином можна буде претендувати на досягнення сталості розвитку. Також варто врахувати те, що аграрний бізнес як функціональна підсистема господарського обміну перебуває в діалектичному взаємозв'язку з іншими галузями, підприємствами, адже він є постачальником ресурсів для виробництва продовольчих та інших товарів. Таке становище речей унормовує комплексний підхід до формування концепції сталого розвитку агропідприємницьких структур і підприємництва загалом.

Вирішальним, базовим складником конструйованого в цьому параграфі дисертації механізму, який позиціонується головним чином як результативна його частина, є конкурентна сталість, тобто можливість аграрних підприємств утримувати високі ринкові позиції. Відомо, що досягнення сталості агропідприємств не є можливим без системного усунення проблем, які перешкоджають розширеному відтворенню, стабілізації обсягів виробництва продукції, упровадження принципів і технологій екологізації сільськогосподарського виробництва.

Головне завдання механізму полягає у створенні сприятливих інституційних умов для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств

через утілення на практиці заходів сприяння розширеному відтворенню, стабілізації обсягу виробництва відповідно до потреб ринку. Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва як складна інституційна система повинен включити в себе також підсистему, яка б здійснювала моніторинг та аналіз інформації, що дозволить забезпечити прийняття конструктивних управлінських рішень. Інформаційна складова має вирішальне значення, адже сьогодні необхідна об'єктивна оцінка наявності й динаміки зміни кількісно-якісних характеристик факторів функціонування і розвитку виробництва продукції сільгосп підприємствами; засад та результативних характеристик використання виробничого потенціалу; прогнозування і передбачення умов зовнішнього природного середовища та ринку як економічного середовища [15].

Механізм інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва як системи, а також конкретних аграрних підприємств як суб'єктних виробничих утворень забезпечить координацію господарських взаємодій у певному, сформованому державою і ринком інституційному середовищі, ефективне функціонування галузей та виробництв, задоволення потреб сільського соціуму, мінімізацію ризиків.

Розробляючи концепцію заданого механізму, варто наголосити на необхідності узгодження інституційних норм із принципами забезпечення національної продовольчої безпеки та засадами формування інноваційної моделі й сталого розвитку аграрного комплексу [15].

У механізмі інституційного забезпечення розвитку аграрного підприємництва на засадах сталості, інноваційна складова, а саме формування ефективних інститутів сприяння інноваційності агрогосподарських структур набуває вирішального значення. Суть і концепція вирішення питання полягає в тому, що інноваційність – це головна вимога ринку, дотримання якої дає підстави сподіватися на перспективну конкурентоспроможність, а також на досягнення відповідних стандартів

сталості й продовольчої безпеки. Саме тому для створення дієвого механізму інституційного забезпечення держава повинна реально оцінювати перспективні можливості агропідприємницьких структур з урахуванням їхньої інноваційної спроможності, а також потенціалу задоволення продовольчої безпеки. Складові механізму інституційного забезпечення розвитку аграрного підприємництва мають бути науково обґрунтованими й у своїй сукупності функцій сприяти вирішенню різносторонніх проблем на мікро-, мезо- і макрорівні. Такими цілями можна вважати: досягнення стабільної, високої конкурентоспроможності галузей і виробництв, а також сільськогосподарського товару; формування й ефективне використання сучасного, передового, адаптованого до вітчизняних реалій науково-технічного потенціалу галузі; підвищення соціальних стандартів життя на селі і добробуту селян; інституційне збалансування міжгалузевого обміну для забезпечення передумов розширеного, інноваційно спрямованого відтворення в сільському господарстві; створення ефективних, доступних для усіх виробників інститутів ринкової інфраструктури; підтримка доходів споживачів продовольства для формування високоємного внутрішнього аграрного ринку; формування прозорого механізму цінового регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства; створення дієвого фінансово-економічного механізму стимулювання переоснащення сільського господарства новою технікою високопродуктивних марок; інституційне збалансування взаємного впливу на підприємців регулятивних механізмів ринкового і державного походження; підпорядкування агробізнесових інтересів принципам екологічності ведення діяльності; розвиток мережі інститутів, зокрема кооперативних, які сприятимуть забезпеченню доступу дрібних товаровиробників до експортних каналів збуту продукції; підтримка заходів зі створення і впровадження на практиці вітчизняних наукових розробок; розбудова механізмів саморегулювання, самофінансування і самоокупності суб'єктів ринкового обміну; стимулювання розробки й упровадження технологій виробництва сільськогосподарської продукції, які

забезпечать оптимізацію витрат і високий рівень конкурентоспроможності; удосконалення системи зайнятості на селі за рахунок створення умов для розвитку малого аграрного підприємництва; упровадження в практику господарювання адаптивних систем ведення діяльності у рослинництві й тваринництві.

Виконання наведених завдань як передумов створення функціонального, адаптованого до вітчизняних реалій механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва становить інституційну основу запровадження передового досвіду регулювання в галузі. Адже прогресивні моделі становлення найбільш конкурентоспроможних формацій на селі, в агробізнесі зокрема, передбачають обов'язковість прямування до сталості.

Сільськогосподарське підприємство як явище, вид діяльності та невід'ємний атрибут ринку, суб'єктно-об'єктна частина якого представлена безпосередньо підприємствами, що займаються сільськогосподарською діяльністю, функціонує у певних інституційних умовах. Головним наслідком, мотиваційним пріоритетом діяльності таких підприємств в умовах ринку завжди було і залишається досягнення бажаного для засновників рівня ефективності та конкурентоспроможності. Результативність господарської діяльності, а саме показники ефективності та рівень конкурентоспроможності, формується у певних інституційних умовах, тобто під впливом сформованих в економіці правил, норм, традицій, законів.

Інституції, а також інституційне забезпечення розвитку підприємницького процесу в аграрному секторі вітчизняної економіки є одним із визначальних факторів формування кількісних і якісних ефектів. Постановка питання ефективності та конкурентоспроможності в ракурсі інституційної проблематики є необхідною і своєчасною. Актуальність піднятої проблеми чітко впливає зі стану й особливостей агропідприємницької діяльності, які підпадають під вплив цілої низки інституційних чинників.

Запропоновані концептуальне бачення і перелік заходів, необхідних для реалізації напрямів формування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва, спрямовані на досягнення високого рівня продовольчої безпеки, ефективності й конкурентоспроможності бізнесу, а також створення організованого аграрного ринку.

3.2. Кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності

У теперішніх умовах господарювання сільське господарство є однією з основних складових національної економіки, яке має значну частку у ВВП, платіжному та зовнішньоторговельному балансі і на ринку праці. Його ефективність впливає на соціально-економічний розвиток як регіонів, так і країни загалом.

Серед багатьох важелів стимулювання розвитку ефективного підприємництва в аграрній сфері є сільськогосподарська кооперація, яка спроможна підвищити конкурентоспроможність та продуктивність праці, налагодити фінансову стабільність та досягти позитивного фінансового результату серед малих сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. Як показує сьогодення практика, таким суб'єктам господарювання важко функціонувати автономно за умови дії сучасних галузевих особливостей та економічної ситуації країни [18].

Методичний аспект визначення необхідності розвитку й функціональних характеристик кооперації як механізму проявляється на внутрігосподарському (мікроекономічному) й макроекономічному рівні, що потрібно обов'язково враховувати. Тому варто врахувати переваги кооперації як інституційного механізму саморегулювання підприємницької діяльності. Він дає можливість вирішувати як економічні, так і соціальні проблеми, зокрема, що стосується розвитку соціальної та виробничої інфраструктури підприємницької діяльності на селі; стимулювання розвитку кадрового

потенціалу підприємств і трудового потенціалу територій села; захисту виробників від недобросовісної конкуренції через розбудову вертикальних і горизонтальних кооперативних процесів. Це має значення для конкретної території, адже мають місце особливості спеціалізації й розміщення сільського господарства.

Окрім цього, розвиток сільськогосподарських кооперативів дасть змогу вирішити комплекс соціально-економічних завдань, пов'язаних із зниженням урбанізаційних показників (виїзд молодого населення, знецінення праці сільських жителів), підвищенням рівня життя сільського населення, зниженням рівня бідності на селі та підвищенням рівня зайнятості, розбудовою інфраструктури та розвитком аграрного сектору.

Зазначені наукові припущення визначають необхідність проведення більш глибокого дослідження стосовно принципів та обставин становлення і розвитку сільськогосподарських кооперативів як організаційно-економічної структури стимулювання підприємництва в сільському господарстві, вказують на актуальність та формують мету дослідження.

Підтвердженням актуальності цього дослідження також слугує той факт, що, за даними Державної служби статистики України, частка усіх малих підприємств країни (в т.ч. мікропідприємств), до яких входять малі сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, становить в середньому 95% від загальної кількості існуючих підприємств України [18].

Важливу роль у стимулюванні розвитку підприємництва в аграрній сфері відіграє сільськогосподарська кооперація. Адже переваги кооперації в тому, що члени сучасного кооперативу володіють загальним капіталом, довіряють кооперативу свій урожай, покладають на нього роль розвитку, організацію маркетингу щодо збуту своєї продукції. Водночас на мікрорівні кожний учасник зберігає можливість самостійно погоджувати рішення з урахуванням специфіки своєї земельної ділянки та агрокультури, чого не може дозволити собі повною мірою аграрне утворення [22].

Правовою основою функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні є закони, постанови Кабінету Міністрів України та накази профільного міністерства. Законодавча та нормативно-правова база (табл. 3.3) визначає правові, організаційні, економічні та фінансові особливості утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Таблиця 3.3

Нормативно-правова база регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів

№ п/п	Назва законодавчого та нормативно-правового акту
1.	Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР
2.	Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III
3.	Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV
4.	Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV
5.	Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI
6.	Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 року № 1087-IV
7.	Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року № 819-IX
8.	Постанова Кабінету Міністрів України від 09 березня 2011 року № 272 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів»
9.	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 21 травня 2013 року № 315 «Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу»
10.	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 30 жовтня 2013 року № 643 «Про затвердження Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу»
11.	Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 08 січня 2014 року № 1 «Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу»

Джерело: згруповано на підставі бази даних законодавства України [8], з представленням у публікації автора [18]

Кооперативи здатні сформувати організований ринок сільськогосподарської продукції та продовольства за рахунок створення в сільській місцевості мережі заготівельно-збутових структур. Також посиленню ролі кооперації у забезпеченні саморегулювання ринку і розвитку підприємництва на селі сприятиме системний моніторинг діяльності

кооперативів. У загальнодержавному, галузевому ракурсі необхідно забезпечити зовнішні інституційні умови кооперування – економічні, соціальні, політичні. Підхід має бути комплексним, реалізувати його передбачається можливим лише за побудови моделі багаторівневої системи агрокооперації з чітким розмежуванням функцій між окремими елементами та рівнями управління. У цій системі має бути сформовано відповідне інституційне забезпечення, зокрема облікове, фінансове, кадрове, регуляторне тощо.

Ця модель повинна базуватися на принципах територіального розміщення учасників, наприклад, вона може замикатися на обласному рівні. Учасники кооперативної структури будуть інституційно взаємозалежними лише в рамках законодавства, організаційний конструкт взаємодії будуватиметься на партнерських засадах і консультаційних принципах взаємодопомоги без втручання адміністративних органів, представників об'єднань у діяльність окремого кооперативу. Держава при цьому повинна будувати свою регулятивну наявність лише інституційно, розробляючи відповідну нормативну базу розвитку й підтримки кооперації як ефективної системи саморегулювання підприємницької діяльності на селі, реалізації програм соціально-економічного розвитку сільських територій.

Закон України «Про кооперацію» визначає кооператив як юридичну особу, утворену фізичними та/або юридичними особами, які за добровільною згодою об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [20].

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (далі – Закон), на відміну від загального кооперативного закону, регулює діяльність тільки одного виду кооперативів – сільськогосподарського.

Згідно зі ст. 1 Закону, сільськогосподарський кооператив – це юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на

основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб [21].

Основними видами діяльності сільськогосподарського кооперативу є виробництво, переробка, заготівля, закупівля, зберігання, збут, продаж сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва й матеріально-технічних ресурсів та інші види сервісного обслуговування членів кооперативу, зокрема надання технологічних, транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних послуг, послуг з ветеринарного обслуговування тварин і племінної роботи, з бухгалтерського обліку й аудиту, науково-консультаційного обслуговування [21].

Залежно від цілей, завдань та характеру діяльності сільськогосподарські кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі.

Сільськогосподарський виробничий кооператив (СВК) створюють на добровільних засадах. Засновниками (членами) кооперативу можуть бути фізичні особи, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі в процесі виробництва та з метою отримання прибутку.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив (СОК) – це юридична особа, створена фізичними/юридичними особами для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження ними сільськогосподарської діяльності, покращення умов життя своїм членам за рахунок придбання якісних матеріалів за нижчими цінами та збільшення рівня їхніх доходів за рахунок забезпечення найвигіднішої ціни на продукцію, яка реалізовується кооперативом [25].

Залежно від виду діяльності сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі та інші, детальніший опис яких зображено у таблиці 3.4.

Характерні ознаки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

№ п/п	Вид сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу	Характерні ознаки
1.	Переробні сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	Належать кооперативи, які здійснюють переробку сільськогосподарської сировини, що виробляється членами таких кооперативів (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, луб'яних культур, лісо- і пиломатеріалів тощо).
2.	Заготівельно-збутові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	Здійснюють, зокрема, заготівлю, зберігання, передпродажну обробку та продаж продукції, виробленої членами таких кооперативів, надають їм маркетингові послуги.
3.	Постачальницькі сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	Утворюються з метою закупівлі та постачання членам таких кооперативів засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, виготовлення сировини, матеріалів та постачання їх членам кооперативу.

Джерело: сформовано за [25], з представленням у публікації автора [18]

Наведений перелік обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів не є вичерпним. Залежно від потреб сільськогосподарських товаровиробників можуть створюватися й інші види таких кооперативів [18].

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», сільськогосподарський кооператив, який здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може надавати послуги, здійснювати операції, зокрема із закупівлі сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів особам, які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу за умови, що сумарна вартість таких послуг та операцій не перевищує 20 відсотків виручки кооперативу за рік [21].

Зараз сільськогосподарські кооперативи малому аграрному бізнесу України надають близько 1% всіх послуг, інші зосереджені в приватному бізнесі. У зарубіжних країнах кооперація в окремих галузях досягає 50%. У Скандинавії у сфері збуту м'яса і молока, виробленого місцевими

тваринниками, вона охоплює 100% цього ринку. Через систему кооперативів реалізується понад 50% продукції молочарства в Бельгії, Великобританії, Польщі, а в Нідерландах, Австрії та Данії ця частка сягає 95%. Практично 90% молокозаводів у країнах ЄС та Північної Америки є кооперативними. Через свої кооперативи фермери продають понад 60% оливкової олії в Іспанії та Греції, 69% м'яса у Фінляндії, 72% фруктів та овочів у Бельгії, 95% вирощених квітів у Нідерландах, понад 50% зерна у Франції та Австрії зберігається на кооперативних елеваторах, що належать не посередникам, а безпосередньо товаровиробникам. У Франції близько 520 тис. працівників зайнято у кооперативах, а їхній річний товарообіг становить у середньому 77-80 млрд євро, а на збут припадає близько 60% сільськогосподарської продукції. Переробно-збутову діяльність там ведуть 3500 сільськогосподарських кооперативів. За рахунок них у Франції покривається 40-45% загального обсягу продукції. Загалом у світі до кооперації долучено майже 1 млрд людей, фактично це кожний сьомий мешканець планети. Кооперативи активно розвиваються у понад 100 країнах і забезпечують 100 млн робочих місць [22].

Урахувавши досвід функціонування сільськогосподарських кооперативів розвинених країн світу, було проведено аналіз динаміки становлення та функціонування вітчизняних кооперативів.

Сільськогосподарські виробничі кооперативи після масового реформування сільськогосподарських підприємств у 2000 році налічували 3136 од., або 23,8% від загальної кількості новостворених підприємств (друга позиція після господарських товариств – 51%). Більшість таких кооперативів були створені шляхом трансформації колективних сільськогосподарських підприємств й успадкували їхню виробничу базу, землекористування та трудові ресурси. Проте в подальшому кількість СВК стрімко зменшувалася через сучасні умови господарювання. Згідно з рисунком 3.4, кількість СВК за останні 9 років, порівнюючи 2020 та 2012 роки, зменшилась на 224 одиниці.

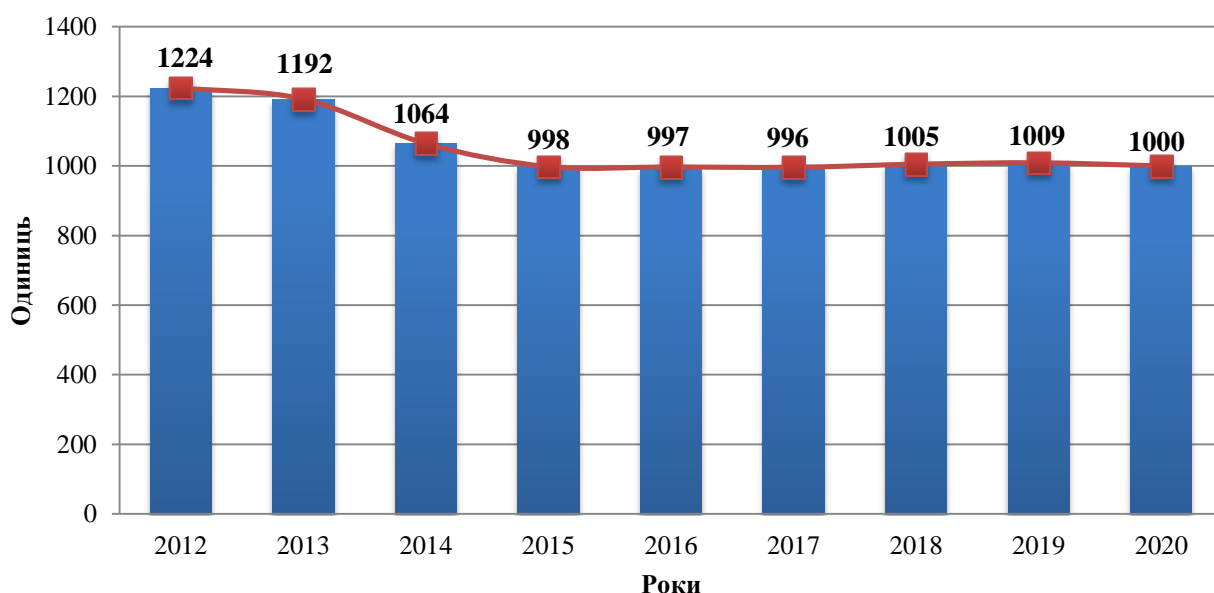

Рис. 3.4. Динаміка становлення та функціонування

сільськогосподарських виробничих кооперативів в Україні

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [5], з представленням у публікації [18]

Станом на 1 січня 2019 року фактично зареєстрованих сільськогосподарських виробничих кооперативів нараховується 1005 одиниць, проте таких, які здійснюють фактичну сільськогосподарську діяльність, 442 одиниці, у 2017 р. їх було 448 [19].

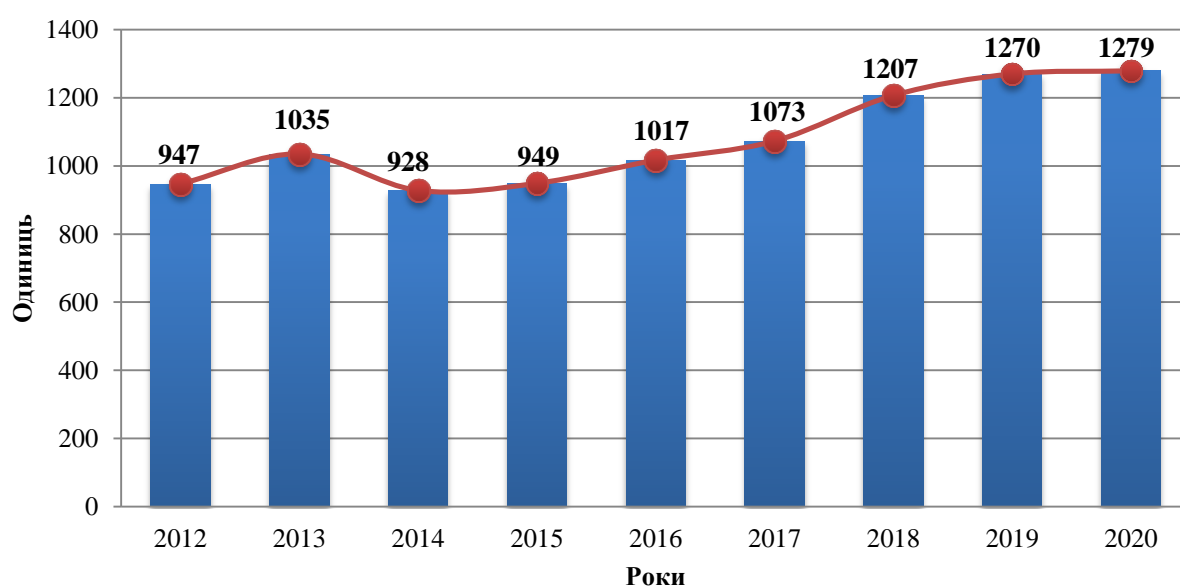

Рис. 3.5. Динаміка становлення та функціонування

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [5], з представленням у публікації [18]

Згідно з рисунком 3.5, кількість СОК за останні 9 років, порівнюючи 2020 та 2012 роки, збільшилась на 332 одиниці.

Станом на 1 січня 2019 року в Україні зареєстровано 1207 СОК (рис. 3.4). За оцінками, із загальної кількості зареєстрованих СОК, які реально здійснюють господарську діяльність, лише 735 (610 у 2017 р.) або 59,9%, з яких молочарських – 186 (+44), з обробітку землі та збирання врожаю – 162 (+16), з виробництва м'яса – 35 (-16), плодоовочевих – 113 (+34), зернових – 41 (+1) та з надання інших послуг – 198(+46). За видами діяльності 25 діючих СОК є переробними, 149 – заготівельно-збутовими, 16 – постачальницькими, 101 – з надання інших послуг, а 298 – багатофункціональними; проте зареєстрованих СОК значно більше (табл. 3.5) [19].

Таблиця 3.5

Кількість обслуговуючих кооперативів сільського господарства за напрямками та видами діяльності

(станом на 1 січня 2019 року)

Напрямок Діяльності	Кількість – зареєстр., всього, од.	За видами діяльності, од.				
		Переробні	Загот.-збутові	Постач.	Інші	Багатофункц.
З обробітку землі та збирання врожаю	246	9	14	4	37	180
Молочарські	284	9	159	4	12	102
М'ясні	40	3	9	0	7	12
Плодоовочеві	102	2	41	8	11	39
Зернові	47	7	12	1	5	24
Інші	298	11	27	6	106	156
Усього, од.	1207	41	262	23	178	513
Частка з усіх зареєстрованих діючі, %	57,9	61,0	56,9	69,6	56,7	58,1

Джерело: [19], з представленням у публікації автора [18]

Ураховуючи проаналізовані показники динаміки функціонування сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів, можна зробити висновок, що існуючі кооперативи поки що не мають значного впливу на підприємницьку діяльність в аграрній сфері, як кооперативи

розвинених країн світу, але водночас мають величезний потенціал, реалізація якого стимулюватиме розвиток підприємництва в аграрній сфері [18].

Основними перешкодами на шляху їх розвитку є відсутність державної підтримки, монополізація ринків, слабка спроможність фермерів та керівників малих сільськогосподарських підприємств до узгодження інтересів спільної діяльності, кадрове незабезпечення в сільському господарстві, відсутність явних економічних переваг, активізація посередників та недостатня обізнаність товаровиробників та селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для майбутнього власного розвитку та села загалом [18].

За результатами досліджень, проведених Національним інститутом стратегічних досліджень щодо сільськогосподарської кооперації як чинника заохочення структурних зрушень у сільськогосподарському виробництві в Україні, виявлено, що для успішного розвитку сільгоспкооперації в Україні необхідна продумана державна політика, для якої потрібно вжити таких заходів [7]:

1. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

- запропонувати внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21.07.2020 № 819-IX із залученням до робочої групи представників науково-експертного середовища та практиків з метою приведення його у відповідність до засадничих принципів світової практики сільськогосподарської кооперації для розширення можливостей використання малими сільгоспвиробниками такої організаційно-правової форми як кооператив;

- розробити державну цільову програму підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні до 2025 р., у якій передбачити державну підтримку членам сільськогосподарського кооперативу на етапах створення та становлення, а також під час просування сільгосппродукції на

ринок; заходи щодо поліпшення матеріально-технічної бази кооперативів; надання пільгових кредитів за схемами, які застосовуються для сільгосптоваровиробників, під спільну відповідальність членів кооперативу; надання сільськогосподарським кооперативам безкоштовних інформаційно-консультаційних послуг із роз'яснення порядку державної реєстрації, діяльності, оподаткування, ведення бухгалтерського обліку, фінансової підтримки кооперативу; проведення щорічного моніторингу діяльності сільськогосподарських кооперативів [7].

2. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству розвитку громад та територій України, органам місцевої влади та місцевого самоврядування:

- розробити і прийняти регіональні програми розвитку сільськогосподарських кооперативів; проводити широку інформаційно-роз'яснювальну роботу в ЗМІ щодо конкурентних переваг сільськогосподарської кооперації;

- сприяти залученню до співпраці із сільськогосподарськими дорадчими службами закладів аграрної науки та освіти України з метою дослідження можливостей впровадження світового досвіду інформаційно-консультаційного забезпечення функціонування сільськогосподарської діяльності;

- розглянути можливість формування дорадчих служб на засадах державно-приватного партнерства із залученням бізнесових, професійних та громадських організацій [7].

3. Державній службі статистики України сформувати постійно оновлювану базу даних про розвиток сільськогосподарської кооперації та її внесок в економіку з розміщенням її у статистичному щорічнику «Сільське господарство України» [7].

4. Аграрній біржі передбачити можливість акредитації сільськогосподарських кооперативів за спрощеною системою та надання канікул зі сплати біржового збору на період до 12 місяців, що дозволить

кооперативам одержати стабільний канал реалізації продукції за ринковими цінами та зарекомендувати себе на біржі як надійних постачальників продукції високої якості [7].

5. Органам місцевої влади та місцевого самоврядування щороку під час підготовки проєктів місцевих бюджетів передбачати кошти для підтримки сільгоспокооперативів (відповідно до регіональних програм розвитку) [7].

За результатами проведеного дослідження варто зробити висновок, що при не зовсім позитивній динаміці становлення та функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні, виробничі та обслуговуючі кооперативи, безсумнівно, мають величезний потенціал, який потрібно розвивати, реалізовувати та підтримувати з боку держави.

Завдяки кооперації малі сільськогосподарські товаровиробники матимуть можливість використовувати переваги, притаманні великому товарному виробництву, що зробить їх стійкішими щодо кризових явищ, а також сприятиме відродженню малих підприємств та фермерських господарств, які стануть конкурентоспроможними на сільськогосподарському ринку [18].

Отже, для досягнення ефективного розвитку сільськогосподарських кооперативів у теперішніх умовах господарювання потрібно:

- удосконалити нормативно-правову базу функціонування сільськогосподарських кооперативів, у тому числі щодо регулювання обігу земель;
- надавати регулярні консультаційні послуги керівникам та членам кооперативів стосовно провадження їхньої діяльності ефективно;
- розробити та реалізувати освітні програми для членів кооперативу, спрямовані на їхнє навчання новим управлінським технологіям щодо ведення сільського господарства;
- запровадити субсидування витрат на закордонні стажування та курси підвищення кваліфікації керівників та членів кооперативів;

- оптимізувати податкову політику шляхом диференціації ставок податків та полегшення отримання кредитів для покращення діяльності сільськогосподарських кооперативів (купівля сільськогосподарської техніки, обладнання чи землі);

- запровадити ефективну державну підтримку загалом [18].

Необхідно переймати міжнародний досвід кооперації. Частка кооперативів на ринку сільськогосподарської продукції в зарубіжних країнах представлена в табл. 3.6.

Збут сільськогосподарської продукції через кооперативну діяльність в розвинутих країнах сягає 22-100%. У Японії кооперація має свої особливості. Середня площа землі на одне фермерське господарство Японії менше, ніж 2 га. Через такі розміри вони не можуть бути автономними. Майже 100% фермерських господарств є членами кооперативів. Усі кооперативи об'єднані в багатоступінчатий кооперативний союз.

Таблиця 3.6

Частка кооперативів на ринку сільськогосподарської продукції в окремих країнах світу, %*

Країни	Види продукції		
	молоко	м'ясо	плодоовочева
Данія	96	93	37
Німеччина	65	38	67
Італія	42	22	50
Іспанія	38	24	47
Нідерланди	88	33	98
Франція	54	90	57
Швеція	100	87	68

Джерело: складено автором на основі [19]

У табл. 3.7 відображено кількість зареєстрованих кооперативних формувань в агропромисловому комплексі України. Як видно з даних, кількість виробничих кооперативів, починаючи з 2015 року зменшується, а обслуговуючих і споживчих – має тенденцію до збільшення у декілька разів.

Таблиця 3.7

**Кількість зареєстрованих кооперативних формувань
в Україні в АПК**

(на 1 січня)

Види кооперативів	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сільськогосподарський виробничий кооператив	1224	1192	1064	998	997	996	1005	1009	1000
<i>Зміни до попереднього року:</i>									
+/-	x	-32	-128	-66	-1	-1	9	4	-9
%	x	97,4	89,3	93,8	99,9	99,9	100,9	100,4	99,1
Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив	947	1035	928	949	1017	1073	1207	1270	1279
<i>Зміни до попереднього року:</i>									
+/-	x	88	-107	21	68	56	134	63	9
%	x	109,3	89,7	102,3	107,2	105,5	112,5	105,2	100,7

Джерело: показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) [6]

Отже, кооперація, інтеграція, кластеризація мають безсумнівні переваги і передбачають різні організаційні форми об'єднання суб'єктів малого, середнього і великого підприємництва (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Характеристика форм організаційно-економічного об'єднання в
АПК***

Ознака	Інтеграція	Кооперація	Кластеризація
1	2	3	4
Суб'єкти об'єднання	Середні і великі підприємства	Малі і середні підприємства, господарства населення	Великі, середні і малі підприємства, господарства населення, наукові й освітні установи, фінансові організації, органи державної влади та місцевого самоврядування
Мета об'єднання	Підвищення ефективності діяльності, зростання ринкової вартості компаній, активізація їхніх підрозділів	Забезпечення сільськогосподарського виробництва; надання послуг, необхідних для діяльності господарств членів кооперативу	Створення конкурентоспроможного кінцевого продукту

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4
Кінцевий результат об'єднання	Повне або часткове злиття бізнес-структур, створення корпорацій	Створення нової бізнес-структури кооперативу	Соціальне партнерство, соціально-економічний розвиток сільської території, підвищення рівня життя сільського населення
Статус об'єднання	Комерційна структура	Комерційна структура (виробничий кооператив); неприбуткова організація (обслуговуючий кооператив)	Добровільне об'єднання
Стиль управління	Жорсткий централізований	Демократичний	Демократичний
Державне регулювання	Необхідність державного регулювання діяльності бізнес-структури	Необхідність всебічної державної підтримки бізнес-структури, пільгове оподаткування, надання пільгових кредитів	Створення сприятливого законодавчого середовища для переходу до кластерної форми організації

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Отже, різні організаційно-економічні форми об'єднання суб'єктів господарювання на селі націлені на підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, задоволення потреб населення у високоякісній продукції, забезпечення сталого розвитку галузі на інноваційній основі.

Розкриваючи питання кооперування у стратегіко-перспективному аспекті його розвитку, варто звернути увагу на необхідність розбудови інфраструктури в усіх її виявах як життєнеобхідного сегменту забезпечення функціональності інституту кооперації в умовах системного несприйняття кооперативів на селі.

Основними напрямками трансформації інфраструктури агропродовольчої сфери для забезпечення розвитку кооперативних структур повинні стати:

- адаптація галузевої і територіальної структури аграрного виробництва відповідно до сучасних економічних умов з метою підсилення

їх антикризової спрямованості;

- відтворення та розвиток підприємств виробничої інфраструктури, для чого доцільно запровадити механізми стимулювання експорту та пошуку нових ринків збуту сільськогосподарської продукції, що дасть змогу стабілізувати фінансовий стан аграрних підприємств, давши поштовх для розвитку виробничих інфраструктурних формувань;

- оптимізація зв'язків між сільгосптоваровиробниками та переробниками продукції, що сприятиме підвищенню сукупної ефективності в напрямі виробництво – переробка – реалізація;

- більш активний розвиток біржової торгівлі на регіональних ринках, ширше застосування форвардних та ф'ючерсних контрактів;

- оптимізація функціонування чинних інституцій інфраструктурного забезпечення, створення нових інституційних формувань, що відповідають за перетворення в сучасній ринковій економіці;

- обґрунтування першочергових заходів розбудови соціальної сфери шляхом розроблення механізму заохочення підприємницьких структур аграрного профілю до фінансування об'єктів соціальної інфраструктури. У подальшому розвиток кластерів сприятиме відродженню та розбудові основних сфер соціальної інфраструктури.

Застосування кооперативних моделей для агропродовольчої сфери матиме низку позитивних наслідків, основними з яких є:

- прискорений розвиток інфраструктури для забезпечення дієвих взаємозв'язків між учасниками кооперативу;

- формування підприємств із повним циклом: виробництво – переробка – реалізація;

- підвищення економічної ефективності виробництва;

- упровадження інноваційних технологій та активізація інвестиційної діяльності;

- розвиток соціальної інфраструктури і сільських територій.

Можна вважати, що саме інфраструктурні галузі, що пронизують та об'єднують усі елементи кооперативних формувань, забезпечують реалізацію синергетичного ефекту. Останній досягається шляхом акумулювання фінансово-матеріальних, інформаційно-інноваційних та інших ресурсів, спільного виходу на внутрішній та зовнішній ринки з конкурентоспроможною продукцією, скорочення трансакційних витрат, організації ефективної системи управління.

Національні особливості переходу агропродовольчої сфери на засади сталого розвитку через формування функціонального кооперативного механізму саморегулювання аграрного підприємництва, пов'язані з вирішенням специфічних проблем, що стоять перед галуззю. Особливу увагу потрібно приділити вирішенню соціогуманітарних проблем та формування відповідної інфраструктури. У цьому контексті основними складовими національної політики на сучасному етапі повинні стати:

- формування суспільної думки та сприятливого соціально-психологічного клімату навколо села та селянина;
- обґрунтування першочергових заходів щодо розбудови соціальної сфери з обов'язковим фінансово-ресурсним забезпеченням у бюджетах відповідних рівнів;
- усебічне сприяння відродженню та подальшій розбудові найголовніших сфер соціальної інфраструктури – медичного забезпечення, будівництва облаштованого житла, культурно-побутового обслуговування;
- діяльність місцевих громад у напрямі недопущення депопуляційних процесів на селі, забезпечення зайнятості сільської молоді;
- розроблення механізму заохочення підприємницьких структур аграрного профілю в разі фінансування об'єктів соціальної інфраструктури;
- визначення напрямів зайнятості та соціального захисту сільського населення з урахуванням регіональних особливостей.

Отже, остаточною метою переходу агропродовольчої сфери на засади

сталого розвитку є гармонізація життя людини в навколишньому середовищі. Тобто, необхідно створити інфраструктурне забезпечення галузі, яке дасть змогу ефективно здійснювати не лише виробничу діяльність, а й процеси якісного зростання досліджуваної сфери та сільського соціуму, який нерозривно пов'язаний з нею – використовувати традиції та цінності, що відображають цивілізаційну специфіку народу (у цьому випадку переважно сільського населення) і впливають на економіку галузі та країни.

Першочерговим завданням є зростання рівня зайнятості та відповідне підвищення доходів працівників агропродовольчої сфери й сільських громад. Надання сприятливих умов для розширення сфери застосування праці в сільській місцевості та підвищення рівня доходів сільського населення можливо здійснюватися шляхом:

- стимулювання підприємництва в несільськогосподарській сфері;
- активізації розвитку підприємств сільського зеленого туризму;
- здійснення заходів стосовно стимулювання розміщення нових підприємств легкої, харчової та інших галузей промисловості та підприємств інфраструктури;
- забезпечення якнайбільшого залучення вирощеної сільськогосподарської продукції, особливо овочів, фруктів та ягід для переробки на малих переробних підприємствах;
- посилення правового та соціального захисту орендодавців (власників) землі і майна, гарантування доходів відповідно до укладених договорів;
- залучення осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю в особистих селянських господарствах, до участі в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- забезпечення агропродовольчої сфери кваліфікованою робочою силою, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, зокрема в результаті розвитку системи професійного навчання персоналу

підприємств, установ та організацій.

Ефективність коопераційного механізму саморегулювання аграрного підприємництва виявляється на внутрігосподарському (підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів) і на макроекономічному (зниження трансакційних витрат) рівнях. Адже кооператив створюється для укрупнення виробництва, формування передумов для залучення інвестицій, організації зберігання та збуту продукції, акумулювання додаткових фінансових ресурсів, підвищення соціальної спрямованості агробізнесу. Тому розвиток кооперативної форми організації аграрного підприємництва, вважається базовим інституційним фактором забезпечення його саморегулювання.

3.3. Методичні положення вдосконалення оцінки ефективності господарської діяльності підприємств

Національна економіка залежить від підприємств, які ефективно функціонують. Наявність середовища функціонування для суб'єктів господарювання є головною передумовою їхньої конкурентоспроможності.

За останні три десятиліття спостерігається тенденція, що характеризується двома різними напрямками:

- поява нових підприємств унаслідок розвитку науково-технічного прогресу, впровадження інноваційних підходів розвитку, формування людського капіталу, підпорядкування вимогам гіперконкуренції;

- руйнування старих підприємств, перетворення їх на ресурс, зміна видів діяльності, прояв гіперконкуренції у вигляді промислового шпигунства, недоброчесної конкуренції тощо.

Зрозуміло, що ці різні напрями необхідно розглядати за підходами мотивації економічної діяльності підприємств в умовах розвитку, руйнування та впливу асиметричної інформації Гривківської О.В. та Сахна А.А. [3].

Автори вважають, що оцінювання мотивації економічної діяльності підприємств ґрунтується, виходячи з можливостей досягнення фінансового

результату та використання особливостей виду діяльності згідно КВЕД. Ураховуючи, що K – витрати на капітал (вартість основних засобів підприємства), L – витрати на оплату праці найманих працівників, Y – чистий дохід від реалізації продукції, то використовуючи метод М. Фаррелла, можна сформулювати середовище функціонування для великої сукупності підприємств незалежно від їх фінансового становища [3].

Відношення величин K та L до вихідного параметру (Y) характеризують з одного боку вмотивованість самого підприємства до скорочення витрат та зростання чистого доходу від реалізації продукції, з іншого – мотивацію до технічної ефективності та значення основного виду економічної діяльності у системі розвитку галузей національної чи регіональної економіки [3].

Мотивація економічної діяльності підприємств характеризується з одного боку потребами розвитку, з іншого – руйнуванням, причому головним чинником оцінки ефективності є досягнення фінансового результату [3].

Мотивація економічної діяльності підприємств через їхній розвиток є потребою у підприємстві як суб'єкті, що відображає сутність підприємництва та необхідність видів економічної діяльності для національної економіки. У такому випадку підприємство можна оцінювати, виходячи з вкладених інвестицій, рівня інноваційної продукції та досягнутої ефективності [3].

В Україні радянським спадком є значна кількість підприємств-гігантів, що здійснюють економічну діяльність з важкого машинобудування, металургії, енергетики, транспортної інфраструктури тощо. Більшість з них є інвестиційно привабливими внаслідок наявних ознак природного монополізму, однак деякі були зруйновані через неадаптованість до умов ринкової економіки [3].

Мотивація руйнування економічної діяльності підприємств в умовах гіперконкуренції може бути двох типів. По-перше, як потреба реалізації стратегії, коли підприємство виконало місію та може зникнути через повну ліквідацію. По-друге, як потреба реагування на умови

гіперконкуренції – неможливість повноцінно відповідати умовам швидкого розвитку ринків [3].

Руйнування підприємств як мотивація економічної діяльності може визначатися як потреба у контексті чотирьох чинників (рис. 3.6) [3]:

- пошук нового власника;
- перетворення в ресурс;
- зміни основного виду економічної діяльності;
- використання інструментів коригування фінансових результатів.

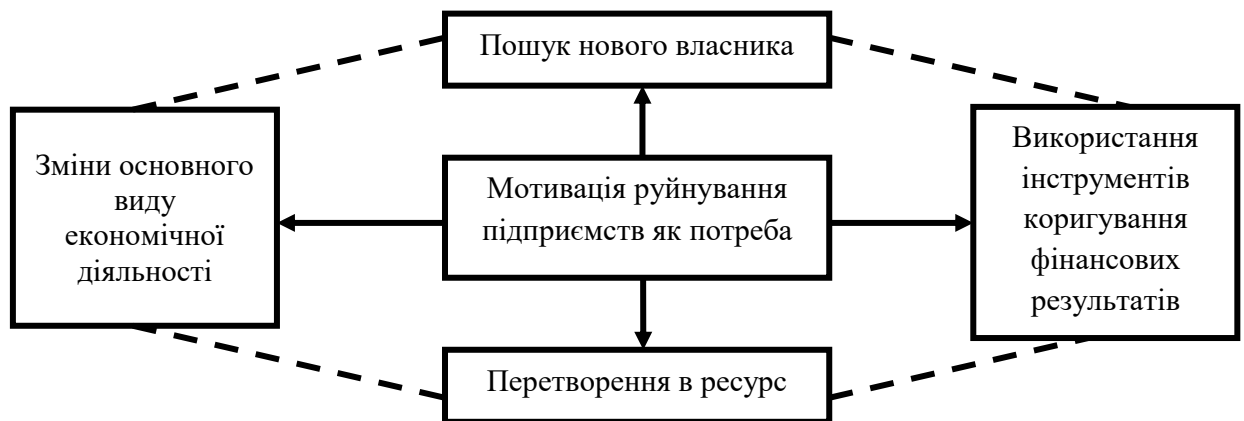

Рис. 3.6. Руйнування підприємств як мотивація економічної діяльності

Джерело: [3]

Пошук нового власника – це один зі шляхів формування мотивації економічної діяльності підприємства через потреби та можливості окремої особи. Під руйнуванням у цьому випадку потрібно розуміти вичерпність не стільки мотиваційного потенціалу виду економічної діяльності, скільки можливостей середовища функціонування, у якому функціонує підприємство [3].

Прикладом мотивації руйнування, що виявляється в потребах пошуку нового власника є приватизація підприємств. Мотивація у цьому випадку знаходиться в потенціалі та привабливості виду економічної діяльності, руйнування якого пов'язане з неефективністю державного управління [3].

Перетворення в ресурс – це формування мотивації фізичного знищення підприємства. Ресурсом у такому випадку може бути земля, на якій

знаходилося підприємство, а тепер на цьому місці можуть будуватися інші підприємства, житлові комплекси або торгівельні центри [3].

Характерною особливістю цього випадку є жорстка прив'язка між підприємством та видами економічної діяльності, що на ньому здійснюються. Як наслідок, руйнування виду економічної діяльності рівноцінне руйнуванню підприємства [3].

Зміна основного виду економічної діяльності – це мотивація виживання підприємства через уникнення ризику перетворення на ресурс. У цьому випадку головним чинником є гнучкість цього підприємства, його здатність мотивуватися виробництвом іншої продукції [3].

Мотивація зміни основного виду економічної діяльності також може бути потребою заміни виробничої діяльності на невиробничу. Наприклад, коли підприємство, яке здійснювало виробництво промислової продукції, переходить на основний вид економічної діяльності з надання власних приміщень в оренду або здійснення торгівлі. Таким чином, можна вважати, що мотивація зміни виробничої діяльності на невиробничу є наближенням до мотивації руйнування у вигляді знищення підприємства [3].

Використання інструментів коригування фінансових результатів – це формування мотивації руйнування, що зумовлена прибутком або збитком підприємства. У цьому контексті можна вважати, що у випадку отримання прибутку підприємство долає мотивацію руйнування, а при зазанні збитку – навпаки, мотивація руйнування посилюється [3].

Однак, такі твердження не є повністю обґрунтованими, оскільки процес руйнування та поступового ресурсоутворення може також бути прибутковим як економічна діяльність, а тому результат буде позитивним. Якщо підприємство відмовилося від виробничої діяльності та здійснює діяльність з надання в оренду власного майна, то досягнення прибутку в такому випадку може бути забезпечене, проте мотивація виробничої діяльності буде втрачена, відповідно мотиваційний потенціал галузі, навіть середовища функціонування, у якому працює підприємство, буде значно

знижений [3].

Протилежним наведеному вище випадку є приклад, де нове підприємство утворюється замість старого та продовжує здійснювати виробничу діяльність. У такому випадку підприємство отримує нові можливості розвитку завдяки інвестиціям в оновлення раніше побудованих виробничих потужностей, а тому мотивація полягає в потребах використання капіталу (основних засобів), більшість якого залишилася від старого підприємства [3].

Коригування фінансових результатів досягається у випадку зазнання збитку шляхом мотивації досягнення прибутку внаслідок здійснення економічної діяльності. Таким чином, якщо підприємство спрацювало збитково (причому вартість капіталу (основних засобів) перевищує чистий дохід від реалізації продукції), то мотивація підприємства через коригування полягає у [3]:

- досягненні прибутку внаслідок реалізації потреб щодо збільшення доходу до рівня подолання мотивації руйнування (перевищення вартості основних засобів);

- зменшенні мотивації руйнування внаслідок скорочення вартості основних засобів як умови впливу на дохід від реалізації з метою отримання прибутку.

Мотивація економічної діяльності дозволяє долати ефекти асиметричної інформації, виходячи з можливостей порівняння рівня реалізації потенціалу підприємства у середовищі функціонування з іншими суб'єктами господарювання. Як наслідок, доцільно поєднувати аспекти фінансової та технічної ефективності для виявлення видів економічної діяльності тих підприємств, що мають найбільше значення як для національної економіки, так і для економіки окремого регіону [3].

Мотивація руйнування економічної діяльності підприємств пов'язана із різними потребами щодо їхнього функціонування. Вид економічної діяльності є визначним чинником, потреба у якому формує сутність

руйнування. Якщо наявна важливість цього виду для держави, то мотивація руйнування завершується реалізацією потреб через приватизацію та пошук нового власника, в інших випадках спостерігається мотивація заміни виду діяльності або перетворення підприємства у ресурс [3].

Автори статті розглянули проблему економічної діяльності підприємств усебічно, виокремивши усі важливі аспекти їх функціонування: розвиток, руйнування, асиметрична інформація. Разом із тим для сільськогосподарських підприємств існує своя специфіка, а тому можна пропонувати використати метод аналізу середовища функціонування для сільськогосподарських підприємств, що здійснюють діяльність у галузі рослинництва та тваринництва.

Цей підхід є таким, що дозволяє будувати управлінські рішення, оскільки підприємець отримує три інформаційні складові щодо перспектив функціонування:

- здатність покривати витрати ресурсів обсягом виробництва;
- оцінювання позицій підприємств у середовищі функціонування, що орієнтують і мотивують один одного;
- розробка заходів позиціонування з метою підвищення ефективності через мотивацію досягнення (наприклад, прибутку).

Процес управління є виявом здатності приймати рішення, що притаманне для керівника, причому саме поняття «аналіз» можна використовувати як роздроблення на мотиваційні та орієнтувальні чинники під час прийняття рішення у середовищі функціонування [23].

Для використання методу аналізу середовища функціонування варто провести аналіз найбільш важливих факторних (ресурсних) та результативного показників. Структура витрат виробництва досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки (додаток Д, таблиця Д1 та додаток Е, таблиця Е1) свідчить, що виробнича діяльність залежить від прямих матеріальних витрат та прямих витрат на оплату праці. У цьому випадку результативним показником є розмір чистого доходу (виручки) від реалізації

сільськогосподарської продукції (послуг) досліджуваних підприємств (додаток М, таблиця М1).

Проведення кореляційно-регресійного аналізу дозволило виявити залежність виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих витрат на оплату праці (рис. 3.7) та залежність виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих матеріальних витрат (рис. 3.8).

Рівняння регресії $y = -2864,4 + 15,797x$ свідчить, що при нульовому значенні прямих витрат на оплату праці виручка від реалізації сільськогосподарської продукції буде мати від'ємне значення: -2864,4 тис. грн. Таким чином, для того, щоб виручка від реалізації сільськогосподарської продукції дорівнювала нулю, прямі витрати на оплату праці повинні складати не менше 181,33 тис. грн.

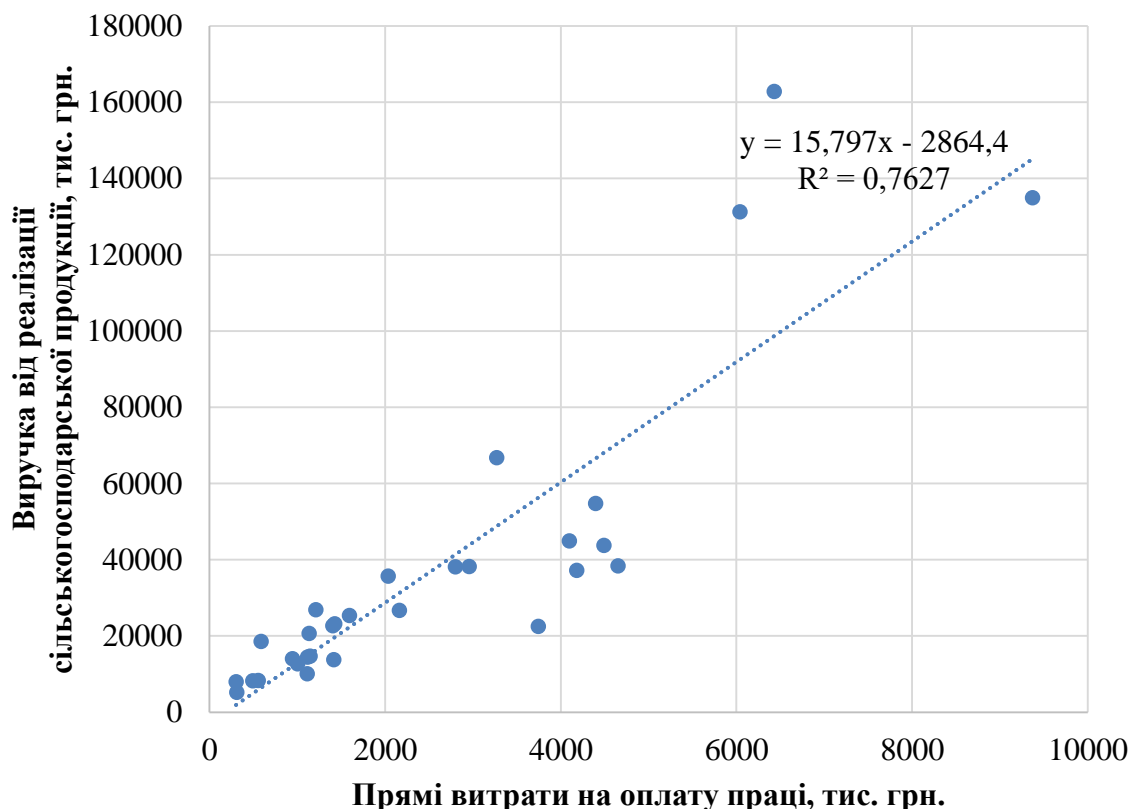

Рис. 3.7. Кореляційно-регресійна модель залежності виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих витрат на оплату праці за 2015-2019 роки

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Крім того, коефіцієнт кореляції становить 0,87, що свідчить про щільний зв'язок між показниками. Це дозволяє зробити висновок про значну залежність виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих витрат на оплату праці протягом 2015-2019 років.

Аналогічно і для залежності виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих матеріальних витрат. Рівняння регресії $y = -3453 + 2,2578x$ свідчить, що при нульовому значенні прямих матеріальних витрат буде спостерігатися від'ємне значення виручки від реалізації сільськогосподарської продукції : -3453 тис. грн. Для того, щоб за таких умов виручка від реалізації сільськогосподарської продукції дорівнювала нулю, необхідним рівнем прямих матеріальних витрат є 1529,36 тис. грн.

Коефіцієнт кореляції складає 0,86, що свідчить про високу щільність зв'язку між двома показниками.

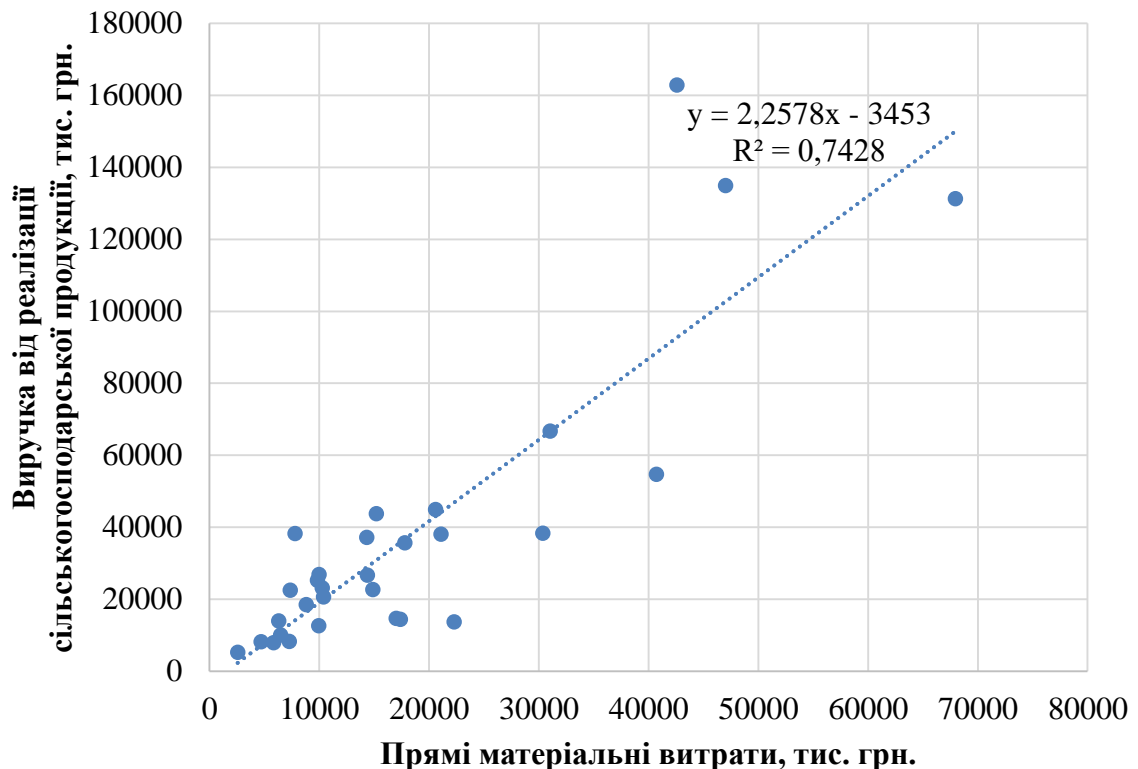

Рис. 3.8. Кореляційно-регресійна модель залежності виручки від реалізації сільськогосподарської продукції від прямих матеріальних витрат за 2015-2019 роки

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Таким чином, можна зробити висновок, що обидва факторні (ресурсні) показники у розрізі виручки від реалізації сільськогосподарської продукції мають суттєвий вплив на середовище функціонування сільськогосподарських підприємств, що здійснюють виробництво у рослинництві і тваринництві. Виходячи з цього, можна запропонувати провести подальше дослідження за допомогою методу аналізу середовища функціонування для шести аналізованих сільськогосподарських підприємств на основі результатів їхньої діяльності протягом останніх років (2017-2019 роки).

Факторними (ресурсними) змінними у дослідженні будуть прямі витрати на оплату праці найманих працівників та прямі матеріальні витрати. Результативним показником – чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) (табл. 3.9).

L – прямі витрати на оплату праці, тис. грн.;

K – прямі матеріальні витрати, тис. грн.;

Y – чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг), тис. грн.

Таблиця 3.9

Факторні (ресурсні) змінні та результативний показник шести досліджуваних сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2017-2019 роки

№ з/п	Підприємство	2017 рік			2018 рік			2019 рік		
		L	K	Y	L	K	Y	L	K	Y
1	ПП «АгроНіка»	2033,8	17808,1	35655,0	2800,6	21094,1	38034,0	4099,2	20596,8	44866,0
2	ПП «Дари садів»	4180,2	14323,8	37148,0	4491,2	15215,4	43698,0	4649,9	30367,1	38326,0
3	ПСП «Фортуна»	1427,0	10267,8	23071,0	1593,2	9834,2	25253,0	2160,2	14396,0	26605,0
4	ПП «Кургани»	1116,0	17375,0	14340,0	1145,0	17002,0	14586,0	1415,0	22277,1	13687,0
5	ПАТ «Дашківці»	6038,5	67962,5	131208,0	9372,0	47024,8	134894,0	6428,6	42582,4	162773,0
6	ПСП «Вікторія»	302,1	5846,3	7900,0	1004,3	9940,7	12590,0	1112,7	6479,9	10030,3

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Варто звернути увагу, що у 2017-2019 роках чистий дохід (виручка) від

реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) приватного акціонерного товариства «Дашківці» значно перевищує аналогічні показники інших підприємств.

Використовуючи дані табл. 3.9, можна розрахувати значення коефіцієнтів покриття чистим доходом (виручкою) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) прямих витрат на оплату праці та коефіцієнтів покриття чистим доходом (виручкою) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) прямих матеріальних витрат за 2017-2019 роки (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Розрахунок коефіцієнтів покриття чистим доходом (виручкою) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) прямих витрат на оплату праці та коефіцієнтів покриття чистим доходом (виручкою) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) прямих матеріальних витрат

№ з/п	Підприємство	2017 рік		2018 рік		2019 рік	
		L / Y	K / Y	L / Y	K / Y	L / Y	K / Y
1	Приватне підприємство «АгроНіка»	0,06	0,50	0,07	0,55	0,09	0,46
2	Приватне підприємство «Дари садів»	0,11	0,38	0,10	0,35	0,12	0,79
3	Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»	0,06	0,44	0,06	0,39	0,08	0,54
4	Приватне підприємство «Кургани»	0,08	1,21	0,08	1,16	0,10	1,63
5	Приватне акціонерне товариство «Дашківці»	0,05	0,52	0,07	0,35	0,04	0,26
6	Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»	0,04	0,74	0,08	0,79	0,11	0,65

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Використовуючи отримані коефіцієнти, можна побудувати середовище функціонування шести сільськогосподарських підприємств за результатами їхньої діяльності у 2017-2019 роках (рис. 3.8 – рис. 3.10). Умовні позначення за номерами 1-6 – позиції підприємств у середовищі функціонування.

За результатами 2017 року (рис. 3.9), лінія технічної ефективності складається з позицій 4 підприємств: 6 (Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія») – 5 (Приватне акціонерне товариство «Дашківці») – 3 (Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна») – 2 (Приватне підприємство «Дари садів»). Позиція ПП «Дари садів» не дозволяє оцінювати рівень ефективності інших підприємств у 2017 році.

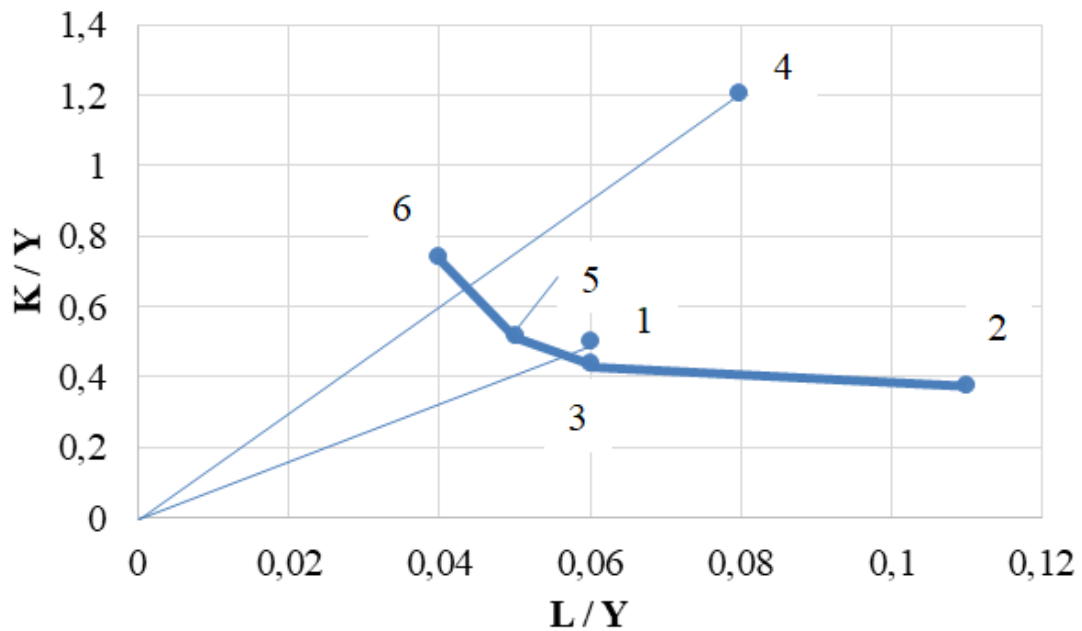

Рис. 3.9. Оцінювання технічної ефективності сільськогосподарських підприємств методом аналізу середовища функціонування за результатами діяльності у 2017 році

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

За результатами 2018 року (рис. 3.10), лінія технічної ефективності складається з позицій 4 підприємств: 4 (Приватне підприємство «Кургани») – 3 (Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна») – 5 (Приватне акціонерне товариство «Дашківці») – 2 (Приватне підприємство «Дари садів»). Позиції ПАТ «Дашківці» та ПП «Дари садів» не дозволяють оцінювати рівень ефективності інших підприємств у 2018 році.

За результатами 2019 року (рис. 3.11), лінія технічної ефективності складається з позицій 3 підприємств: 4 (Приватне підприємство «Кургани») – 5 (Приватне акціонерне товариство «Дашківці») – 1 (Приватне підприємство «Дари садів»).

«АгроНіка»). Положення ПП «Кургани» не дозволяє оцінювати рівень ефективності інших підприємств у 2019 році.

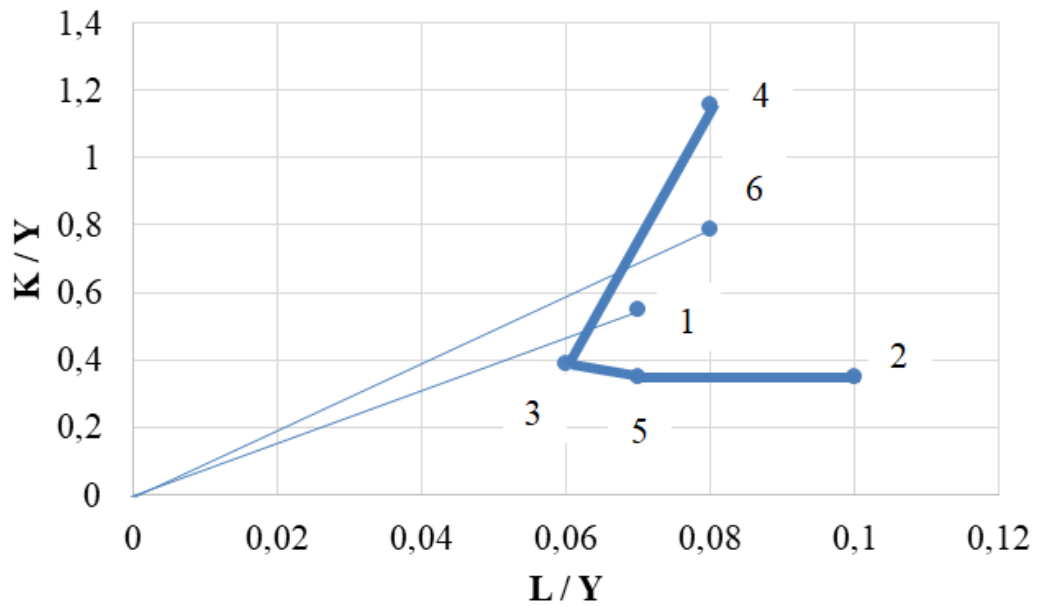

Рис. 3.10. Оцінювання технічної ефективності сільськогосподарських підприємств методом аналізу середовища функціонування за результатами діяльності у 2018 році

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

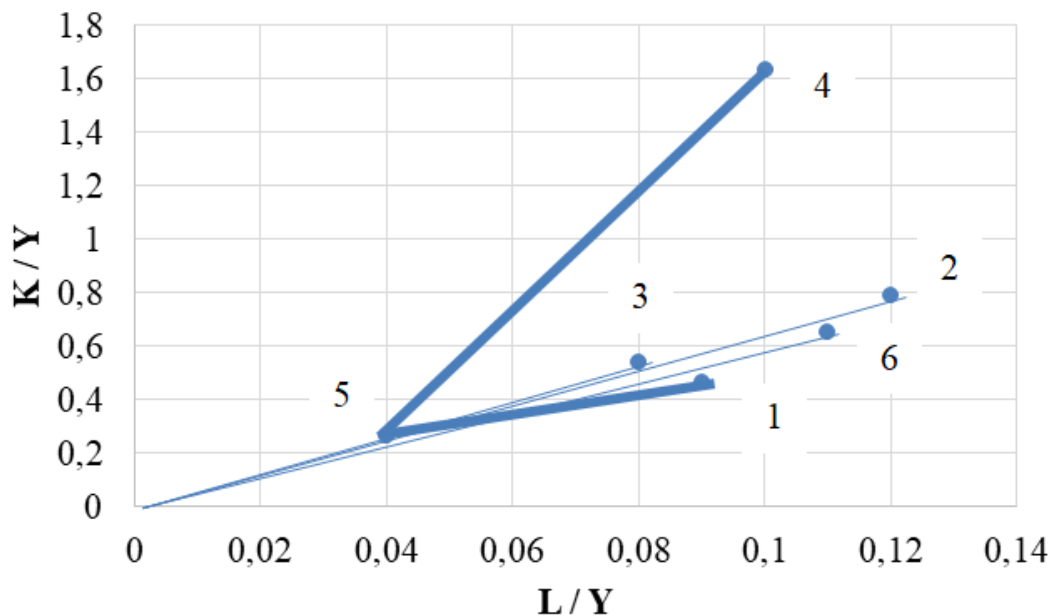

Рис. 3.11. Оцінювання технічної ефективності сільськогосподарських підприємств методом аналізу середовища функціонування за результатами діяльності у 2019 році

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Протягом усіх трьох років за своїм складом лінія технічної ефективності не повторювала минулий рік (рис. 3.12). Наявність позицій, що не дозволяють визначити рівень ефективності інших підприємств середовища функціонування, свідчить про його слабкість, оскільки в майбутньому аналізовані суб'єкти господарювання підвищують неефективність, створюють потребу в оптимізації показників як витрат, так і виручки від реалізації. У нашому випадку усі три лінії технічної ефективності не мають навіть спільної точки перетину.

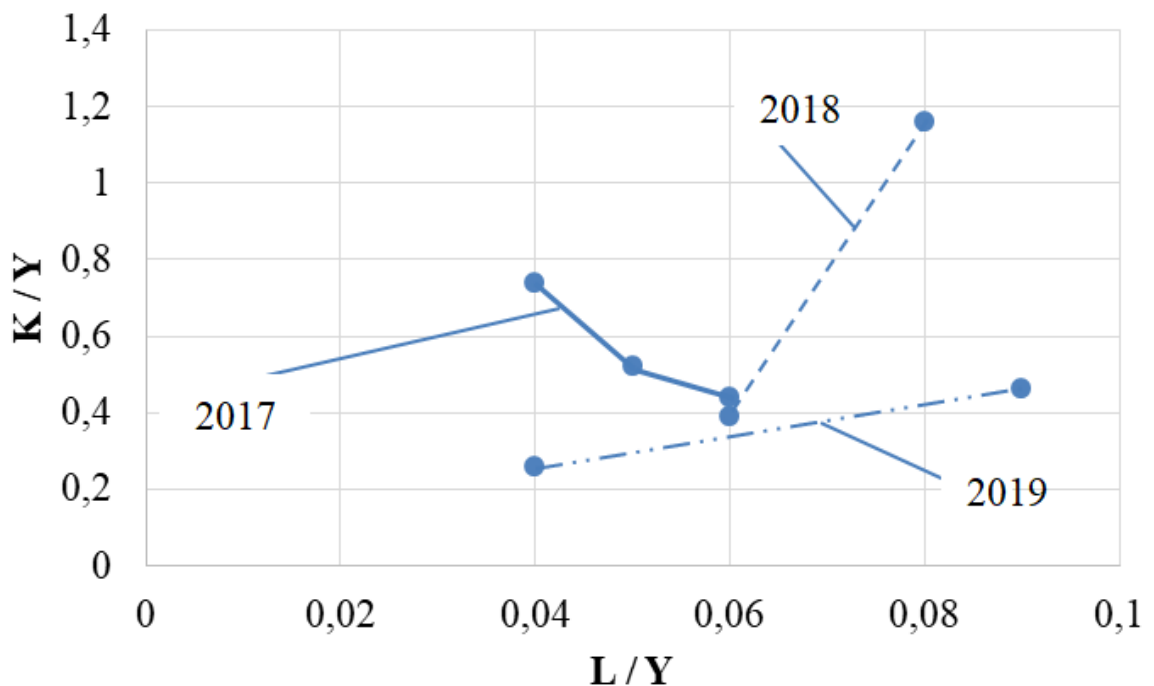

Рис. 3.12. Зміна ліній технічної ефективності сільськогосподарських підприємств методом аналізу середовища функціонування за результатами діяльності у 2017-2019 роках

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Непараметричний аналіз усіх ефективних позицій протягом 2017-2019 років, за винятком тих, що не дозволяють визначати рівень ефективності інших підприємств за три роки, свідчить, що для аналізованого середовища функціонування максимально прийнятними є параметри ПСП «Вікторія» у 2017 році та ПрАТ «Дашківці» у 2019 році, що підтверджується можливістю визначати тенденцію ефективного

функціонування для чотирьох підприємств із п'яти (рис. 3.13).

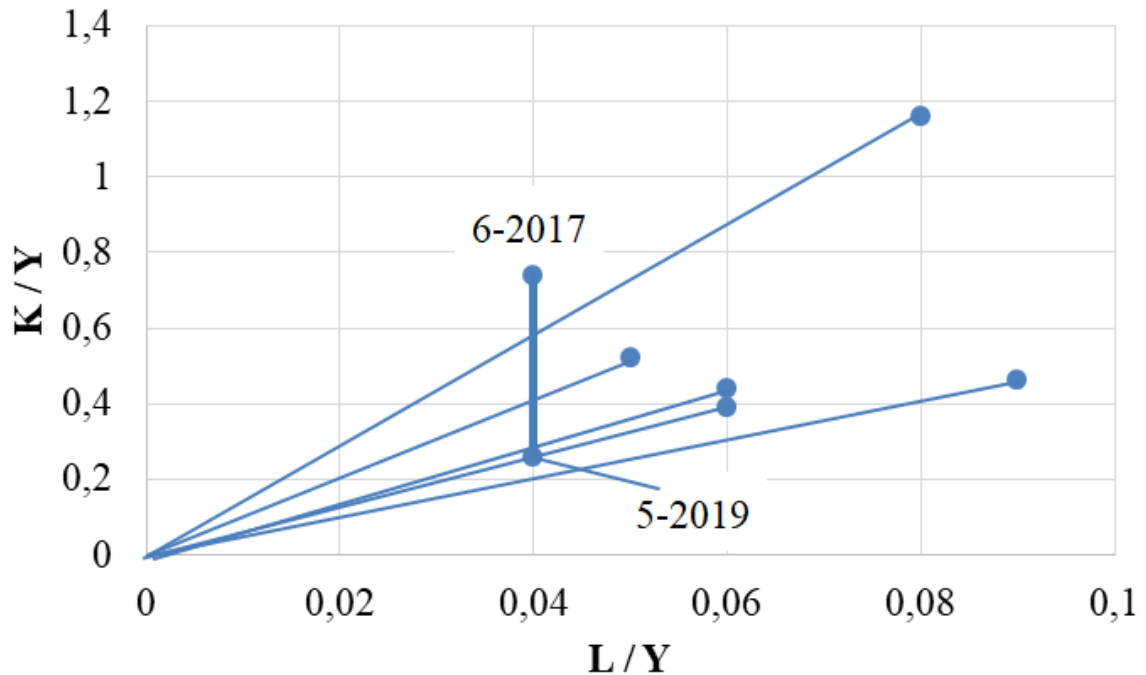

Рис. 3.13. Оцінка значення економічної діяльності приватного сільськогосподарського підприємства «Вікторія» у 2017 році та приватного акціонерного товариства «Дашківці» у 2019 році для забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств протягом 2017-2019 років

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Як зазначалося, лінія технічної ефективності за останній з досліджуваних років (2019 рік) має такий склад: 1 (Приватне підприємство «АгроНіка») – 5 (Приватне акціонерне товариство «Дашківці») – 4 (Приватне підприємство «Кургани»). Ураховуючи особливості методу аналізу середовища функціонування, необхідно відштовхуватися від того, що коефіцієнти технічної ефективності цих підприємств дорівнюють 1.

Виходячи з формули розрахунку коефіцієнта технічної неефективності, варто розрахувати величину технічної неефективності приватного підприємства «Дари садів», приватного сільськогосподарського підприємства «Фортуна», приватного сільськогосподарського підприємства «Вікторія» (табл. 3.11).

**Розрахунок рівня технічної неефективності досліджуваних
сільськогосподарських підприємств за 2019 рік**

№ з/п	Підприємство	$K_{те}$	$K_{тн/е}$
1	Приватне підприємство «АгроНіка»	1	0
2	Приватне підприємство «Дари садів»	0,33	0,67
3	Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»	0,48	0,52
4	Приватне підприємство «Кургани»	1	0
5	Приватне акціонерне товариство «Дашківці»	1	0
6	Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»	0,37	0,63

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Чим більше віддалена позиція підприємства від лінії технічної ефективності, тим менш ефективне підприємство у середовищі функціонування. Таким чином, у середовищі функціонування найменш ефективним є приватне підприємство «Дари садів» (коефіцієнт технічної неефективності складає 0,67). Далі йдуть приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія» (0,63) та приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна» (0,52).

Перетин лінії 5-1 з лініями 0-3, 0-2 та 0-6 дозволяє отримати ефективно обґрунтовані позиції приватного сільськогосподарського підприємства «Фортуна» ($L / Y = 0,037$; $K / Y = 0,264$), приватного підприємства «Дари садів» ($L / Y = 0,038$; $K / Y = 0,248$) та приватного сільськогосподарського підприємства «Вікторія» ($L / Y = 0,044$; $K / Y = 0,264$).

Використовуючи значення нових коефіцієнтів покриття, можна розрахувати оптимізоване значення чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) за таких умов:

1. L (прямі витрати на оплату праці) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного сільськогосподарського підприємства «Фортуна»: $0,037 = 2160,2 / Y$; $Y = 2160,2 / 0,037 = 58383,8$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більше за фактичний на 31778,8 тис. грн. (58383,8-26605,0).

2. L (прямі витрати на оплату праці) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного підприємства «Дари садів»: $0,038 = 4649,9 / Y$; $Y = 4649,9 / 0,038 = 122365,8$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більший, ніж фактичний на 84039,8 тис. грн. (122365,8-38326,0).

3. L (прямі витрати на оплату праці) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного сільськогосподарського підприємства «Вікторія»: $0,044 = 1112,7 / Y$; $Y = 1112,7 / 0,044 = 25288,6$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більший, ніж фактичний на 15258,3 тис. грн. (25288,6-10030,3).

4. K (прямі матеріальні витрати) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного сільськогосподарського підприємства «Фортуна»: $0,037 = 14396,0 / Y$; $Y = 14396,0 / 0,037 = 389081,1$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більший, ніж фактичний на 362476,1 тис. грн. (389081,1-26605,0).

5. K (прямі матеріальні витрати) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного підприємства «Дари садів»: $0,038 = 30367,1 / Y$; $Y = 30367,1 / 0,038 = 799134,2$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більший, ніж фактичний на 760808,2 тис. грн. (799134,2-38326,0).

6. K (прямі матеріальні витрати) – показник до оптимізації. Відповідно для приватного сільськогосподарського підприємства «Вікторія»: $0,044 = 6479,9 / Y$; $Y = 6479,9 / 0,044 = 147270,4$ тис. грн. Оптимізований показник чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) більший, ніж фактичний на 137240,1 тис. грн. (147270,4-10030,3).

Таким чином, збільшення прямих матеріальних витрат дозволяє збільшувати обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації

сільськогосподарської продукції (послуг) у значно більших розмірах, ніж через зростання прямих витрат на оплату праці. Тому оплата праці найманих працівників на сільськогосподарських підприємствах залишається досить низькою, у той час як матеріальні витрати для підприємця є основою ефективного функціонування суб'єкта господарювання.

Отже, використання методу аналізу середовища функціонування при здійсненні оцінки ефективності господарської діяльності підприємств, зокрема сільськогосподарських, допомагає визначити оптимізовані значення по суб'єктах господарювання щодо витрат на виробництво та обсяги зростання реалізації продукції. Використовуючи тенденцію досягнення технічної ефективності, приймаючи її як еталонну в галузі, можна визначати потенційну здатність підприємства самостійно виживати за рахунок мобілізації власних ресурсів та долати небезпеку руйнування.

Висновки до розділу 3

1. Формування організаційно-економічних умов та механізму стимулювання розвитку підприємництва в АПК передбачає складний процес узгодження інтересів суб'єктів господарювання, державних інституцій і потенційних набувачів підприємницького статусу. Перспективним складником механізму стимулювання за цільовою спрямованістю вважаємо орієнтування державної регуляторної політики на розвиток малих підприємницьких структур, фермерських господарств, що актуально в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. Державна підтримка цих категорій господарств має забезпечити підвищення зайнятості населення сільськогосподарською діяльністю через механізм стимулювання підприємницької активності.

2. Кооперативні пріоритети стимулювання соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності набувають виняткового значення для розвитку агропромислового комплексу України як механізм консолідації активів сільських господарів, що об'єднавчо забезпечить досягнення спільної

мети конкурентоспроможності підприємницьких формувань. Реалізація кооперативних пріоритетів має відбуватися в рамках дотримання національного кооперативного законодавства під час створення різних типів кооперативних структур, але для цього потрібна державна підтримка кооперування з орієнтацією на рекомендації аграрної економічної науки з розроблення проблеми.

3. Використання методу аналізу середовища функціонування при здійсненні оцінки ефективності господарської діяльності підприємств, зокрема сільськогосподарських, допомагає визначити оптимізовані значення по суб'єктах господарювання щодо витрат на виробництво та обсяги зростання реалізації продукції. У ході дослідження за цим методом виявлено, що підприємствами, які досягли коефіцієнт технічної ефективності, який дорівнює 1 є: ПП «АгроНіка», ПрАТ «Дашківці» та ПП «Кургани». Також цей метод з огляду на середовище функціонування досліджуваних підприємств, які виявились технічно неефективними, довів необхідність оптимізації господарської діяльності таких підприємств як ПП «Дари садів», ПСП «Фортуна» та ПСП «Вікторія». Використовуючи тенденцію досягнення технічної ефективності, приймаючи її як еталонну в галузі, можна визначати потенційну здатність підприємства самостійно виживати за рахунок мобілізації власних ресурсів та долати небезпеку руйнування.

Матеріали розділу опубліковано у працях автора зі списку джерел: [16-18].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Амбросов В. Я., Маренич Т. Г. Механізми ефективного функціонування агроформувань. *Економіка України*. 2006. № 6. С. 60-66.
2. Гонтарук Я.В. Розвиток кооперації в сільському господарстві, як напрям досягнення енергетичної незалежності. *Економіка, освіта, технології в контексті глобальних трансформаційних імператив розвитку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 16-17 жовтня 2019 р. Черкаси. ЧДБК. С. 176-184.
3. Гривківська О. В., Сахно А. А. Мотивація економічної діяльності підприємств в умовах розвитку, руйнування та впливу асиметричної інформації. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : зб. наук. пр. Маріуполь : ПДТУ. 2017. Вип. 15. С. 278-281.
4. Державна служба статистики України: Економічна статистика. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2020 р.).
5. Державна служба статистики України: Кількість суб'єктів економіки за організаційними формами. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpu/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/arh_ks_opfg_20.htm (дата звернення: 15.12.2020 р.).
6. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/menu/edrpu.htm> (дата звернення: 10.02.2021 р.).
7. Жураковська Л. А. Сільськогосподарська кооперація як чинник стимулювання структурних зрушень у сільськогосподарському виробництві в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. С. 1-6. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/silskogospodarska-kooperatsiya.pdf> (дата звернення: 05.12.2020 р.).
8. Законодавство України / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 05.01.2021 р.).
9. Збарський В. К., Бабієнко М. Ф., Кулаєць М. М., Синявська І. М., Хоменко М. П. Економіка сільського господарства : навч. посіб. / за ред. проф. В. К. Збарського. Київ : Агроосвіта, 2013. 352 с.

10. Калетнік Г. М., Булгаков В. М. Сучасний стан та перспективи кадрового і наукового забезпечення галузі механізації сільського господарства. *Механізація та електрифікація сільського господарства*. 2013. Вип. 97. С. 24-35.
11. Калініченко С. М. Організаційно-економічний механізм інтеграції виробників цукру та цукросировини. *Вісник ХНТУСГ. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 150. С. 154-162.
12. Ключко В. М. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності продукції АПК : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2012. 21 с.
13. Кустріч Л.О. Моделювання оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 52-55.
14. Лахай П. Заробітна плата у сільському господарстві / Agroportal. 2018. URL: <http://agroportal.ua/ua/views/blogs/zarabotnaya-plata-v-selskom-khozyaistve-dvoinoi-rost-za-2-goda/#> (дата звернення: 10.08.2019 р.).
15. Лузан О. Ю. До питання формування механізму інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 106-111.
16. Мазур Ю. В. Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7 (23). С. 128-136.
17. Охота Ю. В. Кадровий потенціал як інструмент забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 10 (50). С. 126-132. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-10-16.
18. Охота Ю. В. Розвиток сільськогосподарських кооперативів в Україні: аналіз стану і динаміка результативності. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). С. 69-75. DOI: 10.24412/2520-2480-2021-390-69-75.
19. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі :

наук. доп. / Ю. О. Лупенко та ін. ; Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ІАЕ, 2019. 114 с.

20. Про кооперацію : Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 01.12.2020 р.).

21. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21 лип. 2020 р. № 819-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%96#w1_1 (дата звернення: 10.01.2021 р.).

22. Саковська О. М. Економіко-правові основи розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 92-96. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.92.

23. Сахно А. А., Салькова І. Ю. Мотивація економічної діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування : монографія. Вінниця : Твори, 2020. 308 с.

24. Середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві / УКРІНФОРМ: Економіка. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2630964-zarplata-u-silskomu-gospodarstvi-torik-zrosla-na-244minagro.html> (дата звернення: 15.06.2019 р.).

25. Сільськогосподарські кооперативи. Фермерство та кооперація / Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/fermerstvo-ta-kooperaciya/silskogospodarski-kooperativi> (дата звернення: 15.01.2021 р.).

26. Стратегія розвитку аграрного сектора «3+5» / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 08.07.2017 р.).

27. Sakovska O., Shpykuliak O., Ushkarenko I., Chmut A. Socio-economic institutions for development of cooperation. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 4, № 27. С. 513-521.

ВИСНОВКИ

Реалізація дослідницької гіпотези наукового пізнання загальноекономічних і галузевих засад розвитку підприємництва забезпечила здійснення наукової оцінки ефективності розвитку та визначення особливостей організаційно-економічного стимулювання підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі, що дає підстави зробити наступні висновки:

1. Теоретичний базис формування умов і здійснення підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі сформувався еволюційно в результаті поступального розвитку людства, розвитку товарно-грошових відносин, становлення ринку, пошуку засобів для забезпечення примноження багатства шляхом конкурентоспроможного утворення благ. Підприємництво як явище, а підприємницька діяльність як процес набули системного поширення в різних сферах, включаючи агропромисловий комплекс – галузь, яка завдяки наявності особливих умов розвитку потребує креативних підприємницьких здібностей й специфічного стимулювання державою.

2. Встановлено, що організаційно-економічні умови розвитку та стимулювання підприємництва в АПК згідно із основами функціональної взаємодії між учасниками ринку, системою державного впливу характеризуються всеохопністю відносин у формуванні ефективного господарювання, яке забезпечується врахуванням законів ринку та регуляторним впливом держави. Функціонування підприємницької діяльності й здійснення її державного стимулювання відбувається за впливу відповідного організаційно-економічного механізму, який включає організаційні, економічні, суспільні чинники регулювання відносин в системі виробництва – ринкового обміну. У методичному плані до складу організаційно-економічних умов включаються стан організаційно-економічного середовища; вплив сезонності і природно-економічних умов; суб'єктний склад підприємств.

3. Державна підтримка в механізмі організаційно-економічного

стимулювання підприємництва відіграє значну роль, особливо в умовах тривалих структурних трансформацій агропромислового комплексу та наявності високих економічних ризиків. Функція державної підтримки як складової механізму стимулювання підприємництва полягає в цільовому впровадженні заходів для реалізації пріоритетних напрямів розвитку підприємств у контексті формування умов для сталого задоволення актуальних суспільних потреб. Методично доцільність здійснення державної підтримки розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі пов'язана із стимуляційними заходами, які спрямовані на заохочення підприємницької діяльності для доведення її до якостей, що сприятимуть гарантуванню продовольчої безпеки, забезпеченню заходів сталого розвитку територій.

4. Організаційно-економічні характеристики здійснення підприємництва в агропромисловому комплексі відповідають наявному в Україні господарському потенціалу. Базовими ефектами, на реалізацію яких спрямоване підприємництво, є задоволення експортних можливостей галузі, гарантування національної продовольчої безпеки, часткове формування передумов для посилення енергетичної безпеки за рахунок виробництва й споживання відновлюваних джерел енергії з сільськогосподарської продукції-сировини. Реалізацію зазначеного напрямку розвитку агропромислового комплексу здійснюють підприємницькі структури в підсистемах мікропідприємництва, малого, середнього і великого сільськогосподарського бізнесу. Структура господарського механізму за суб'єктністю агропромислових підприємств характеризується наявністю підприємств різних форм і розмірів, зменшенням чисельності зайнятих, залежністю ефективності винятково від кон'юнктури зовнішніх ринків.

5. У результаті аналізу економічної результативності та ефективності господарської діяльності підприємств в агропромисловому комплексі, у секторі сільськогосподарського виробництва встановлено, що суб'єкти

господарювання переважно діють з позиції кон'юнктурних засад досягнення власної вигоди, яка означає спрямування підприємницького потенціалу на отримання вигод економічного характеру, а соціальні ефекти, зокрема, що стосуються цілей сталого розвитку, – на другому плані. Це є головним негативним результатом функціонуючої в Україні системи стимулювання підприємницької діяльності, яка поряд із підтримкою конкурентних умов господарювання поглиблює сировинну модель агропромислового бізнесу. Основним критерієм формування економічної результативності господарювання в агропромисловому комплексі є виробництво експортоорієнтованої продукції, сировини.

6. Оцінка специфіки державної політики стимулювання розвитку підприємництва в АПК вирізняється акцентом за характером підтримки розвитку аграрного, агропромислового підприємництва, який відповідає ефектам тенденції скорочення її фінансування. Відбувається реалізація принципів досягнення сталого розвитку, які передбачають збереження агроєкосистем, тому держава прагне до впровадження механізмів, які забезпечать упровадження моделі самофінансування виробників з поступовою відмовою від цілого ряду підтримувальних заходів.

7. В економіку агропромислового комплексу поступово впроваджуються інноваційні сектори підприємницької діяльності, які у своїй креативності реалізують принципи сталого розвитку, серед них – виробництво біопалива. Функціональна спроможність підприємств у реалізації технологій і організації господарювання у сфері виробництва біопалива в умовах України потребує державної підтримки і є об'єктом пріоритетного стимулювання. Національна система стимулювання підприємницької діяльності у виробництві біопалива не відповідає об'єктивним потребам і не є ефективною через відсутність цільових програм підтримки, а також дієвих інституцій упровадження підтримувальних заходів. Підприємницька діяльність у секторі виробництва біопалива носить ситуативний характер.

8. Формування організаційно-економічних умов та вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва носить ситуативний характер. Державна політика формування стійкої мотивації займатися підприємницькою діяльністю в аграрному секторі економіки, агропромисловій галузі потребує структурної перебудови. Цільовим орієнтиром повинно стати підтримка умов формування ефективного, конкурентоспроможного підприємництва, базованого на засадах сталого розвитку, тому актуальною необхідністю є реструктуризація механізму підтримки з урахуванням пріоритетів досягнення цілей сталого розвитку. Пріоритетними секторами підтримки мають стати малі форми господарювання і нішеві виробництва сільськогосподарської продукції.

9. У забезпеченні перспективного організаційно-економічного стимулювання поступального, економічно ефективного розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі економіки України пріоритетного значення набувають кооперативні форми організацій і механізму консолідації ресурсів для становлення конкурентоспроможних в соціальному, економічному, організаційному плані підприємницьких структур. Пріоритет у кооперуванні сільськогосподарських виробників має бути підтримуваний державою як один із секторів стимулювання розвитку підприємницької діяльності.

10. Використовуючи метод аналізу середовища функціонування, виявлено, що протягом останніх трьох років ефективність функціонування для усіх можливих випадків діяльності сільськогосподарських підприємств визначалася двома з них: ПСП «Вікторія» у 2017 році та ПрАТ «Дашківці» у 2019 році. Спостерігається тенденція послаблення середовища функціонування, оскільки у 2019 році ПСП «Вікторія» має технічну ефективність на рівні 0,37, що свідчить про втрату значного потенціалу зростання обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції.

ДОДАТКИ

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за спеціальністю 051 – економіка
Охоти Юлії Володимирівни

№ п/п	Назва праці	Характер роботи	Вихідні дані	Обсяг (у сторінках/ друк. арк.)	Співавтори
1	2	3	4	5	6
Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз					
1.	The Waste-Free Production Development for the Energy Autonomy Formation of Ukrainian Agricultural Enterprises	Стаття	<i>Journal of Environmental Management and Tourism</i> . 2020. Volume XI, Summer, Issue 3 (43). P. 513-522. DOI: 10.14505/jemt.v11.3(43). 02 (Scopus)	10/0,84	Kaletnik G., Honcharuk I.
2.	The World Experience in the Regulation of the Land Circulation	Стаття	<i>European Journal of Sustainable Development</i> . 2020. Vol. 9, № 2. P. 557-568. DOI: 10.14207/ejsd.2020.v9n2p557 (Scopus/Web of Science)	12/0,78	Kaletnik G., Honcharuk I., Yemchuk T.
3.	Tools of State Regulation of Economic Development of Agricultural Business Entities	Стаття	<i>The scientific heritage</i> . 2020. Vol 6. № 56 (56). P. 44-50	7/0,6	Kaletnik G.
4.	Розвиток сільсько-господарських кооперативів в Україні: аналіз стану і динаміка результативності	Стаття	<i>Colloquium-journal</i> . 2021. № 3 (90). С. 69-75. DOI: 10.24412/2520-2480-2021-390-69-75	7/0,65	-
Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних					
5.	Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти	Стаття	<i>Ефективна економіка</i> . 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6193	7/0,67	-

Продовження табл. А1

1	2	3	4	5	6
6.	Основні тенденції ефективного використання біогазу в Україні	Стаття	<i>Ефективна економіка.</i> 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6264	8/0,67	Козак К.В.
7.	Кадровий потенціал як інструмент забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері	Стаття	<i>Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.</i> 2019. № 10 (50). С. 126-132. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-10-16	7/0,65	-
8.	Організаційно-структурні аспекти формування економічної результативності сільсько-господарських підприємств	Стаття	<i>Економіка АПК.</i> 2020. № 8. С. 98-106. DOI: https://doi.org/10.32317/221-1055.202008098	9/0,87	-
Статті у наукових фахових виданнях України					
9.	Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан	Стаття	<i>Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.</i> 2017. № 7 (23). С. 128-136	9/0,57	-
Інші видання					
10.	Актуальні проблеми теорії та практики аналізу господарської діяльності та шляхи їх вирішення	Стаття	<i>Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету: економічні та юридичні науки.</i> 2015. С. 47-53	7/0,47	Материнська О.А.
11.	Організація аналітичної роботи на підприємстві	Тези	Проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців. 16 квітня 2015 р., Вінниця: ВНАУ, 2015 . С. 144-147	4/0,18	-

Продовження табл. А1

1	2	3	4	5	6
12.	Організаційно-економічні інструменти забезпечення розвитку підприємств АПК в сучасних умовах господарювання	Тези	Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. 1 червня 2019 р., Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 10-12	3/0,17	-
13.	Вплив галузевих особливостей сільського господарства на динаміку розвитку агроформувань	Тези	Modern science: problems and innovations: Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. 1-3 June 2020, Stockholm, Sweden, 2020. P. 627-633.	7/0,3	-

Всього за темою дисертаційної роботи опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 7,42 друк. арк., у тому числі 2,87 друк. арк. у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз; 2,86 друк. арк. у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 0,57 друк. арк. у наукових фахових виданнях України; 1,12 друк. арк. у інших виданнях.

Аспірантка

Вчений секретар

М.П.

Охота Ю.В.

Льотка Г.І.

«16» лютого 2021 р.

Додаток Б

Таблиця Б1

**Організаційно-економічні характеристики розвитку досліджуваних
сільськогосподарських підприємств за 2015-2019 роки**

№ п/п	Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +,-
1	2	3	4	5	6	7	8
Приватне підприємство «АгроНіка».							
Організаційно-правова форма господарювання – приватне підприємство. Вид економічної діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	1531	1512	1505	1520	1600	69,0
	в т.ч. рілля, га	1531	1512	1505	1520	1600	69,0
2	Взято в оренду, га	1531	1512	1505	1520	1600	69,0
3	Трактори, шт.	-	-	-	1	-	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	1	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб:	33	30	29	32	34	1,0
	у т.ч. рослинництві	27	23	22	24	26	-1,0
	у т.ч. тваринництві	6	7	7	8	8	2,0
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.:	101000,0	116900,0	169500,0	233400,0	341600,0	240600,0
	у т.ч. рослинництві	67300,0	78000,0	107800,0	168800,0	256900,0	189600,0
	у т.ч. тваринництві	33700,0	38900,0	61700,0	64600,00	84700,0	51000,0
Приватне підприємство «Дари садів».							
Організаційно-правова форма господарювання – приватне підприємство. Вид економічної діяльності – вирощування інших однорічних і дворічних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	1701	1568	1368	1555	1410	-291,0
	в т.ч. рілля, га	1253	1143	1050	1115	1205	-48,0
2	Взято в оренду, га	1701	1568	1368	1555	1410	-291,0
3	Трактори, шт.	-	-	1	1	-	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	-	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб:	195	169	155	127	113	-82,0
	у т.ч. рослинництві	194	168	154	126	112	-82,0
	у т.ч. тваринництві	1	1	1	1	1	0,0
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.:	376833,3	345500,0	507916,7	524833,3	549166,7	172333,4
	у т.ч. рослинництві	374900,8	343455,6	504639,8	520700,8	544306,8	169406,0
	у т.ч. тваринництві	1932,5	2044,4	3276,9	4132,5	4859,9	2927,4
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна».							
Організаційно-правова форма господарювання – приватне підприємство. Вид економічної діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	1214	1205	1155,12	1121,96	1103,64	-110,4
	в т.ч. рілля, га	1214	1205	1155	1121,96	1103,64	-110,4
2	Взято в оренду, га	1214	1205	1155	1121,96	1103,64	-110,4
3	Трактори, шт.	-	2	-	1	1	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	-	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб:	32	55	42	57	55	23,0
	у т.ч. рослинництві	18	29	23	30	29	11,0
	у т.ч. тваринництві	14	26	19	27	26	12,0

Продовження табл. Б1

1	2	3	4	5	6	7	8
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.:	129750,0	169333,3	211916,7	317166,7	361916,7	232166,7
	у т.ч. рослинництві	72984,4	89284,8	116049,6	166929,8	190828,8	117844,4
	у т.ч. тваринництві	56765,6	80048,5	95867,1	150236,9	171087,9	114322,3
Приватне підприємство «Кургани». Організаційно-правова форма господарювання – приватне підприємство. Вид економічної діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	1300	1276	1290	1005	1100	-200,0
	в т.ч. рілля, га	1300	1276	1290	1005	1100	-200,0
2	Взято в оренду, га	1300	1276	1290	1005	1100	-200,0
3	Трактори, шт.	-	-	-	1	-	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	-	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб:	24	26	27	26	27	3,0
	у т.ч. рослинництві	24	26	27	26	27	3,0
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.:	61416,7	70083,3	116416,7	146250,0	181416,7	120000,0
	у т.ч. рослинництві	46250	49000	93000	95416,7	117916,7	71666,7
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-
Приватне акціонерне товариство «Дашківці». Організаційно-правова форма господарювання – акціонерне товариство. Вид економічної діяльності – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	4064	4365	4427	4357,3	3892	-172,0
	в т.ч. рілля, га	3924	4227	4288	4215,0	3797	-127,0
2	Взято в оренду, га	3924	4227	4288	4215,0	3797	-127,0
3	Трактори, шт.	-	-	-	-	-	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	-	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб	82	81	72	69	72	-10,0
	у т.ч. рослинництві	82	81	72	69	72	-10,0
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.	272591,7	366250,0	577250,0	770250,0	954000,0	681408,3
	у т.ч. рослинництві	272591,7	366250,0	577250,0	770250,0	954000,0	681408,3
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія». Організаційно-правова форма господарювання – приватна організація (установа, заклад). Вид економічної діяльності - вирощування інших однорічних і дворічних культур.							
1	Сільськогосподарські угіддя, всього, га	604	600	615	625	621	17,0
	в т.ч. рілля, га	604	600	615	625	621	17,0
2	Взято в оренду, га	604	600	615	625	621	17,0
3	Трактори, шт.	-	-	-	-	-	-
4	Зернозбиральні комбайни, шт.	-	-	-	-	-	-
5	Середньооблікова чисельність працюючих, осіб	15	16	15	16	16	1,0
	у т.ч. рослинництві	15	16	15	16	16	1,0
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-
6	Середньомісячна заробітна плата, всього, грн.	27083,3	42750	61500	83691,67	92725	65641,7
	у т.ч. рослинництві	27083,3	42750	61500	83691,67	92725	65641,7
	у т.ч. тваринництві	-	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Додаток В

Таблиця В1

Ефективність виробничої діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств за 2015-2019 роки

**урожайність культур за переліком, які вирощуються, ц/га*

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +/-
1	2	3	4	5	6	7
Приватне підприємство «АгроНіка»						
Зернові та зернобобові, з них:	36,1	73,3	52,9	64,9	60,0	23,9
- пшениця	-	-	40,0	45,0	45,0	-
- пшениця озима	38,5	64,2	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	34,0	80,0	65,1	77,7	75,0	41,0
- овес	-	41,5	-	-	-	-
- ячмінь	-	-	-	-	26,0	-
Соняшник	19,5	30,5	29,3	28,7	29,0	9,5
Соя	14,2	21,5	16,0	-	-	-
Насіння ріпаку і кользу	-	-	31,0	32,7	26,3	-
Ріпак озимий	32,4	-	-	-	-	-
Приватне підприємство «Дари садів»						
Зернові та зернобобові, з них:	18,3	48,8	44,9	46,0	46,7	28,4
- пшениця	-	-	41,0	42,9	47,8	-
- пшениця озима	26,4	48,4	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	9,7	53,5	59,0	56,0	49,4	39,7
- ячмінь	-	-	42,1	38,0	41,0	-
- ячмінь озимий	16,2	44,6	-	-	-	-
- ячмінь ярий	16,1	47,8	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	27,0	27,8	27,5	-
Соняшник	17,3	22,6	24,1	26,0	27,2	9,9
Соя	13,9	-	-	-	-	-
Насіння ріпаку і кользи	-	-	31,1	27,5	-	-
Ріпак озимий	8,9	-	-	-	-	-
Овочі відкритого ґрунту, культури овочеві	603,3	545,3	453,9	502,0	545,0	-58,3
Плоди (зерняткові, кісточкові), культури плодові	114,8	96,1	110,4	107,2	103,0	-11,8
Ягоди, культури ягідні	22,7	65,1	58,3	47,5	-	-
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»						
Зернові та зернобобові, з них:	57,8	59,5	50,1	58,1	68,0	10,2
- пшениця	-	-	46,3	48,9	63,7	-
- пшениця озима	61,1	57,3	-	-	-	-
- гречка	-	16,3	17,0	-	-	-
- кукурудза на зерно	62,7	90,0	75,6	120,0	110,0	47,3
- ячмінь озимий	55,2	59,1	-	-	-	-
- ячмінь ярий	48,3	49,6	-	-	-	-
- овес	42,7	38,0	38,0	32,5	49,0	6,3
- ячмінь	-	-	55,2	40,9	52,3	-
Соняшник	29,4	33,0	28,4	28,0	35,0	5,6
Соя	21,6	22,0	22,0	30,0	22,0	0,4
Насіння ріпаку й кользи	-	-	31,7	40,0	35,0	-
Ріпак озимий	36,0	46,0	-	-	-	-

Продовження табл. В1

1	2	3	4	5	6	7
Приватне підприємство «Кургани»						
Зернові та зернобобові, з них:	26,6	46,3	33,8	42,4	36,3	9,7
- пшениця	-	-	30,3	35,6	30	-
- пшениця озима	29,9	42,5	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	17,4	49,6	55	52	53	35,6
- ячмінь	-	-	28,8	32	45	-
- ячмінь озимий	26,2	49,2	-	-	-	-
- ячмінь ярий	25,1	51,5	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	24,8	-	33,8	-
Соняшник	19,3	28,4	26,6	25	26	6,7
Соя	2,3	-	-	-	-	-
Ріпак озимий	10,8	15,1	-	-	-	-
Насіння ріпаку й кользи	-	-	32,4	-	-	-
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»						
Зернові та зернобобові, з них:	44,4	60,7	71,5	84,5	71,8	27,4
- пшениця	-	-	70,3	55,8	70,1	-
- пшениця озима	53,3	67,4	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	33,1	74,8	86,3	116,2	81,9	48,8
- ячмінь	-	-	68,7	57,4	53,1	-
- ячмінь озимий	39,9	47,0	-	-	-	-
- ячмінь ярий	-	47,7	-	-	-	-
- горох	-	50,3	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	25,7	-	-	-
Насіння ріпаку і кольги	-	-	-	36,6	35,6	-
Соняшник	30,4	27,3	22,1	21,4	33,2	2,8
Соя	10,3	24,7	23,2	35,3	22,0	11,7
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»						
Зернові та зернобобові, з них:	30,5	41,6	35,8	52,0	41,8	11,3
- пшениця	-	-	39,8	45,7	44,7	-
- пшениця озима	32,3	45,1	-	-	-	-
- пшениця яра	20,7	42,3	-	-	-	-
- гречка	12,6	17,6	21,0	-	-	-
- кукурудза на зерно	43,8	73,8	59,0	74,8	58,5	14,7
- ячмінь	-	-	34,0	44,0	31,6	-
- ячмінь озимий	21,8	30,7	-	-	-	-
- ячмінь ярий	-	31,8	-	-	-	-
- горох	25,0	30,9	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	23,5	37,1	25,2	-
Насіння ріпаку і кольги	-	-	-	39,7	31,0	-
Соняшник	17,7	24	24,7	29,0	23,1	5,4
Соя	8,7	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Додаток Г

Таблиця Г1

**Продуктивність праці і виробничої діяльності досліджуваних
сільськогосподарських підприємств за 2015-2019 роки**

* валова продукція у постійних цінах 2010 року, грн.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +/-
1	2	3	4	5	6	7
Приватне підприємство «АгроНіка»						
Рослинництво – усього, з них:	6112579,6	10459139,1	8800372,2	10298316,6	11362645,1	5250065,5
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	1500766,5	1527481,5	1431924,0	-
- пшениця озима	1771307,3	2103189,8	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	1775962,1	3794890,8	2701487,7	4249071,9	2740963,0	965000,9
- овес	-	7338,0	-	-	-	-
- ячмінь	-	-	-	-	57240,0	-
Соняшник	1902501,7	3522782,9	2536858,5	2596258,4	4533433,7	2630932,0
Соя	352072,1	936653,6	499753,4	-	-	-
Насіння ріпаку і кользи	-	-	1444761,9	1812710,9	2530396,4	-
Ріпак озимий	268927,5	-	-	-	-	-268927,5
Силос	41808,9	94284,0	115927,2	104885,3	68688,0	26879,1
Солома та полова культур зернових	-	-	817,0	7908,6	-	-
Тваринництво – усього, з них:	722488,5	855919,1	814858,8	800685,2	678095,82	-44392,7
Вирощування великої рогатої худоби	246801,9	138535,0	-	-	-	-
Молоко	475686,6	717384,1	814858,8	800685,2	678095,82	202409,2
Приватне підприємство «Дари садів»						
Рослинництво – усього, з них:	1657248,1	6473785,0	5321249,3	5271074,2	4241556,1	2584308,0
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	1054009,5	1109597,3	1571047,5	-
- пшениця озима	814293,8	1601667,0	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	235028,6	688458,9	886479,3	1948666,8	1086859,6	851831,0
- ячмінь	-	-	473756,4	343821,6	570682,8	-
- ячмінь озимий	92824,2	336189,6	-	-	-	-
- ячмінь ярий	238595,4	524413,8	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	132424,3	175490,3	7715,4	-
Соняшник	1136840,0	2210301,2	936756,2	664198,8	1005250,8	-131589,2
Соя	85537,0	-	-	-	-	-
Насіння ріпаку і кользи	-	-	840050,6	172164,9	-	-
Ріпак озимий	110832,4	-	-	-	-	-
Овочі відкритого грунту, культури овочеві (відсутність ціни)	-	-	-	-	-	-
Плоди (зерняткові, кісточкові), культури плодові (відсутність ціни)	-	-	-	-	-	-
Ягоди, культури ягідні	324038,7	1112754,5	997773,0	857134,5	-	-
Тваринництво – усього, з них:	64422,03	17594,78	31293,57	19354,25	24381,33	-40040,7
Мед	64422,03	17594,78	31293,57	19354,25	24381,33	-40040,7

Продовження табл. Г1

1	2	3	4	5	6	7
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»						
Рослинництво – усього, з них:	2468440,7	5226253,3	5981985,3	6602598,9	7169477,8	4701037,1
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	1521214,0	1607318,0	2027463,0	-
- пшениця озима	2385033,0	212178,8	-	-	-	-
- гречка	-	58303,5	121614,6	-	-	-
- кукурудза на зерно	403335,2	772344,0	405695,1	1029792,0	1179970,0	776634,8
- овес	37751,1	33595,8	33595,8	57466,5	43320,9	5569,8
- ячмінь	519453,0	867663,0	500659,2	584611,2	837421,2	317968,2
Соняшник	1003261,0	1406840,0	1371029,0	1034524,0	1591576,0	588315,0
Соя	408781,7	467854,2	727773,2	708870,0	415870,4	7088,7
Насіння ріпаку і кользи	-	-	1082789,0	1365936,0	796796,0	-
Ріпак озимий	894398,0	1271394,0	-	-	-	-
Силос з культур кормових	162000,0	136080,0	129600,0	103680,0	129600,0	-32400,0
Солома та полова культур зернових	-	-	88015,4	110401,2	147460,3	-
Тваринництво – усього, з них:	1691758,9	1534434,7	1331325,6	1072967,9	1087887,5	-603871,4
Вирощування великої рогатої худоби	356233,0	207220,5	-	-	-	-
Вирощування свиней	208847,4	183378,2	-	-	-	-
Молоко	1126678,5	1143836,0	1331325,6	1072967,9	1087887,5	-38791,0
Приватне підприємство «Кургани»						
Рослинництво – усього, з них:	3555305,4	7050767,1	5686253,3	3883443,1	3809040,3	253734,9
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	1556354,3	914269,5	1548031,5	-
- пшениця озима	1434903,8	1970231,3	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	279760,2	1532888,3	1038480,9	1503067,2	863523,5	583763,3
- ячмінь	-	-	792010,8	239740,2	306043,2	-
- ячмінь озимий	162180,0	478431,0	-	-	-	-
- ячмінь ярий	268074,0	452386,8	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	132424,3	-	37875,6	-
Соняшник	966314,0	2449890,2	1586460,2	1226366,2	1053566,5	87252,5
Соя	93334,6	-	-	-	-	-
Ріпак озимий	350738,9	166939,6	-	-	-	-
Насіння ріпаку й кользи	-	-	580522,8	-	-	-
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»						
Рослинництво – усього, з них:	19388206,4	27079454,5	30501838,0	36702327,7	31205896,8	11817690,4
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	11584754,3	7163627,3	5364372,0	-
- пшениця озима	7235552,3	8746696,5	-	-	-	-
- кукурудза на зерно	3029304,8	4101468,5	9202800,6	17555379,1	8537083,0	5507778,2
- ячмінь	-	-	1612641,6	1762705,8	2316502,8	-
- ячмінь озимий	1725786,0	4284604,8	-	-	-	-
- ячмінь ярий	-	682491,6	-	-	-	-
- горох	-	384977,5	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	965126,4	-	-	-
- насіння ріпаку, кольги	-	-	-	6529574,4	9614293,4	-
- соняшник	6059925,6	6514661,6	5412779,5	3490667,2	4335623,6	-1724302
- соя	1337637,7	2364554,0	1723735,6	200373,9	1038022,0	-299615,7

Продовження табл. Г1

1	2	3	4	5	6	7
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»						
Рослинництво – усього, з них:	1738953,0	2691573,7	2699055,9	3993595,7	3120122,4	1381169,4
Зернові та зернобобові:						
- пшениця	-	-	818506,5	846454,5	1010238,0	-
- пшениця озима	563994,8	1065312,0	-	-	-	-
- пшениця яра	-	30414,0	-	-	-	-
- гречка	135564,5	353397,7	170260,4	-	-	-
- кукурудза на зерно	375659,5	514681,5	348627,5	963177,3	407626,0	31966,5
- ячмінь	-	-	293068,8	275706,0	331992,0	-
- ячмінь озимий	83093,4	131652,0	-	-	-	-
- ячмінь ярий	69069,6	60674,4	-	-	-	-
- горох	66287,5	262600,6	-	-	-	-
- культури зернобобові сушені	-	-	428836,0	364447,4	123727,0	-
- насіння ріпаку і кольги	-	-	-	557033,3	491961,9	-
- соняшник	251525,9	272841,6	639756,7	986777,1	754577,6	503051,7
- соя	193757,8	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

**Структура витрат виробництва досліджуваних підприємств, які займаються рослинництвом і тваринництвом
за 2015-2019 роки, тис. грн. та %**

Види витрат	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.	Всього	Росл.	Твар.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Приватне підприємство «АгроНіка»															
Прямі матеріальні витрати	9966,7 57,6%	9046,2 57,8%	920,5 55,7%	14888,7 52,1%	13691,3 51,6%	1197,4 58,5%	17808,1 57,7%	15862,1 57,5%	1946,0 60,1%	21094,1 56,3%	18882,5 55,4%	2211,6 64,6%	20596,8 50,9%	18412,3 50,0%	2184,5 59,9%
Прямі витрати на оплату праці	1211,7 7,0%	807,0 5,2%	404,7 24,5%	1402,4 4,9%	935,4 3,5%	467,0 22,8%	2033,8 6,6%	1293,5 4,7%	740,3 22,8%	2800,6 7,5%	2025,2 5,9%	775,4 22,7%	4099,2 10,1%	3082,5 8,3%	1016,7 27,9%
Інші прямі витрати	3805,0 22,0%	3562,3 22,8%	242,7 14,7%	9842,1 34,5%	9612,9 36,2%	229,2 11,2%	10867,2 35,2%	10344,8 37,4%	522,4 16,1%	13331,1 35,5%	12923,7 37,9%	407,4 11,9%	15627,6 38,6%	15199,3 41,3%	428,3 11,8%
Загально-виробничі витрати	2322,4 13,4%	2238,7 14,2%	83,7 5,1%	2438,5 8,5%	2285,6 8,7%	152,9 7,5%	135,0 0,4%	103,4 0,4%	31,6 1,0%	266,4 0,7%	238,3 0,8%	28,1 0,8%	163,9 0,4%	148,5 0,4%	15,4 0,4%
Усього	17305,8 100%	15654,2 100%	1651,6 100%	28571,7 100%	26525,2 100%	2046,5 100%	30844,1 100%	27603,8 100%	3240,3 100%	37492,2 100%	34069,7 100%	3422,5 100%	40487,5 100%	36842,6 100%	3644,9 100%
Приватне підприємство «Дари садів»															
Прямі матеріальні витрати	7358,0 26,5%	7345,9 26,5%	12,1 19,8%	7801,4 25,7%	7783,5 25,7%	17,9 44,1%	14323,8 49,7%	14323,2 49,7%	0,6 1,8%	15215,4 50,0%	15188,3 50,0%	27,1 45,1%	30367,1 64,4%	30346,6 64,4%	20,5 63,1%
Прямі витрати на оплату праці	3744,6 13,5%	3709,4 13,5%	35,2 57,5%	2956,5 9,7%	2938,1 9,7%	18,4 45,3%	4180,2 14,5%	4153,0 14,5%	27,2 80,0%	4491,2 14,7%	4464,4 14,7%	26,8 44,7%	4649,9 9,9%	4640,2 9,9%	9,7 29,8%
Інші прямі витрати	9633,5 34,7%	9620,4 34,7%	13,1 21,4%	9639,4 31,7%	9635,1 31,8%	4,3 10,6%	5627,5 19,5%	5621,3 19,5%	6,2 18,2%	6350,3 20,9%	6344,2 20,9%	6,1 10,2%	6368,7 13,5%	6366,4 13,5%	2,3 7,1%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Загально-виробничі витрати	7019,2 25,3%	7018,4 25,3%	0,8 1,3%	9986,5 32,9%	9986,5 32,8%	-	4694,1 16,3%	4694,1 16,3%	-	4390,8 14,4%	4390,8 14,4% 2163,5	-	5749,0 12,2%	5749,0 12,2%	-
Усього	27755,3 100%	27694,1 100%	61,2 100%	30383,8 100%	30343,2 100%	40,6 100%	28825,6 100%	28791,6 100%	34,0 100%	30447,7 100%	30387,7 100%	60,0 100%	47134,7 100%	47102,2 100%	32,5 100%
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»															
Прямі матеріальні витрати	6299,9 53,1%	4670,7 49,4%	1629,2 67,2%	10395,6 56,3%	8475,0 54,0%	1920,6 69,1%	10267,8 56,7%	7951,6 53,7%	2316,2 70,2%	9834,2 43,4%	7900,3 40,5%	1933,9 61,1%	14396,0 59,9%	11785,4 58,9%	2610,6 64,6%
Прямі витрати на оплату праці	944,2 8,0%	414,1 4,4%	530,1 21,9%	1134,7 6,1%	534,5 3,4%	600,2 21,6%	1427,0 7,9%	686,3 4,6%	740,7 22,5%	1593,2 7,0%	669,9 3,4%	923,3 29,2%	2160,2 9,0%	1038,3 5,2%	1121,9 27,8%
Інші прямі витрати	2067,2 17,4%	1825,7 19,3%	241,5 10,0%	4130,8 22,4%	3923,2 25,0%	207,6 7,5%	5573,2 30,8%	5383,3 36,3%	189,9 5,8%	7153,5 31,6%	6903,4 35,4%	250,1 7,9%	6619,2 27,5%	6368,8 31,8%	250,4 6,2%
Загально-виробничі витрати	2561,5 21,6%	2538,2 26,9%	23,3 1,0%	2803,4 15,2%	2753,4 17,6%	50,0 1,8%	844,0 4,7%	793,0 5,4%	51,0 1,5%	4068,2 18,0%	4009,3 20,6%	58,9 1,9%	873,0 3,6%	813,7 4,1%	59,3 1,5%
Усього	11872,8 100%	9448,7 100%	2424,1 100%	18464,5 100%	15686,1 100%	2778,4 100%	18112,0 100%	14814,2 100%	3297,8 100%	22649,1 100%	19482,9 100%	3166,2 100%	24048,4 100%	20006,2 100%	4042,2 100%

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

**Структура витрат виробництва досліджуваних підприємств, які займаються рослинництвом за 2015-2019 роки,
тис. грн. та %**

Види витрат	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.	Всього	Рослин.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Приватне підприємство «Кургани»										
Прямі матеріальні витрати	7257,0 64,8%	7257,0 64,8%	8817,0 61,2%	8817,0 61,2%	17375,0 65,4%	17375,0 65,4%	17002,0 62%	17002,0 62%	22277,1 62,5%	22277,1 62,5%
Прямі витрати на оплату праці	555,0 5%	555,0 5%	588,0 4,1%	588,0 4,1%	1116,0 4,2%	1116,0 4,2%	1145,0 4,2%	1145,0 4,2%	1415,0 4%	1415,0 4%
Інші прямі витрати	1741,0 15,5%	1741,0 15,5%	2130,0 14,8%	2130,0 14,8%	3382,0 12,7%	3382,0 12,7%	4649,0 16,9%	4649,0 16,9%	4723,2 13,2%	4723,2 13,2%
Загальновиробничі витрати	1649,0 14,7%	1649,0 14,7%	2861,0 19,9%	2861,0 19,9%	4710,8 17,7%	4710,8 17,7%	4632,0 16,9%	4632,0 16,9%	7218,5 20,3%	7218,5 20,3%
Усього витрат	11202,0 100%	11202,0 100%	14396,0 100%	14396,0 100%	26583,8 100%	26583,8 100%	27428,0 100%	27428,0 100%	35633,8 100%	35633,8 100%
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»										
Прямі матеріальні витрати	31027,0 62,2%	31027,0 62,2%	40724,2 55,1%	40724,2 55,1%	67962,5 65,0%	67962,5 65,0%	47024,8 33,8%	47024,8 33,8%	42582,4 46,1%	42582,4 46,1%
Прямі витрати на оплату праці	3271,1 6,6%	3271,1 6,6%	4394,9 6,0%	4394,9 6,0%	6038,5 5,8%	6038,5 5,8%	9372,0 6,7%	9372,0 6,7%	6428,6 6,9%	6428,6 6,9%
Інші прямі витрати	6406,4 12,8%	6406,4 12,8%	20287,9 27,5%	20287,9 27,5%	23343,6 22,4%	23343,6 22,4%	33781,0 24,3%	33781,0 24,3%	30095,9 32,5%	30095,9 32,5%
Загальновиробничі витрати	9163,8 18,4%	9163,8 18,4%	8439,9 11,4%	8439,9 11,4%	7055,4 6,8%	7055,4 6,8%	48973,3 35,2%	48973,3 35,2%	13424,5 14,5%	13424,5 14,5%
Усього витрат	49868,3 100%	49868,3 100%	73846,9 100%	73846,9 100%	104400,0 100%	104400,0 100%	139151,1 100%	139151,1 100%	92531,4 100%	92531,4 100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»										
Прямі матеріальні витрати	2568,3 56,1%	2568,3 56,1%	4698,0 64,2%	4698,0 64,2%	5846,3 63,8%	5846,3 63,8%	9940,7 73,9%	9940,7 73,9%	6479,9 57,2%	6479,9 57,2%
Прямі витрати на оплату праці	310,2 6,8%	310,2 6,8%	492,3 6,7%	492,3 6,7%	302,1 3,3%	302,1 3,3%	1004,3 7,5%	1004,3 7,5%	1112,7 9,8%	1112,7 9,8%
Інші прямі витрати	1153,0 25,2%	1153,0 25,2%	1428 19,5%	1428 19,5%	2293,2 25,0%	2293,2 25,0%	2505,0 18,6%	2505,0 18,6%	3624,4 32,0%	3624,4 32,0%
Загальновиробничі витрати	547,6 11,9%	547,6 11,9%	700,7 9,6%	700,7 9,6%	724 7,9%	724 7,9%	-	-	108,8 1,0%	108,8 1,0%
Усього витрат	4579,1 100%	4579,1 100%	7319,0 100%	7319,0 100%	9165,6 100%	9165,6 100%	13450,0 100%	13450,0 100%	11325,8 100%	11325,8 100%

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Структура витрат за основними видами продукції рослинництва на досліджуваних підприємствах за 2015-2019 роки,

%

Назва виду продукції	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Приватне підприємство «АгроНіка»															
Пшениця	28,5	27,0	27,9	19,1	24,1	23,6	17,3	20,3	18,8	14,3	22,6	18,1	17,0	15,4	12,5
Кукурудза на зерно	29,2	39,9	27,8	31,9	33,1	33,4	32,6	27,8	29,0	42,2	39,2	40,3	24,1	24,1	29,8
Овес	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ячмінь	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,7	0,7
Соняшник	33,4	21,5	30,0	36,6	28,4	29,5	25,4	23,0	28,6	22,6	19,4	21,1	33,4	36,6	32,6
Соя	6,0	7,6	10,1	12,3	14,2	13,4	4,8	13,0	7,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ріпак	3,0	3,9	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Насіння ріпаку й кользу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19,8	15,9	15,7	21,0	18,8	20,4	25,0	23,3	24,4
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне підприємство «Дари садів»															
Пшениця	22,5	29,5	33,0	31,9	42,1	30,6	7,9	1,2	9,8	11,8	2,1	14,1	13,5	1,9	16,4
Кукурудза на зерно	18,5	12,9	4,7	15,7	9,7	11,0	4,9	0,6	7,8	8,0	0,8	10,9	12,7	1,0	16,4
Ячмінь	12,7	20,2	5,8	15,4	23,8	19,8	3,4	0,5	6,3	4,7	1,1	6,1	4,8	1,0	6,6
Культури зернобобові сушені	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,2	1,5	1,4	0,4	2,4	0,2	0,1	0,3
Соняшник	20,4	11,3	49,7	37,0	24,4	38,6	5,9	0,6	10,4	5,4	0,6	7,8	9,7	1,6	9,4
Соя	16,6	11,8	5,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ріпак	9,2	14,3	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження табл. Ж1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Насіння ріпаку й кользу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,1	0,4	4,5	4,1	0,4	3,1	0,0	0,0	0,0
Культури овочеві відкритого ґрунту	Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			26,0	27,9	12,2	21,8	22,5	10,5	14,5	11,8	10,0
Культури плодові	Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			42,9	57,7	39,9	40,2	65,9	40,4	41,8	76,8	37,2
Культури ягідні	Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			Відсутні дані у фін. звітності по даній культурі			2,9	10,9	7,7	2,7	6,3	4,8	2,7	5,8	3,7
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»															
Пшениця	40,7	44,6	43,3	33,9	41,9	32,5	33,8	37,2	27,3	33,7	29,8	30,8	31,4	34,9	47,7
Кукурудза на зерно	4,1	10,4	10,1	10,5	6,5	6,2	5,3	3,1	2,9	10,1	12,8	12,8	17,8	12,4	5,3
Овес	0,5	0,7	0,7	0,4	1,2	1,1	0,2	0,3	0,7	0,3	2,7	1,2	0,7	0,3	0,2
Гречка	-	-	-	-	-	-	0,4	0,9	0,1	-	-	-	-	-	-
Ячмінь	15,9	12,1	11,8	11,1	14,3	16,3	5,3	13,1	11,3	10,2	14,3	9,0	18,2	17,4	14,2
Соняшник	16,3	12,6	12,2	19,1	14,4	17,7	21,5	18,8	25,7	14,0	13,3	14,8	18,3	16,9	13,8
Соя	8,0	9,0	8,7	5,6	11,0	10,6	13,7	13,2	9,6	10,2	10,8	12,4	3,0	9,8	8,0
Ріпак	14,4	10,7	13,2	19,4	10,8	15,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Насіння ріпаку й кользу	-	-	-	-	-	-	19,7	13,4	22,4	21,4	16,2	19,0	10,6	8,2	10,8
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне підприємство «Кургани»															
Пшениця	29,8	48,4	28,3	31,5	46,3	36,8	26,5	38,6	37,1	29,1	41,2	25,1	33,3	45,9	35,1
Кукурудза на зерно	10,0	9,3	6,5	23,9	19,7	20,5	17,6	17,3	23,2	31,8	15,1	37,3	32,0	22,0	30,1
Ячмінь	10,4	13,6	15,0	14,2	14,2	13,9	14,3	14,7	22,5	11,3	8,3	11,7	6,0	7,7	11,1
Культури зернобобові сушені	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	3,8	2,8	3,5	2,6	0,5	1,5	1,9	1,3
Насіння ріпаку й кользу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,1	7,9	14,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Соняшник	22,8	7,9	20,8	26,3	14,2	21,2	29,3	17,6	0,4	24,3	32,9	25,5	27,1	22,5	22,4
Соя	15,3	13,6	8,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ріпак	11,8	7,2	21,3	4,1	5,5	7,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне акціонерне товариство «Дашківці»															
Пшениця	30,1	22,2	29,7	31,7	31,8	31,9	21,2	35,5	35,0	27,4	31,8	28,0	23,0	20,0	21,2
Кукурудза на зерно	21,0	57,2	32,5	17,3	17,5	17,9	24,6	21,9	22,7	46,4	22,1	29,2	26,7	29,1	25,1
Ячмінь	6,6	5,7	5,1	21,5	21,3	20,8	3,8	7,4	6,9	5,7	13,3	8,4	9,7	10,0	10,6
Культури зернобобові сушені	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	35,4	5,9	5,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження табл. Ж1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Насіння ріпаку й кользу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,5	12,9	21,5	22,2	21,3	23,0
Соняшник	32,4	10,9	21,3	21,1	21,1	21,1	10,2	20,5	20,9	9,3	17,8	12,1	13,8	14,2	14,8
Соя	9,8	4,0	11,4	8,4	8,3	8,3	4,8	8,7	8,4	0,7	2,1	0,8	4,5	5,4	5,4
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Вікторія»															
Пшениця	39,9	29,5	32,9	53,5	55,8	51,5	31,0	29,3	33,3	31,0	34,5	18,8	39,3	39,1	18,7
Кукурудза на зерно	19,7	15,2	17,2	26,5	18,8	25,5	14,3	18,7	11,0	20,8	13,5	33,9	10,1	7,0	23,0
Ячмінь	10,4	16,6	13,2	8,8	15,8	14,1	10,5	13,4	14,3	9,1	11,8	6,2	10,2	10,6	9,6
Гречка	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	8,5	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Культури зернобобові сушені	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16,2	14,1	15,9	9,3	14,1	7,9	7,2	7,6	5,3
Насіння ріпаку й кользу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,9	11,6	16,2	11,9	21,3	17,4
Соняшник	17,1	20,7	18,2	11,3	9,6	8,9	24,6	16,0	22,5	19,9	14,6	17,0	21,3	14,4	26,0
Соя	12,9	17,9	18,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Структура витрат за основними видами продукції тваринництва на досліджуваних підприємствах за 2015-2019 роки,

%

Назва виду продукції	Роки														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	прямі матеріальні витрати	прямі витрати на оплату праці	інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Приватне підприємство «АгроНіка»															
Прівіси живої ваги великої рогатої худоби	36,2	16,4	19,0	16,1	16,3	19,7	27,9	21,0	26,0	22,6	11,1	13,8	28,4	11,4	13,0
Молоко	63,8	83,6	81,0	83,9	83,7	80,3	72,1	79,0	74,0	77,4	88,9	86,2	71,6	88,6	87,0
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне підприємство «Дари садів»															
Мед натуральний	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Приватне сільськогосподарське підприємство «Фортуна»															
Прирости живої ваги великої рогатої худоби	21,3	29,4	29,9	14,4	19,1	24,1	12,7	15,6	15,6	36,4	16,2	10,6	34,0	14,8	13,5
Прирости живої ваги свиней	17,0	14,3	14,5	12,6	16,0	14,3	9,2	13,4	9,1	25,1	15,2	10,0	23,6	16,3	13,1
Молоко	61,7	56,3	55,6	73,0	64,9	61,6	78,1	70,9	75,3	38,5	68,6	79,4	42,4	68,9	73,4
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Додаток Л
Таблиця ЛІ

Рівень рентабельності (збитковості) сільськогосподарської діяльності
досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, %

Підприємство	Роки					Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	
ПП «Агроніка»	45%	17%	21%	19%	-2,6%	-47,6%
ПП «Дари садів»	-6%	13%	7%	3%	4%	10%
ПП «Кургани»	-14,5%	10%	3%	-7,6%	-37%	-22,5%
ПрАТ «Дашківці»	4%	26%	53%	55%	37%	33%
ПСП «Вікторія»	22%	37%	14%	31%	21%	-1%
ПСП «Фортуна»	44%	24%	28%	25%	11%	-33%

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

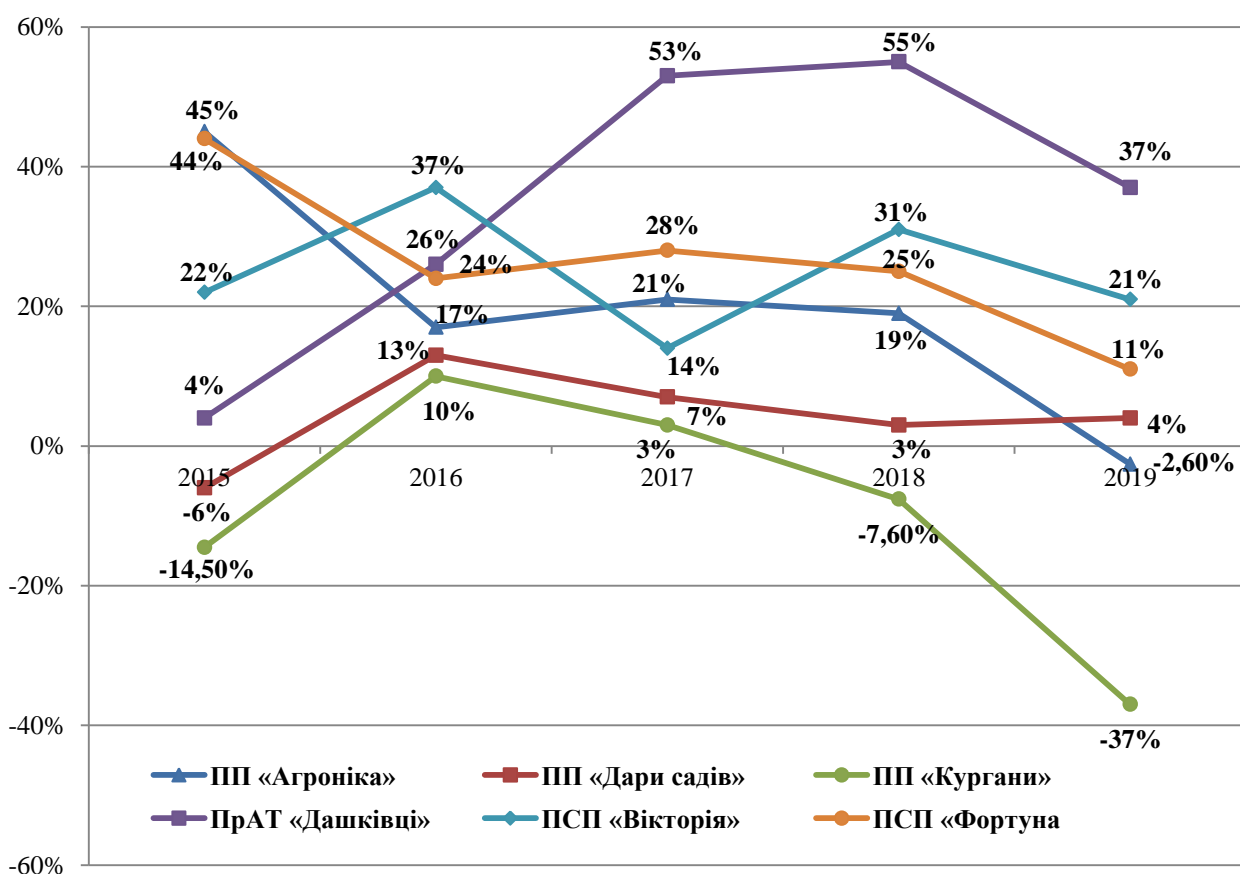

Рис. Л 1. Рівень рентабельності (збитковості) сільськогосподарської діяльності досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, %

Джерело: сформовано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Розмір чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, тис. грн.

Підприємство	Роки					Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +/-
	2015	2016	2017	2018	2019	
ПП «Агроніка»	26776,0	22588,0	35655,0	38034,0	44866,0	18090,0
ПП «Дари садів»	22465,0	38152,0	37148,0	43698,0	38326,0	15861,0
ПП «Кургани»	8245,0	18465,0	14340,0	14586,0	13687,0	5442,0
ПрАТ «Дашківці»	66698,0	54667,0	131208,0	134894,0	162773,0	96075,0
ПСП «Вікторія»	5169,2	8140,0	7900,0	12590,0	10030,3	4861,1
ПСП «Фортуна»	13945,0	20596,0	23071,0	25253,0	26605,0	12660,0

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

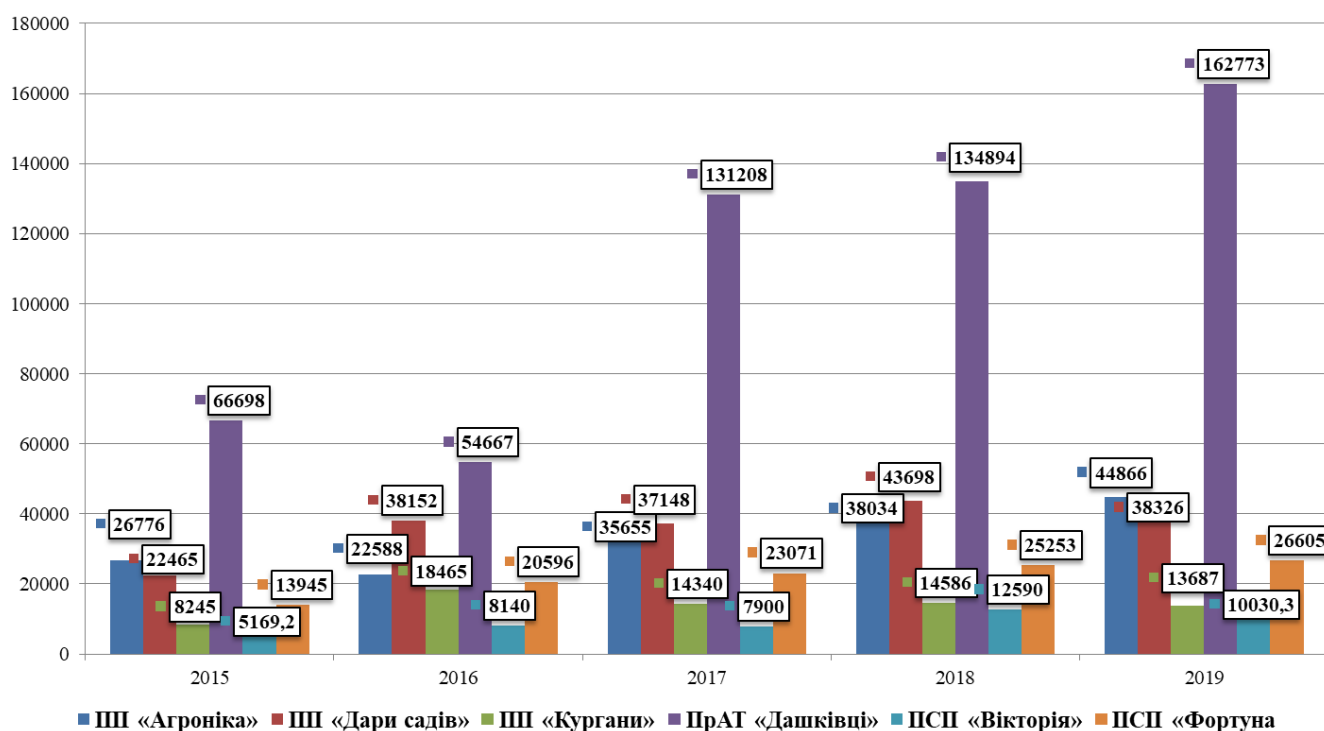

Рис. М 1. Розмір чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (послуг) досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, тис. грн.

Джерело: сформовано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Посівна площа досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, га

Підприємство	Роки					Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +/-
	2015	2016	2017	2018	2019	
ПП «Агроніка»	1413,0	1354,0	1355,0	1353,0	1561,0	148,0
ПП «Дари садів»	1618,0	1564,0	1101,0	1551,0	1203,0	-415,0
ПП «Кургани»	1262,0	1276,0	1282,0	772,0	875,0	-387,0
ПрАТ «Дашківці»	3878,0	4197,0	4288,0	4215,43	3797,0	-81,0
ПСП «Вікторія»	524,0	546,0	589,0	605,0	595,0	71,0
ПСП «Фортуна»	920,0	960,0	925,0	920,0	908,0	-12,0

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

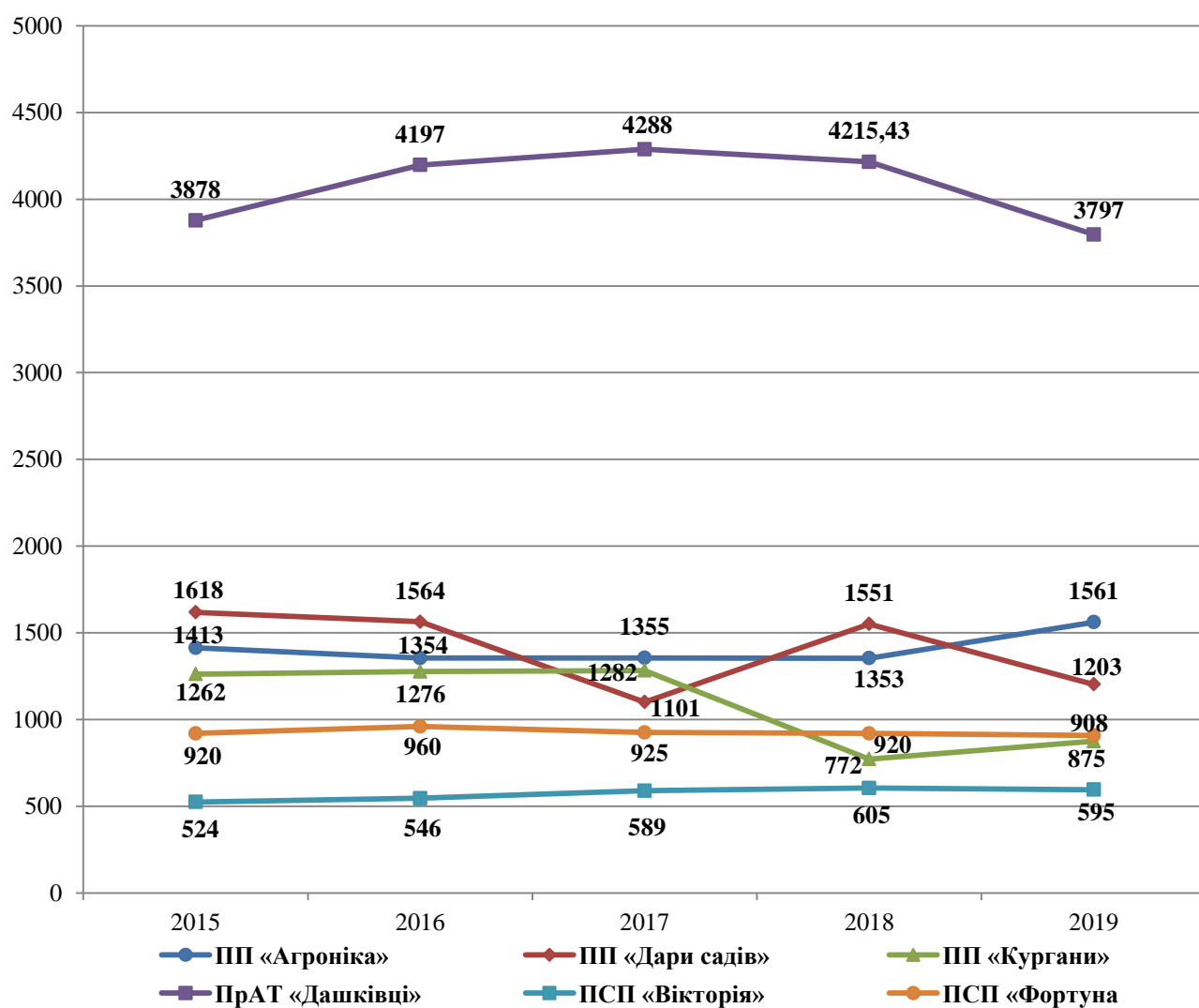

Рис. Н1. Посівна площа досліджуваних підприємств за 2015-2019 роки, га

Джерело: сформовано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

**Витрати на 1 га вирощування основних сільськогосподарських культур –
собівартість 1 га, грн.**

Підприємство	Роки					Відхилення від 2019 р. до 2015 р., +,-
	2015	2016	2017	2018	2019	
ПП «Агроніка»	11078,7	19590,3	20371,8	25180,9	23601,9	12523,2
ПП «Дари садів»	17116,3	19401,0	26150,4	19592,3	39153,9	22037,6
ПП «Кургани»	8876,4	11282,1	20736,2	35528,5	40724,3	31847,9
ПрАТ «Дашківці»	12859,3	17595,2	24347,0	33009,9	24369,6	11510,3
ПСП «Вікторія»	8738,7	13404,8	15561,3	22231,4	19035,0	10296,3
ПСП «Фортуна»	10270,3	16339,7	16015,4	21177,1	22033,3	11763,0

Джерело: розраховано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

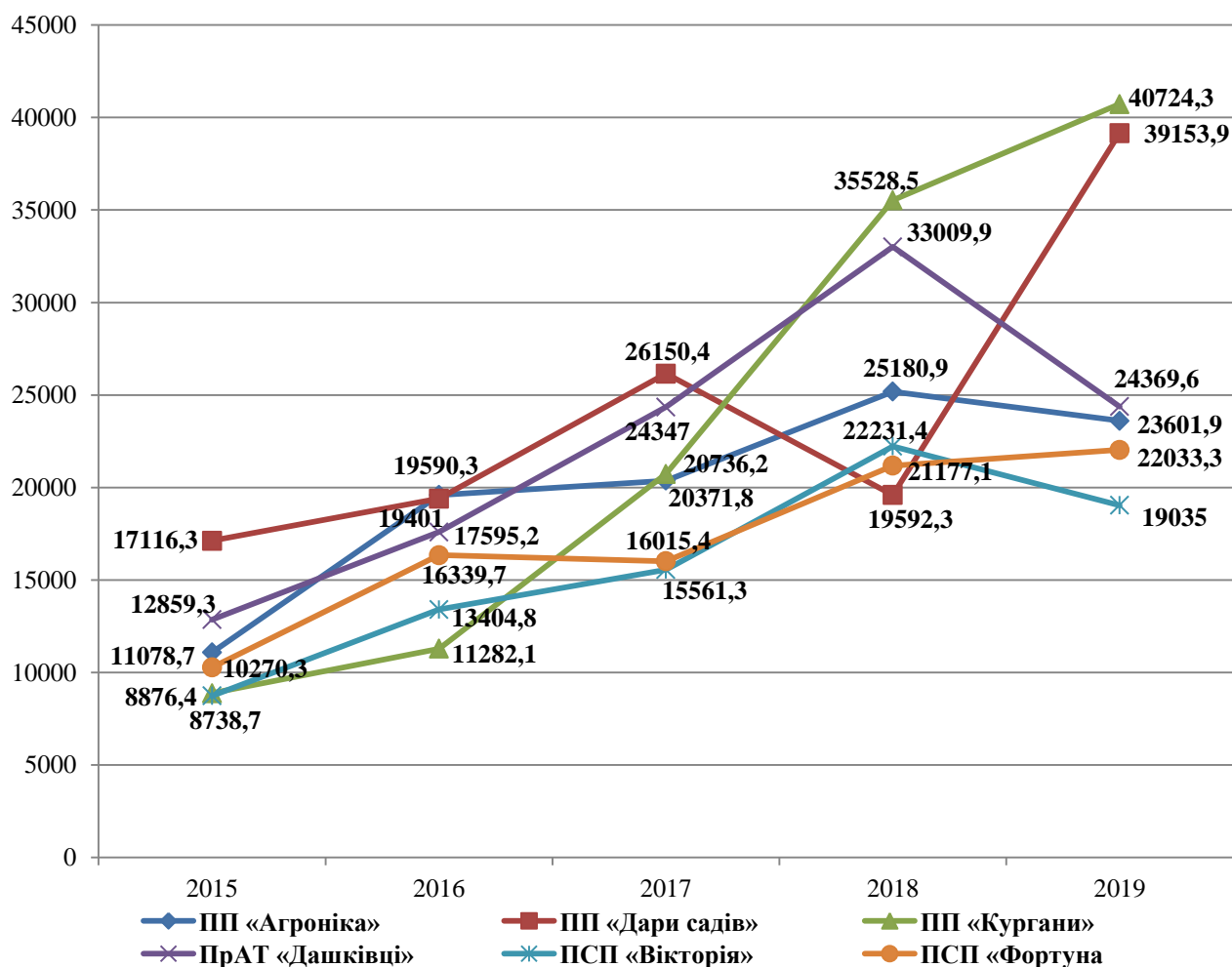

Рис. О1. Витрати на 1 га вирощування основних сільськогосподарських культур – собівартість 1 га, грн.

Джерело: сформовано за даними фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

Довідки про впровадження результатів дослідження

УКРАЇНА

**МОГИЛІВ-ПОДІЛЬСЬКА РАЙОННА РАДА
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

пл. Шевченка, 1, м. Могилів-Подільський, Вінницька область, 24000
Тел. (04337) 6-34-46, факс (04337) 6-34-46, E-mail: rayrada_mogpod@ukr.net,
 www.mogpod-rayrada.gov.ua, код ЄДРПОУ 21731529

Від *15.08.2019 № 01-23/01-16/64*
на

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень Охоти Юлії Володимирівни щодо забезпечення розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері

Результати досліджень аспірантки кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Вінницького національного аграрного університету Охоти Юлії Володимирівни розглянуті та використовуються в роботі Могилів-Подільської районної ради.

Зокрема, на підставі отриманих результатів досліджень запропоновано модель ефективної організаційно-економічної структури підприємництва з метою підвищення економічної результативності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у сільському господарстві при дії сучасних галузевих особливостей.

Дані пропозиції будуть враховані при розробці проектів рішень, районних програм Могилів-Подільської районної ради в частині проектування майбутньої моделі розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері, економічного та соціального розвитку району в цілому.

Голова районної ради

І.І.Телеватюк

**ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДАРИ САДІВ»**

24052, Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця
телефон: (04337) 38643, факс: (04337) 38643, e-mail: darusadiv@i.ua, код ЄДРПОУ 33354865

«22» січня 2022р. № 21

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи
Охоти Юлії Володимирівни

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ
СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК»**

В практичній діяльності приватного підприємства «Дари садів» використовуються наукові розробки, які викладені і обґрунтовані у дисертаційній роботі Охоти Юлії Володимирівни.

Зокрема, дисертанткою розроблено та запропоновано стратегічні пріоритети розвитку аграрного підприємництва з урахуванням впливу сучасних галузевих особливостей.

Запропоновані пропозиції Охотою Ю.В. можуть враховуватись та застосовуватись при здійсненні організаційно-економічної діяльності на сільськогосподарських підприємствах з метою підвищення ефективності діяльності та отримання позитивного фінансового результату.

Директор

Романенко О.В.

**ПРИВАТНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ВІКТОРІЯ»**

24032, Вінницька область, Могилів-Подільський район, смт. Вендичани, вул. Молодіжна, буд. 1
телефон: (04337) 32576, факс: (04337) 32576, e-mail: yefremov1963@gmail.com, код ЄДРПОУ 32547447

«26» серпня 2020 № 19

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Охоти Юлії Володимирівни

Запропонований у дисертаційній роботі Охотою Ю.В. механізм організаційно-економічного стимулювання розвитку підприємницької діяльності дозволить визначити основні напрями підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності ПСП «Вікторія».

Таким чином, розроблені у дисертаційній роботі теоретичні та практичні рекомендації щодо підвищення економічної результативності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств сприяють ефективній організації, стимулюванню, плануванню, регулюванню економічних процесів в їх діяльності при дії сучасних галузевих особливостей.

Довідка видана про те, що отримані результати наукових досліджень дисертантки Охоти Юлії Володимирівни впроваджено та застосовуються у практичній діяльності ПСП «Вікторія».

Директор

Єфремов А.М.

**ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«КУРГАНИ»**

24054, Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бандишівка, вул. Молодіжна, буд. 8
телефон: (04337) 33635, факс: (04337) 33635, e-mail: kurgany_zvit@ukr.net, код ЄДРПОУ 33958956

«23» з грудня 2010 № 189

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи

Охоти Юлії Володимирівни

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ
СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК»**

Дана довідка засвідчує те, що матеріали дисертаційної роботи Охоти Юлії Володимирівни, у яких розглядаються питання удосконалення організаційно-економічного стимулювання розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері, впроваджено у практичну діяльність приватного підприємства «Кургани».

Зокрема, на підставі отриманих результатів досліджень дисертанткою Охотою Ю.В. запропоновано модель ефективної організаційно-економічної структури підприємництва з метою підвищення економічної результативності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у сільському господарстві.

Директор

Романенко О.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 вул.Сонячна, 3, м.Вінниця, 21008, тел. (0432) 46-00-03
 email: office@vsau.org, rector@vsau.org, код ЄДРПОУ 00497236

2 жовтня 2020р. № 01.Р-60-1531
 на № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукових досліджень
дисертаційної роботи Охоти Юлії Володимирівни
на тему: «Ефективність розвитку та організаційно-економічне
стимулювання підприємницької діяльності в АПК»

Повідомляємо, що наукові розробки Охоти Юлії Володимирівни за вказаною темою дисертації мають практичну цінність, що зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету.

Положення дисертаційної роботи використовуються при викладанні окремих частин навчальних дисциплін «Аграрна політика та земельні відносини», «Регіональна економіка».

Довідка видана Охоті Ю.В. для представлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту її дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії Вінницького національного аграрного університету від 02 жовтня 2020 року, протокол № 3.

В.о. ректора

В.А. Мазур

Вик.: Ромигайло І.Ю.

№ 002416